

Niet meer dan eerlijk

Jaap van der Windt

Niet meer dan eerlijk
Bijbels pleidooi voor een sober leven

Uitgeverij Boekencentrum, Zoetermeer

www.uitgeverijboekencentrum.nl

Ontwerp omslag: Mulder van Meurs
Illustratie omslag: Sela ©

De bijbeltekst in deze uitgave is ontleend aan *De Nieuwe Bijbelvertaling*, © Nederlands Bijbelgenootschap 2004.

ISBN 978 90 239 2387 9
NUR 700

© 2009 Uitgeverij Boekencentrum, Zoetermeer

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoud

Woord vooraf		7
Deel I		9
Hoofdstuk 1	Niet meer dan eerlijk	11
Hoofdstuk 2	Kiezen voor het goede leven	16
Hoofdstuk 3	Wat houdt ons tegen?	22
Hoofdstuk 4	Armoede	32
Deel II	Wat zegt de Bijbel over rijkdom en armoede? Een bijbels dagboek voor 30 dagen	37
Deel III		109
Hoofdstuk 5	Bijbelse lijnen	111
Hoofdstuk 6	Hun overvloed	118
Hoofdstuk 7	Aandacht	126
Hoofdstuk 8	Aandachtsvelden	133
Hoofdstuk 9	Kiezen en delen	139
Bijlage 1	Verwerkte literatuur	153
Bijlage 2	De belijdenis van Accra	155
Bijlage 3	Wat zijn de millenniumdoelen?	163
Bijlage 4	Relevante websites	165

Woord vooraf

In het najaar van 2007 las ik het boek van Ronald J. Sider, *Rich Christians in an Age of Hunger*. Het boek raakte mij. Hoe is het mogelijk dat er zo veel rijke christenen zijn en dat er zo veel mensen leven in schrijnende armoede?

Daarom heb ik mijn studieverlof in het najaar van 2008 gewijd aan deze problematiek. Enerzijds deed ik een literatuurstudie van verschillende boeken die dit onderwerp behandelen. Anderzijds wilde ik op een rijtje zetten hoe ik zelf in dit onderwerp sta en hoe ik het zo verwoorden kan dat mensen om mij heen ook geraakt worden door dit onderwerp. Het gaat immers om niets minder dan de integriteit van ons christen-zijn.

Tijdens het schrijven van dit boek begon net de kredietcrisis. Het idee voor dit boek was al ontstaan voor die tijd, maar wellicht heeft het nog meer aan actualiteit gewonnen door de grote veranderingen in de wereldeconomie. Er is nog veel onzekerheid over de ontwikkeling van de economie in de komende jaren. Gevolgen worden al sterk voelbaar en dat zal nog wel even doorgaan. Wat opvalt, is dat mensen er meestal van uitgaan dat de economie zich zodanig moet gaan herstellen dat we op zijn minst hetzelfde welvaartsniveau behouden of terugkrijgen dat we hadden voor de kredietcrisis. Wat ook opvalt, is dat de zwakste schouders (wereldwijd) de zwaarste lasten te dragen krijgen. De rijke landen kiezen vooral voor het herstel van hun eigen economieën. En de zwakkeren verliezen vaak het eerst hun baan.

Volgens mij wijst de Bijbel een andere weg. Daarover gaat dit boek. Het hart van dit stuk bestaat uit bijbelstudies. Wij mensen kunnen van alles zeggen en bedenken, uiteindelijk gaat het erom wat God zegt over ons leven. Ik hoop dat lezers uitgedaagd worden tot het lezen van de Bijbel en tot het vormen van een eigen mening. Laat de gehoorzaamheid aan God ook steeds een punt van gebed zijn.

Voor het schrijven van dit boek ben ik dank verschuldigd aan andere schrijvers. Voor de leesbaarheid van de studie heb ik ervoor gekozen niet te wer-

ken met literatuurverwijzingen, noten en citaten, maar dat wil niet zeggen dat ik volledig origineel ben. Ik ben beïnvloed door boeken die ik gelezen heb. Soms bevestigden die mij in wat ik zelf al dacht. Vaak kreeg ik ook nieuwe inzichten en ideeën. Daarom verwijs ik hierbij uitdrukkelijk naar de lijst van verwerkte literatuur die achterin is opgenomen. Verder ben ik dank verschuldigd aan de Hervormde Gemeente Pijnacker en Delfgauw waaraan ik als predikant verbonden ben. Ik heb de gelegenheid gekregen studieverlof op te nemen en veel gemeenteleden hebben mij feedback gegeven op een eerste versie van dit boek.

Ds. Jaap van der Windt
Delfgauw, maart 2009

Deel I

Hoofdstuk 1

Niet meer dan eerlijk

Eerlijk

Eerlijk zijn is een belangrijk principe in Nederland. Je moet eerlijk zijn tegen elkaar. Je mag veel tegenwoordig, als je er maar eerlijk over bent. Iedereen mag eerlijk zeggen wat hij of zij denkt. Wát er gezegd wordt, is nog niet eens zo belangrijk, als je maar eerlijk voor je mening uitkomt. En ook in het spel en in de rechtspraak moet het er eerlijk aan toegaan. Als iets oneerlijk is, protesteren we, worden we boos.

Met het woordje eerlijk drukken we ook een emotie uit. Als er iets verdrietigs gebeurt, als een kind overlijdt of als iemand lang lijdt, noemen we dat vaak oneerlijk. We vinden het niet eerlijk als de een veel tegenslag heeft in het leven en een ander weinig. Pech en geluk, talenten en gezondheid zijn niet gelijk, en dus 'niet eerlijk', verdeeld. Dat raakt ons, zeker als we het van dichtbij meemaken. En we vragen ons af hoe God dit kan toelaten. Soms ook leidt het tot twijfel en opstandigheid.

Maar als we het goed hebben, als we geluk hebben in het leven, roept het bij ons veel minder emotie op. Rijkdom en kansen zijn in deze wereld niet gelijk verdeeld. Ook dat is niet eerlijk. Maar wij bevinden ons in het goede deel van het spectrum. Daarover hoor je veel minder emotionele vragen. Dat anderen het slechter getroffen hebben, accepteren we alsof het een gegeven is, alsof het pech is. We kunnen er helaas weinig aan doen, en wat we doen is een druppel op de gloeiende plaat. Als we erover nadenken, voelen we ons er machteloos bij. We denken er daarom maar liever niet te veel over na. Iemand zei pas tegen mij: 'Ik weet niet of ik het allemaal wel wil weten.'

Is dat eerlijk?

Integriteit

Eerlijkheid heeft ook alles met integriteit te maken. Ik ben predikant in de Protestantse Kerk in Nederland en verbonden aan een gemeente die bestaat uit tuinders, Vinex-bewoners en andere mensen die niet behoren tot de arme kant van Nederland. We zijn over het algemeen best gul, privé en in de kerk, en we vinden ook dat armoede in de wereld moet worden verminderd.

We houden de gebruikelijke collectes voor Kerk in Actie, we doen projecten, er zijn diaconale zondagen en diaconie en ZWO-commissie zetten regelmatig de problematiek van de armoede (wereldwijd) op de agenda.

En toch onderscheiden we ons in ons consumptiegedrag niet van mensen die niet aan de kerk verbonden zijn. Als predikant worstel ik met mijn integriteit daarin. Ben ik eerlijk als ik erover zwijg dat wij tekortschieten in onze gulheid naar de armen, dat we tekortschieten als we ons leven niet veranderen op dat punt? Vraagt God niet meer solidariteit met de vele mensen, geloofsgenoten, die te weinig hebben in deze wereld?

Maar ik kan niet zondag aan zondag van de kansel bulderen dat wij rijk zijn en anderen arm. Ten eerste zou ik dan de kern van het evangelie vergeten. We leven uit genade, door het geloof. We hebben allemaal de Here Jezus nodig, die voor ons gestorven is en is opgestaan. Ten tweede zouden we samen verlamd worden door machteloosheid en schuldgevoel. Want de ongelijke verdeling in de wereld is niet een toestand die het individuele gemeentelid op de zondagmorgen kan veranderen.

Maar hoe zet je de problematiek van de armoede in de wereld dan wel op de agenda van gemeenteleden in deze tijd? En wat heeft die te maken met onze persoonlijke levenswijze? Daarover gaat dit boek.

Het volgen van Jezus

In de brief aan de Kolossenzen staat: Volg de weg van Christus Jezus, nu u hem als uw Heer aanvaard hebt (2:6). Als zijn volgelingen doen we wat Hij van ons vraagt. Daarom is het van belang om de Bijbel te bestuderen en tot ons door te laten dringen. Dat is een belangrijk onderdeel van dit boek. We willen in deel II stilstaan bij teksten uit de Bijbel. Wat zegt de Bijbel over rijkdom en armoede? Wat betekende het in die tijd, en wat betekent het voor ons nu? Als we Jezus volgen, betekent dat niet dat we precies hetzelfde doen als Hij. Wij leven in een andere tijd, in een ander klimaat en wij zijn de Heer niet. We hoeven ook niet het lijden op ons te nemen zoals Hij deed. Maar de woorden die Hij sprak en de andere woorden van God die in de Bijbel staan, klinken ook nu, en roepen ons op. Jezus volgen is zijn woorden overdenken en doen.

We kunnen dit niet op eigen kracht. Het gebed speelt hierin een cruciale rol. Jezus volgen is een biddend volgen. Het is geen activisme, maar liefdewerk vanuit de Heilige Geest. Vandaar ook dat deel II geschreven is in de vorm van een bijbels dagboek om zo meditatief stil te staan bij de verschillende teksten.

Paulus schrijft aan de Efeziërs: Door zijn genade bent u nu immers gered, dankzij uw geloof. Maar dat dankt u niet aan uzelf; het is een geschenk

van God en geen gevolg van uw daden, dus niemand kan zich erop laten voorstaan. Want hij heeft ons gemaakt tot wat wij nu zijn: in Christus Jezus geschapen om de weg te gaan van de goede daden die God mogelijk heeft gemaakt (Ef. 2:8-10).

Het gaat er niet om dat we door onze daden de genade van God moeten verdienen. Maar het gaat wel om de integriteit van ons volgen. Zoals Johannes schrijft: Hoe kan Gods liefde in iemand blijven die meer dan genoeg heeft om van te bestaan, maar zijn hart sluit voor een broeder of zuster die hij gebrek ziet lijden? (1 Joh. 3:17)

Hinken op twee gedachten

Als christenen geloven we in een leven na de dood. De Here Jezus is opgestaan en belooft dat we door het geloof met Hem eeuwig mogen leven. Zijn liefde voor ons stopt niet bij de dood van ons lichaam. Dat is een geweldig uitzicht. Het draait in het geloof niet alleen om dit leven, maar ook om het Koninkrijk van God dat is en komt.

Maar ook al geloven we dat, zelfs christenen kunnen roepen: 'Je leeft maar één keer!' We proberen het maximale uit dit leven te halen. We doen vaak dingen 'nu het nog kan'. Een mens mag toch genieten. We ontzeggen ons in dit leven heel weinig. En dat onderbouwen we ook vanuit ons geloof. Het leven is toch een geschenk van onze Schepper. We mogen genieten van de natuur, de liefde, de medemens, eten en drinken. God geeft ons dat allemaal.

Maar er is meer aan de hand. We hinken op twee gedachten. We geloven in een leven na de dood, maar we leven alsof dat niet het geval is. Het mocht eens tegenvallen. We kiezen voor een zo goed mogelijk leven nu, in de hoop dat er nog meer is. Dat goede leven nu stellen we veilig met verzekeringen en voorzieningen, appeltjes voor de dorst. We weten wat we hebben, maar niet wat we krijgen. We houden alle opties open.

De titel van hoofdstuk 9 is 'Kiezen en delen'. We kunnen niet van twee walletjes eten. We zullen echt een keuze moeten maken: geloven we dat dit leven uitzicht heeft op een eeuwig leven voor Gods aangezicht? Dan zullen we in dit leven keuzes moeten maken waaruit dat blijkt. Dan gaat het in dit leven om gehoorzaamheid, onderlinge liefde, gulheid en vertrouwen. Als we eeuwig met God willen leven, beginnen we daar nu al mee. Of we weten het zo zeker nog niet. Misschien is het hier en nu wel alles. Dan nemen we het zekere voor het onzekere en leven nu vast in 'heerlijkheid'.

Het goede leven

In het volgende hoofdstuk willen we eerst stilstaan bij wat het goede leven is. Is dat leven als God in Frankrijk? Zo is dat in ieder geval in de volksmond.

Maar wat maakt echt gelukkig? Wat is werkelijk het goede leven en welke waarden spelen daarbij een rol? Betekent Jezus volgen en gehoorzamen het einde van het goede leven nu? Dat kan toch niet waar zijn! Maar gezien de problematiek van de armoede in de wereld zal het van het begin af aan duidelijk zijn dat het goede leven soberder is dan wat we nu gewend zijn. Er is meer dan genoeg voor iedereen, maar dan zullen wij die het meeste hebben, moeten delen. Dat is *niet meer dan eerlijk*.

De crises in de wereld

Sinds het najaar van 2008 is de wereld in de ban van de kredietcrisis. Banken dreigen om te vallen en het bedrijfsleven wordt meegetrokken. Kort gezegd, we betalen de tol van onze hebzucht en consumptiedwang. Bij het schrijven van dit boek is niet te overzien wat de gevolgen van deze crisis zijn op de lange termijn. Op de korte termijn zien we al dat de arme landen onevenredig veel meebetalen. De roep om te korten op ontwikkelingshulp klinkt, maar ondertussen hebben de armen minder buffer om tijden van schaarste op te vangen. De rijke landen proberen hun economie te redden door vooral hun eigen werkgelegenheid en markten te stimuleren.

Een ander actueel probleem in onze tijd is de milieucrisis waarin we ons bevinden: de opwarming van de aarde, het opraken van grondstoffen en fossiele energiebronnen, dreigend tekort aan voedsel en water, de houtkap in de tropische regenwouden et cetera. Hierover gaan we het niet direct hebben, maar het verband met de problematiek van rijkdom en armoede is overduidelijk. Als de rijken soberder zouden leven, raakten veel grondstoffen minder snel op en stopte de opwarming van de aarde. Als we in het Westen minder zouden hechten aan de luxe van een dagelijks stuk vlees, waren er minder sojaplantages nodig en verminderde de houtkap rond de evenaar. Met een andere verdeling van de rijkdom zal het onderwijs in armoedegebieden kunnen worden verbeterd. Daardoor zal de verspreiding van aids kunnen worden afgeremd en kan voorlichting leiden tot beperking van de bevolkingsgroei. Armoede en slechte scholing vormen verder een goede voedingsbodem voor terroristisch en extremistisch gedachtegoed. Kortom, al zullen we vooral de problematiek van armoede en rijkdom vanuit de Bijbel bespreken, de andere problemen van deze tijd zijn er nauw mee verbonden.

Maar laten we eerlijk zijn

We zullen nooit al deze problemen kunnen oplossen. Daarvoor is de gebrokenheid waarin we leven te groot. Aan deze problemen zal pas echt een einde komen als de Heer terugkomt en zijn Koninkrijk volledig doorbreekt.

Ook is het moeilijk om in je eentje een verschil te maken. Waar begin je en hoe houd je het vol? In dit boek zoeken we daarom naar vormen waardoor we elkaar kunnen stimuleren. Als gemeentepredikant denk ik dan aan groepen binnen de gemeente waar we elkaar bepalen bij thema's als armoede en duurzaamheid (zie hfd. 9). Vaak raken we verlamd door deze thema's. Het gevoel van machteloosheid overvalt ons. Er komt ook maar geen einde aan. We kunnen heel gemakkelijk verdrinken in de wirwar van structuren. Mijn insteek is dan ook om steeds weer klein te beginnen. 'Wat kan ik in mijn leven veranderen?' 'Hoe blijf ik zelf integer?' 'Wat vraagt God van mij?'

Als we alleen staan, houden we dat niet lang vol. We hebben bondgenoten nodig. Door samen te komen in groepen en onze gevoelens in gebed voor God te brengen, ontvangen we steeds weer kracht om door te gaan. Uiteindelijk zijn we niet machteloos. We kunnen een begin maken. We staan allemaal in het spanningsveld van kiezen en delen. We komen er geen van allen onderuit. Laten we elkaar helpen te kiezen en te delen.

De grote armoede in de wereld (zie hfd. 4) dwingt ons ertoe stil te staan bij onze welvaart, ons bestedingspatroon, onze consumptie. Dat is niet meer dan eerlijk. Jezus volgen bestaat uit kiezen en delen. In zijn Koninkrijk heeft niemand te veel en komt niemand tekort. Dat bedoelen we met: niet meer dan eerlijk.

Hoofdstuk 2

Kiezen voor het goede leven

Wat is onze motivatie?

Waarom zouden we kiezen voor een soberder leven? Wat drijft ons daartoe? We kunnen elkaar vanuit de Bijbel voorhouden dat God ons ter verantwoording zal roepen over de manier waarop we met onze gekregen rijkdom zijn omgegaan. We zullen bij de bijbelstudies zeker teksten daarvoor vinden. Voor mij persoonlijk is dit een belangrijke motivatie. Dat betekent niet dat alleen angst voor Gods boosheid mij drijft. Er zijn veel meer motivaties denkbaar om te kiezen voor soberheid en te delen met mensen om ons heen.

We kunnen voor een soberder levensstijl kiezen vanuit *bewogenheid* met de ander. Beelden op de televisie, of de ontmoeting met een medemens dichtbij, kunnen ons zo raken dat we besluiten te minderen om te kunnen delen van onze rijkdom. We reageren dan op een situatie. Het mooie in jou als mens wordt bovengehaald. Mensen kiezen er principieel voor om met minder genoeg te nemen, omdat het zien van ellende ook het eigen plezier bederft. Wat zij daardoor overhouden geven zij aan de ander, zodat zij zichzelf prettiger voelen. Een ander gelukkig maken geeft een goed gevoel.

Dit is wat anders dan een gift geven voor noodhulp. Natuurlijk is het belangrijk en goed om dat te doen, maar in de praktijk zien we dat dit niet leidt tot een verandering van levensstijl. Er gaat meestal geen principiële keuze aan vooraf.

De keuze voor een soberder manier van leven kan ook gemaakt worden vanuit een *schuldgevoel*. De rijkdom en de kansen zijn niet gelijk verdeeld. Dat is niet eerlijk en mensen voelen zich daar schuldig over. Door soberder te leven doen zij niet mee aan de misstand in de wereld. Maar net zoals angst is schuldgevoel geen motivatie die vreugde geeft, zelfs niet als je 'vooruitgaat'.

Er zijn mensen die kiezen voor soberheid, omdat het duidelijk is dat de aarde en het milieu door onze levensstijl veel te veel belast worden.

Het kiezen voor soberheid en het delen met armen is niet alleen maar kommer en kwel. Denken over armen geeft vaak gevoelens van schuld, ver-

lamming en topperigheid. Maar armen kunnen ook heel sterk zijn. Zij weten vaak met minder meer te doen. Zij hebben geleerd om in de soberheid rijk te zijn. In de *wederkerigheid* kunnen we als rijken heel veel terugkrijgen van de armen. Als we in plaats van onze ogen te sluiten, onze ogen zouden openen voor broeders en zusters dichtbij en ver weg, als we echte belangstelling zouden hebben, konden we nog wel eens heel veel bronnen van vreugde aanboren. (Hierover gaat hfd. 6.)

We zullen bij de bestudering van de Bijbel andere motieven vinden om principieel te kiezen voor soberheid en te delen met de ander. Vooral dankbaarheid, rechtvaardigheid, gelijkheid, verbondenheid, rentmeesterschap en naastenliefde zijn hiervoor bijbelse motieven.

Verlangen naar het goede leven

In dit hoofdstuk gaat het verder over de motivatie van het goede leven. We verlangen allemaal naar een goed leven. Dat lijkt voorbij te zijn als het woord soberheid valt. Daarbij passen meer woorden als overvloed, voorspoed, genieten en vruchtbaarheid. Dat gunnen we in principe iedereen wel. Maar een stap terug doen om de armoede van de ander te verkleinen wordt door ons ervaren als inleveren. Dat we ons leven op grote voet niet voort kunnen zetten voelt eerder als een gebrek, als schaarste, dan als iets waarvoor we kiezen. Toch zou de keuze voor soberheid de kwaliteit van ons leven wel eens kunnen vergroten. Soberheid leidt waarschijnlijk tot meer waardering van wat we hebben, tot een grotere beleving van vreugde en dankbaarheid. Juist het verlangen naar het goede leven leidt dan tot de keuze van soberheid.

Genieten van genoeg

Al sinds de klassieke oudheid weten we dat je pas echt geniet van dingen als ze bijzonder zijn. Als je alle dagen taart eet, komt die je na verloop van tijd de neus uit. Dus jezelf een tijd lang taart ontzeggen zorgt ervoor dat je er meer van geniet als je weer eens gebak krijgt. In een tijd waarin we onszelf maar heel weinig hoeven te ontzeggen, doet zich het vreemde verschijnsel voor dat we steeds minder tevreden zijn. Elk genot vraagt om een nieuw genot. Elke kick vraagt om een nieuwe, heviger kick. We blijven op zoek naar meer en we vergeten te genieten van genoeg. De Griekse filosoof Epicurus, die erom bekend staat dat hij streefde naar zo veel mogelijk genot, zei al: 'Niets is genoeg voor wie genoeg te weinig vindt.' Het streven naar genot maakt je uiteindelijk ongelukkig.

Soberheid is uit

In de afgelopen eeuw hebben we een grote verschuiving gezien. Veel ouderen, die de crisisjaren en de oorlog meemaakten, hadden als vanzelf een sobere levenshouding. Een paar keer per jaar was er iets te vieren, en daar genoot men van. De generatie daarna werd nog opgevoed met waarden als zuinigheid en tevredenheid, en stemde daarmee in of zette zich daartegen af.

De jongste generatie (vanaf de zeventiger jaren) groeit op met nauwelijks enig besef van schaarste. Alle rijkdom is vanzelfsprekend en bij bewuste soberheid kan zij zich niets voorstellen.

De wereldeconomie is erop gericht om steeds meer te consumeren. Dat heet groei. Het is de bedoeling dat we veel begeren, het geld laten rollen en genieten van kopen. Geluk is dat je kunt aanschaffen wat je wilt. Kun je het je nog niet permitteren, dan sluit je een lening af, of je betaalt later. We leven in een wereld die geregeerd wordt door de commercie en de reclame. We worden voortdurend geprikkeld en verlangen steeds meer. We bezitten en genieten meer dan menig koning in het verleden, maar tevreden zijn we vaak nog steeds niet.

Van binnenuit

Maar langzaam ontdekken we allemaal wel dat er een einde aan komt. We raken ervan doordrongen dat de aarde beperkt is in grondstoffen en energie en dat het zo niet langer door kan gaan. We zien dat we een stapje terug moeten gaan doen. Al hopen velen nog dat we door technologische ontwikkelingen en het vinden van nieuwe energiebronnen onze huidige levensstandaard vol kunnen houden.

Dit betekent voor velen een bedreiging van het goede leven. Maar als christenen geloven we dat niet. Te midden van de gebrokenheid van deze wereld zijn we geroepen om te getuigen van het leven dat werkelijk goed is. We zullen zien dat daarbij soberheid past. Een verlangen van binnenuit om de medemens meer ruimte en mogelijkheden te geven. Niet omdat de externe factoren ons ertoe dwingen, maar omdat we het zelf willen. Omdat we hebben ontdekt wat werkelijk gelukkig maakt. Omdat we de liefde van de Here God hebben leren kennen en deze liefde in woord en daad willen delen met anderen. Het is niet meer dan eerlijk om elkaar in nood te hulp te komen, ook als het je wat kost. Dat je dat mag doen, geeft grote vreugde.

Het gewone leven

Wat zijn onze verlangens voor het gewone dagelijkse leven? Dat we gezond zijn, dat we ons natje en ons droogje hebben, dat we liefde ervaren, een dak

boven ons hoofd hebben, dat we zinvolle arbeid kunnen verrichten, ons kunnen ontspannen en het leven in vrede kunnen vieren. Als we naar het leven van de Here Jezus kijken zien we dat ook Hij deze verlangens bij het gewone leven vindt horen. Hij gunt de mens gezondheid, voedsel, vriendschap, veiligheid, werk en vrije tijd. Als we spreken over soberheid en een stap terug doen, betekent dat niet dat het Gods bedoeling is dat we afzien, lijden en gebrek hebben. Dat is juist wat Hij niet wil, voor ons niet, en voor onze naaste niet. Het gewone leven, met al zijn basale taken, geneugten en gewoonten doet ertoe. Zelfs als we het hebben over het geloof, een leven na de dood en gehoorzaamheid aan God, doet het gewone leven ertoe. Daar zijn we niet los van te denken. Ook Jezus nam de tijd voor het gewone leven, ondanks dat Hij gekomen was om te verkondigen en te redden. Hij leefde niet als Johannes de Doper in de woestijn. God vraagt niet van iedereen ascese. Een pleidooi voor het goede leven waar soberheid deel van uitmaakt, is niet hetzelfde als het gewone leven onbelangrijk vinden, jezelf verwaarlozen en alleen met geestelijke zaken bezig zijn.

Van waarde is wat waarde heeft

Waarden als gezondheid en liefde zijn niet in geld uit te drukken. Als we tegen elkaar zeggen wat het allerbelangrijkste is, dan noemen we die dingen. Maar verder wordt in onze tijd bijna alles in geld uitgedrukt. Van waarde is wat waarde heeft. Alleen dat is belangrijk waar we ook voor willen betalen. Daardoor verdwijnt veel wat waardevol is en krijgen we een vervlakking die het goede leven bedreigt.

Neem bijvoorbeeld de kunst. Veel moois verdwijnt in de kluis, omdat het zo veel waard is. We kunnen er dus niet meer naar kijken. Een expositie organiseren met schilderijen van Rembrandt of Van Gogh is bijna onmogelijk, omdat de verzekeringspremies niet meer te betalen zijn. Een geslaagde kunstenaar is iemand die goed verkoopt, die zijn marketing op orde heeft. Op orkesten wordt bezuinigd omdat zij niet meer rendabel zijn.

Als het gaat over zorg, dan gaat het meestal over geld, over bezuinigingen en over de mate waarin de zorg drukt op de rijksbegroting. Sport en spel, zeker op televisie, draaien om geld. Bij goede ideeën denken we aan patenten. Dieren, bloemen, schoon water, schone lucht en lichamelijke liefde zijn productieartikelen. Bij de aanschaf van kleding, gebruiksartikelen en sieraden spelen mode en prijs een belangrijker rol dan de functie die ze hebben.

Wat is het goede leven dat de televisie en andere media ons voorspiegelen? Wat hebben we allemaal wel niet nodig om gelukkig te zijn? Wat laten we ons meeslepen in de verschraving van het leven, waarin iedereen hetzelfde

de moet hebben. Daardoor wordt het kunstmatig duur. De prijzen stijgen, we moeten harder gaan werken en productiever zijn. We zijn druk, gestrest, om ons te kunnen veroorloven wat volgens de gemene deler van waarde is. En 's avonds zitten we lamlendig en moe voor de buis en krijgen over ons uitgestort wat we nog missen, wat ons verlangen wekt, en wat ervoor zorgt dat we ondanks al ons werken nog niet tevreden zijn. Is dit wat we willen in het goede leven? Willen we dat alles economisch wordt en dat efficiëntie en rentabiliteit de maatstaven voor het leven zijn? Dat de commercie het voor het zeggen heeft en uitmaakt wat ik mooi vind en wat ik wil?

We leveren niet in als we soberder gaan leven, als we ons weer richten op wat werkelijk waarde heeft: vriendschap, gezondheid, ontspanning, vrede, eenvoudig eten en drinken, gastvrijheid, onderlinge verbondenheid.

Dit zijn trouwens allemaal algemeen menselijke overwegingen. Ook voor niet-christenen ligt het voor de hand om met z'n allen een stap terug te doen.

Het gekke is dat christenen gewoon meelopen in de tredmolen, vooral de jongere generaties. Wij gaan veel op vakantie. We hebben een maximaal huis en daarvan investeren we de overwaarde in extra's. We kleden ons goed, we hebben bijna allemaal een auto, of twee. We onderscheiden ons niet. Wellicht geven we samen iets meer giften dan gemiddeld. Maar verder vinden ook wij dat we heel veel nodig hebben. We doen mee met de gemene deler. We doen mee aan loterijen onder het mom van een goed doel, en hopen op het miljoen. We weten dat het in dit leven gaat om het goede doen, de Here God liefhebben boven alles en de naaste als onszelf. Keer op keer horen we dat het niet gaat om schatten verzamelen hier op aarde, maar juist in de hemel. Toch leven we liever met schuld en stress dan dat we ons in dit leven iets ontzeggen.

Een gewetensvraag

Jezus spreekt hierover een korte gelijkenis uit. 'Ook is het met het koninkrijk van de hemel als met een koopman die op zoek was naar mooie parels. Toen hij een uitzonderlijk waardevolle parel vond, besloot hij alles te verkopen wat hij had en die te kopen' (Matt. 13:45, 46).

Wij hebben gehoord van het Koninkrijk van God. We kennen de liefde van God voor zijn schepping, voor de mens, voor ons. Er is een moment geweest waarop we door het evangelie zijn geraakt en we besloten hebben Jezus te volgen. Dat is immers het goede leven! De vraag die we onszelf moeten stellen is: heeft het evangelie ons zozeer geraakt dat we er alles voor overhebben, of ons er ten minste iets voor willen ontzeggen? Of kiezen we

toch vooral voor een zo aangenaam mogelijk leven en is het geloof iets wat we erbij doen?

Als we Jezus volgen, weten we dat Hij het voor het zeggen moet hebben in ons leven. Hij ging ons voor in het goede leven. We zouden ook niet anders willen, toch? Hij is naar ons toegekomen in deze wereld. Hij is mens geworden om ons te redden van onze zonden en de dood. Door Hem weten we dat ons leven niet toevallig is, maar een geschenk van God. Hij geeft ons leven doel en zin. Hij is onze vreugde! Hij weet wat goed is voor ons; zouden we naar Hem niet luisteren?

Het gaat erom dat we erbij stilstaan. Wat wil Hij met ons leven? Hoe wil Hij dat we omgaan met wat Hij ons heeft gegeven? De Bijbel zegt heel veel over geld en goed, maar velen van ons weten niet waar dat staat. Ligt het niet voor de hand om ons daarin te verdiepen als we het goede leven willen vinden? Daarom doen we in deel II bijbelstudie. We overdenken de teksten, en we bidden dat God ons de moed en de kracht mag geven om ernaar te leven. Wij zijn geroepen om anders te zijn dan de rest van de wereld (Ef. 4:17).

Goed leven doe je samen

Het begint met de persoonlijke wil om iets aan je levensstijl te veranderen. Je bent gemotiveerd door wat je leest in de Bijbel en door je verlangen naar het goede leven. Maar die persoonlijke wil stuit op heel wat hobbels (zie hfd. 3) en het is vaak moeilijk vol te houden. Daarom is het goed om steeds weer bondgenoten te zoeken met wie je de bijbelstudie doet, de persoonlijke wil voedt en ervoor bidt, en tot daden komt. Het goede leven zoek je en vind je niet alleen. Dat doe je samen.

Hoofdstuk 3

Wat houdt ons tegen?

Armoedebestrijding is nodig

Als je het hun op de man af vraagt, vinden veel christenen dat er iets aan de armoede dichtbij en ver weg gedaan moet worden. Rijkdom en kansen zijn niet eerlijk verdeeld, dus het is niet meer dan eerlijk om dat recht te trekken. Als je hierover spreekt, is de reactie negen van de tien keer: 'Ja (je hebt gelijk), maar...'

Over die maren gaat het in dit hoofdstuk. Velen van ons vinden dat er meer aan armoedebestrijding gedaan moet worden, maar meestal zetten we geen concrete stappen. Zeker geen stappen die in ons eigen vlees snijden. Iets houdt ons tegen. In dit hoofdstuk zetten we verschillende redenen op een rijtje en bespreken die. Voor het overzicht hebben we ze ingedeeld in vier categorieën: redenen vanuit het geloof, vanuit de persoonlijke emotie, vanuit de praktijk en vanuit de economie.

Redenen vanuit het geloof

De kerk is door de eeuwen heen altijd beducht geweest voor de leer dat mensen door hun goede daden, door hun werken, in de hemel zouden komen. De apostel Paulus wordt dan geciteerd (Gal. 2:21; Rom. 11:6). Als mensen door het naleven van de wet in de hemel zouden kunnen komen, dan is de Here Jezus voor niets gestorven en is ons geloof zonder inhoud. Een pleidooi voor goede werken zou haaks staan op het geloof in de onverdiende genade van God. In de bijbelstudies zullen we zien dat dit wel wat genuanceerder ligt, maar de huiver voor activisme in de kerk is heel groot.

Nu moet het in de kerk ook niet over activisme gaan. We verkondigen in de kerk de genade en de verzoening in Christus. Maar dat betekent niet dat we elkaar niet tot daden moeten aansporen. *Geloof zonder daden is leeg*. Toch zie je bij veel gelovigen een scheiding tussen het gewone leven en het geloof in de kerk. In het gewone leven gelden nu eenmaal andere regels. 'Je moet wel eens vuile handen maken.' We houden economie en geloof, de koopman en de dominee, uit elkaar.

We hebben in het verleden ook wel voorbeelden gezien van christenen die doorschoten in hun verlangen de wereld te verbeteren. De verkondiging van de genade werd vergeten, en het heil werd gezocht in projecten, leuzen en het beklimmen van barricades. Er werd een nieuw evangelie gepredikt waarin de opstanding van de Heer geen rol meer speelde. Dit heeft de huiver van andere gelovigen doen toenemen.

Er zijn ook christenen die geloven dat God de orde, zoals die er is, gegeven heeft. Hij maakt uit wie rijk is, wie afziet, wie in Afrika geboren wordt of wie als vorst door het leven gaat. Daaraan kunnen wij niets veranderen. Het is het lot van de arme om arm te zijn. Liefdadigheid, een arme helpen is goed, maar je moet niet menen dat je werkelijk iets kunt veranderen. Armen zullen er altijd zijn (Matt. 26:11; Deut. 15:11) en uiteindelijk gaat het erom dat we God kennen in dit leven. Dat staat los van de materiële omstandigheden.

‘Je moet geen politiek in de kerk brengen.’ Daar zijn genoeg brokken mee gemaakt in het verleden, vindt men, dus de dominee moet zich, op de kansel en eigenlijk ook daarnaast, onthouden van politieke uitspraken. Hij moet alleen de Bijbel uitleggen en toepassen op deze tijd, zonder politieke uitspraken te doen.

De scheiding van kerk en staat is heilig in ons land. Het geloof is privé en niet voor het publieke domein. Al noemen verschillende politieke partijen zich christelijk, dat wil niet zeggen dat de kerk zich met politiek moet bemoeien. Het uitgangspunt is dat we allemaal vrije, mondige volgelingen van Jezus zijn en zelf mogen uitmaken wat we stemmen, op grond van wat we menen, of op grond van belangen (vaak zakelijk) die we hebben. Aan spreken over armoedebestrijding in de kerk kleeft vaak wel iets politieks. Dat is linksig, zeker als daar ook nog het milieu bij genoemd wordt. De kerk moet het maar hebben over de genade, de persoonlijke levenssfeer, de politiek gaat over de wereld en dat moeten we strikt gescheiden houden.

De gemiddelde gelovige is allergisch voor een kerk die een vingertje opsteekt. Het is goed als zondags de leefregel klinkt, maar verder moet dat niet gaan. We hebben de afgelopen eeuwen voorbeelden gezien van kerkelijk moralisme op het gebied van gezinsplanning, seksualiteit, kaartspelen, dansen en bioscoopbezoek. Dat heeft niet altijd goed uitgepakt en menselijke overwegingen speelden vaak een grote rol. ‘Om nu weer een nieuw moralistisch standpunt te gaan huldigen over soberheid, armoedebestrijding en milieu is geen goed idee.’

Er zijn ook grote stromingen binnen de kerk die *welvaart als zegen* zien. (We zullen in de bijbelstudies zien dat hiervoor ook wel teksten zijn te vinden.) Het is volgens hen juist een getuigenis dat het christenen goed gaat. God zegent hen die Hem volgen. Daardoor zou het geloof aantrekkelijk worden voor mensen die niet geloven. Vooral in de Verenigde Staten vind je deze stromingen, maar ook in Nederland zijn er mensen die dit vinden, of er in ieder geval naar leven. Veel christelijke magazines staan vol met foto's van welgestelde christenen, advertenties van luxe artikelen, reizen naar het zuiden en getuigenissen van mensen die het goed gaat.

In de praktijk werken kerken zelf ook niet altijd hard mee aan armoedebestrijding. Zij krijgen zelf de begroting niet rond, en bedelen voortdurend om geld. Zij zien soms met lede ogen aan dat in de dienst de collectezak voor de diaconie als eerste rondgaat, en dan pas de zak voor de eigen gemeente. Ze zijn vaak dubbelhartig in het aankondigen van diaconale doelen. Het geldt dat gemeenteleden daaraan geven, geven zij niet aan de eigen kerk. Er is immers een grens aan wat je kunt inzamelen.

Het kerkelijk leven van de plaatselijke kerk heeft nog wel eens prioriteit boven het bestrijden van de armoede. Er wordt soms geld van de diaconie gebruikt voor kerkelijke doeleinden. Veel diaconieën hebben een geweldig vermogen. Zij sparen omdat het in de toekomst wel eens moeilijk kan worden om aan de verplichtingen te voldoen.

In deel II willen we bestuderen wat de Bijbel zegt. Veel van de bezwaren die we hebben vanuit het geloof om het thema armoede nadrukkelijk op de agenda te zetten, zullen daarin terugkomen. Daarbij zullen we ook moeten overdenken in hoeverre principes uit de Bijbel toepasbaar zijn in onze tijd, en hoe we valkuilen als ongefundeerd moralisme en werkheiligheid vermijden.

Het kan niet zo zijn dat we zonder meer de gewone wereld, de economie, scheiden van de wereld van het geloof, van wat de Bijbel zegt. We zullen in de kerk de wil moeten hebben om de Bijbel aan het woord te laten over rijkdom en armoede, en God te gehoorzamen.

Redenen vanuit de persoonlijke emotie

Een eerste 'ja, maar...' die je hoort als je spreekt over meer inzet voor armoedebestrijding is: 'Er gebeurt al zo veel.' En inderdaad moeten we niet doen alsof er niets gedaan wordt aan armoedebestrijding. Veel christenen geven aan goede doelen, waaronder organisaties die de zwakken ondersteunen. Anderen wijzen erop dat dit een zaak is van de overheid. 'We betalen al zo

veel belasting, moeten we dan ook nog weggeven van het geld dat we mogen houden? De overheid geeft toch uitkeringen, doet aan opvang en er wordt 0,7% van het bruto nationaal product aan ontwikkelingswerk uitgegeven! Doen we dan nog niet genoeg? Waar eindigt het dan? Moeten we ons huis verkopen en kleiner gaan wonen? Hoever moeten we daarin gaan? We mogen toch wel gewoon bezit hebben en genieten van het goede leven?

Velen voelen zich ook *machteloos* in de hele situatie. Alle hulp lijkt wel een druppel op een gloeiende plaat. Het lukt toch niet. Het is heel frustrerend als je ziet dat allerlei inzet door de jaren heen niets heeft opgelost. Er zijn nog steeds armen, en die zullen er altijd blijven. Een reactie die we dan tegenkomen is dat mensen zich er helemaal niet meer mee bezig willen houden. Ze voelen zich er alleen maar ongelukkig onder. Door er verder op in te gaan, gaan zij zich alleen nog maar meer schuldig voelen. Zij kunnen er toch niets aan doen, al zouden ze best willen dat het anders was. Moeten we ons er maar niet gewoon bij neerleggen dat grote delen van de wereldbevolking niet meer te redden zijn? 'Het heeft toch allemaal geen zin meer.' 'Laten we er maar gewoon het beste van maken voor onszelf.'

De cultuur in Nederland is dat we vooral zelf mogen bepalen wat we met ons geld doen. Iedere keer dat beroep op onze vrijgevigheid roept irritatie op. Het appelleert ook aan een schuldgevoel dat er bij ons zit, en dat is niet prettig. Als we dan wat geven, is het vaak om er vanaf te zijn. Maar dan zijn er organisaties die, als je ze eens wat gegeven hebt, binnen de kortste keren weer een bedelbrief op je mat laten vallen! Dat is een veelgehoorde klacht. Toch wordt door onze irritatie daarover het feit onderstreept dat we geld hebben gegeven om er vanaf te zijn. Niet omdat we blij zijn met het werk dat gebeurt, of omdat we geïnteresseerd zijn in de voortgang die met alle giften geboekt wordt.

Er zijn heel veel organisaties die van giften leven! Er lijkt geen einde aan te komen en ik hoor vaak de opmerking: 'Als het aan die organisaties ligt, kun je gemakkelijk al je geld weggeven.' Als in de kerk dan geroepen wordt dat we guller moeten zijn, wordt voor veel mensen de irritatielimiet wel bereikt.

We weten niet wat de toekomst gaat brengen. Daarom dekken we ons in Nederland aan alle kanten in tegen crises en tegenslagen die er kunnen komen. We reserveren geld op de bank, we betalen verzekeringspremies, we storten geld in pensioenfondsen en ga zo maar door. Onzekerheid over de toekomst maakt dat we veel voor onszelf houden.

Daarbij komt dat we ook zelfvertrouwen ontlenen aan ons geld. Door goed voor de dag te komen, mooie spullen te hebben en aan alles mee te doen, verhogen we onze status.

Hieraan ligt gebrek aan geloof ten grondslag. Natuurlijk is goed beheer van ons geld een opdracht en mogen er reserveringen zijn voor de toekomst. Maar als we handelen uit angst, of als we ons (zelf)vertrouwen ontlenen aan geld en goed, dan mist er wel iets in onze relatie met God.

Doordat we leven in een samenleving waar iedereen zich van alles kan permitteren, vinden we vaak dat we helemaal niet zo rijk zijn. We vergelijken onszelf met de bewoners van de goudkust in het dorp, en vinden die ander rijk en onszelf maar heel gewoon. We zien nog heel veel dingen die we 'echt nodig hebben', maar nog niet kunnen betalen. Zo rijk zijn we dus niet.

Onze verslaving aan mooie spullen heeft ons vaak in de schulden gebracht. We kopen nu en betalen later. We sluiten leningen af en betalen veel rente. We moeten ons niet verkijken op de buitenkant. Veel mensen in Nederland zijn inderdaad niet rijk, juist omdat zij veel nodig hebben. Ook christenen bevinden zich vaak in zo'n situatie. De gedachte aan soberheid staat ver bij hen vandaan, omdat zij voor hun gevoel al met heel weinig leven.

Toen Mozes door God geroepen werd om naar de Farao te gaan had hij allerlei bezwaren (Ex. 3, 4). Natuurlijk sympathiseerde hij met de gedachte dat het volk Israël God zou leren kennen en dat het bevrijd zou worden uit Egypte. Maar nadat veel bezwaren door God uit de weg waren geruimd kwam de aap uit de mouw: 'Heer, stuur toch iemand anders.'

Zo reageren wij ook vaak als het erom gaat keuzes te maken in de bestrijding van armoede. Zeker ook als het gaat om de verandering van ons leefpatroon. We genieten van ons lekkere leventje. We vinden het heerlijk om zonder schuldgevoel te consumeren. We zijn verslaafd aan kopen, aan onze vakanties, aan mooie spulletjes, onze auto's, ons stukje vlees, leuke kleren en ga zo maar door.

Daarbij komt dat we ook niet als eerste de stap willen zetten. Het is heel frustrerend als je als enige kiest voor soberheid en jouw omgeving doet dat niet. Jaloers hoor je de verhalen aan over wintersportvakanties en al jouw kennissen hebben grotere huizen. Al gauw bekruipt je het gevoel dat je gebent en is de motivatie om door te gaan ver te zoeken.

Het is heel belangrijk om in geloof de keuzes te maken. De eerste stap is de overtuiging dat je het goede doet. Daarom is het goed om steeds weer de Bijbel te lezen en Gods bedoeling op het spoor te komen. Dat is ook een

zaak van gebed. We bidden om de Heilige Geest om aan de ene kant goed te verstaan wat God tot ons zegt, en aan de andere kant om de kracht te ontvangen het toe te passen. Natuurlijk gaat dat ons niet altijd gemakkelijk af. Natuurlijk hechten we aan ons mooie leven. Maar als we eenmaal in geloof stappen zetten, zal God ons daarin ook zegenen. Ons geloof en ons vertrouwen in Hem zullen groeien. In deze studie willen we leren dat onze omgang met geld en goed een geestelijke zaak is.

Natuurlijk is er een gevoel van machteloosheid. Maar het christelijk geloof is gebaseerd op het geloof in de opstanding. We geloven in een nieuw begin, steeds weer. Door Gods kracht zijn wij de wanhoop voorbij. 'Ontwaak uit uw slaap, sta op uit de dood, en Christus zal over u stralen' (Ef. 5:14). We mogen er niet van tevoren van uitgaan dat het toch allemaal geen zin heeft, dat we te laat zijn, of dat het nou eenmaal allemaal zo is.

Het helpt als we ons realiseren dat het er eigenlijk ook niet zoveel toe doet of iets een druppel op de gloeiende plaat is, en of je veel effect ziet. Natuurlijk is dat ons verlangen, maar ten diepste gaat het om wat God wil dat we doen. Past onze levenshouding bij ons getuigenis? Als we zeggen dat we Jezus volgen en op God vertrouwen, leven we daar dan ook naar? Daarbij gaat het niet om resultaten, maar om de intentie.

Zoals gezegd willen we toe naar de vorm van de kleine groep. Je leert meer als je samen studeert en teksten bespreekt dan wanneer je het alleen doet. Samen heb je ook meer discipline om te bidden en om te doen wat je hebt afgesproken. Door je te omringen met bondgenoten, is de kans kleiner dat je je alleen voelt staan als mensen om je heen niet voor soberheid kiezen.

Redenen vanuit de praktijk

Op het moment dat ontwikkelingswerk of projecten voor armen in de steden ter sprake komt, weten mensen altijd voorbeelden te geven van dingen die in het verleden zijn misgelopen. Hulp kwam verkeerd terecht, of had niet het beoogde effect. Ook bleef er geld aan de strijkstok hangen en hoorden ze over geweldige overheadkosten van organisaties. Dit is dan reden om sceptisch te staan tegenover nieuwe initiatieven, want je weet nooit zeker of je geld wel goed besteed is. Jammer is wel dat mensen zelden met succesverhalen komen, die er natuurlijk ook zijn. Praten over mislukkingen doet het op verjaardagsfeestjes blijkbaar beter. Vaak gaat de onwil om projecten te steunen vooraf aan de inhoud van het verhaal zelf.

Ook kleeft aan armoede het imago van luiheid. Wordt in de Bijbel niet een koppeling gemaakt tussen armoede en luiheid? (Spr. 18:9; 19:15) 'Hoe vaak

lopen projecten niet stuk op luiheid? 'Ze willen gewoon niet.' Er wordt gewezen op het mentaliteitsverschil tussen Afrikanen en Aziaten.

De armoede in landen heeft vaak te maken met dictators, burgeroorlogen, verkeerd management en racisme. Ook kunnen heersende religies of bijgeloof maken dat projecten niet slagen.

Omdat er in de armoede soms een *element van eigen schuld* zit, voelen mensen zich minder geroepen om er iets aan te doen. Maar veel armoede is een gevolg van tekort aan onderwijs, rampen, kansloze situaties, uitbuiting, economische structuren, ziekte en verweesd zijn. Veel landen hebben nog een erfenis uit de tijd van het kolonialisme en door grootgrondbezit is er een inefficiënt gebruik van de beschikbare grond.

Maar al zouden mensen door hun eigen schuld in de problemen gekomen zijn, moet je ze dan niet helpen? Dat zou wat zijn. Natuurlijk moet geleerd worden van fouten die zijn gemaakt. Natuurlijk moet je geen geld in de spreekwoordelijke bodemloze put gooien. Natuurlijk moeten we luiheid niet belonen en corrupte overheden niet spekken. Maar fouten in het verleden hoeven niet te leiden tot herhaling in de toekomst. Laten we ons liever inzetten voor het verbeteren van projecten dan dat we ons ontslagen weten van het verlenen van hulp. De *knowhow* over ontwikkelingswerk neemt voortdurend toe.

Kunnen we doorgaan met het geven van hulp, zonder structuren te veranderen? Het is dweilen met de kraan open als we noodhulp geven aan mensen, terwijl er aan de situatie niets gedaan wordt. Bijvoorbeeld in het geval van corrupte overheden, of als mensen op de verkeerde plek wonen (droogte, overstromingen), als economieën niet deugen, of als honger het gevolg is van burgeroorlogen. Moeten we niet stoppen met het verlenen van steun, totdat het feitelijke probleem is opgelost? En is dit niet veel meer een zaak van overheden dan van particuliere initiatieven of organisaties? Waarom moet ik, als persoon, dan offers brengen? Ik kan de wereld toch niet veranderen? En de problemen zijn wereldwijd.

Dit klinkt plausibel. En het is waar dat structurele veranderingen de armoede veel meer terugdringen dan onze persoonlijke inzet alleen. Maar dit hoeft ons niet te verlammen. Overheden zijn mensenwerk, en dus veranderen die pas als de mensen veranderen. Dat brengt ons weer bij onszelf. We kunnen niet wachten tot alle structuren veranderd zijn, voordat we zelf veranderen. Als we invloed hebben, als we op een plaats zitten waar we structurele veranderingen kunnen doorvoeren, of als we overheden kunnen aanspreken, moeten we dat vooral doen. Maar ieder mens kan op zijn of haar plaats beginnen met de wereld te veranderen. Ook al lijkt het een druppel

op een gloeiende plaat. Het vraagt van ons de moeite om ons te verdiepen in projecten die slagen, in wat goed gaat. Het vraagt van ons engagement, betrokkenheid bij processen in de wereld.

Een gedachte die mensen wel eens durven uitspreken is dat de wereld eigenlijk te vol is. De armoede in twee derde van de wereld zou een gevolg zijn van het feit dat de mensen te veel kinderen krijgen. Zouden we niet gewoon moeten stoppen met het voeden van mensen in Afrika en ons erbij neerleggen dat de aarde niet groot genoeg is voor al deze mensen? Dit soort dingen kun je alleen maar zeggen achter de tekentafel, zonder de mens over wie je spreekt te zien. Het is gevoelloos. Want niet het teveel aan arme kinderen drukt zwaar op de voedselproductie, maar de rijke kinderen die veel te veel eten, te dik worden en welvaartsziekten gaan vertonen.

Dat moet onze ogen niet sluiten voor het probleem van overbevolking en het intensieve gebruik van de aarde. Goed onderwijs en goede gezondheidszorg voor iedereen zullen op dit punt meer opleveren dan wanneer grote groepen kinderen van God aan hun lot overgelaten worden. Of geldt hier het idee van de *survival of the fittest*?

Redenen vanuit de economie

Een bezwaar vanuit de kapitalistische economie tegen soberheid zou kunnen zijn dat we juist meer moeten consumeren om de zaak draaiende te houden. Als iedereen nu ineens minder gaat besteden, zal de economie vastlopen en helpen we onszelf in een crisis. En armen hebben meestal meer te lijden onder een crisis dan rijken. Soberheid leidt dus tot grotere armoede. Nee, de consumptie moet juist omhoog, zodat de welvaart verder toeneemt. Daar profiteren de armen van mee. Er is dan immers meer werkgelegenheid, en meer financiële ruimte voor de ondersteuning van de zwakkeren.

Hier schuilt natuurlijk een kern van waarheid in. Een crisis raakt de armen het meest. Maar wat is productiviteit? Wat is groei? Waarom is het belangrijk dat iedereen een flatscreen aan de muur heeft? Waarom zou soberheid dwingend leiden tot minder werkgelegenheid? We kunnen er ook voor kiezen dat handen aan het bed veel waard zijn. Als we niet langer verslaafd zijn aan benzine daalt de olieprijs en dat kan ook goed zijn voor de economie. Het gaat niet ten koste van de wereldeconomie als de boer in Nicaragua een eerlijke prijs krijgt voor zijn product, of als kleding van duurzame materialen beter verkocht wordt dan modeartikelen. Het scheidt ook werkgelegenheid als we het geld dat we nu betalen voor een energieverblindende rode roos met Valentijnsdag over zouden hebben voor een schone berm langs de weg.

We zien toch dat het een keer ophoudt met de groei. De grondstoffen raken op, zeker nu landen als China en India streven naar eenzelfde welvaartsniveau als Europa en de vs. Ongebreideld consumeren kan niet meer. Dan kunnen we als rijke landen nog zo veel mogelijk naar ons toe trekken en consumeren zolang het kan. We kunnen ook inzien dat het zo niet langer door kan gaan. Dan is meer consumeren dus niet het antwoord op het armoedeprobleem.

Er zijn ook veel economen die meer vertrouwen hebben in nieuwe *technologische ontwikkelingen* dan in een economie van het genoeg. Milieuproblemen en grondstoftekorten dwingen ons tot innovatie om zo onze levensstandaard nog een tijdje vast te houden. Om geld te hebben voor onderzoek en ontwikkeling is het nodig dat de economie op volle toeren doordraait. Elke cent die we overhebben moeten we daaraan spenderen. Stop met ontwikkelingshulp. Rijkdom zal vanzelf doorsijpelen naar de armen.

Hoeveel geloof in de vooruitgang moet je hebben? Wordt dit niet een soort Russische roulette? Je kunt ook innovatie een speerpunt laten zijn, veel investeren in onderwijs, en daarbij besluiten soberder te leven. Natuurlijk zou het geweldig zijn als door technologische ontwikkelingen de honger in arme landen kan worden teruggedrongen, er voor schoon water gezorgd kan worden of ziekten meer bestreden kunnen worden. Maar moeten de armen de kosten betalen voor het onderzoek? Er zijn op dit moment veel mensen in nood. Moeten zij de prijs betalen, zodat wij ons mooie leventje nog een tijdje vol kunnen houden?

Is het goed voor de armen als zij steun krijgen? We zien voorbeelden van samenlevingen die ontwricht zijn door ontwikkelingsprojecten. Er is geen prikkel om tot ontwikkeling te komen als je eenmaal in de hoek zit waar je verzorgd en betutteld wordt. Maar de conclusie is dan niet dat we de armen niet moeten steunen. De conclusie is dat we dat op een goede wijze moeten doen. De armen moeten niet afhankelijk worden gemaakt. We moeten als rijken ook niet op hen projecteren wat wij rijkdom en vooruitgang vinden. Het is niet zo dat een bewoner van Mali gelukkig is als hij een flatscreen in zijn huis heeft hangen. Nu exporteren we dat soort verlangens vaak wel. Steun moet weloverwogen en in overleg met de ontvangers worden gegeven.

Niet voor niets wordt er bij ontwikkelingswerk steeds gesproken over relaties. Te vaak is steun gegeven vanuit een superioriteit van de donor. We geven geld om van ons schuldgevoel af te zijn of omdat we medelijden hebben. De ontvanger zelf als persoon interesseert ons niet zo heel veel. Maar

ons verlangen zal moeten zijn dat we op basis van gelijkwaardigheid elkaar steunen op de punten waarin we sterk zijn. Vanuit de ontmoeting voorkomen we dat er eenzijdige afhankelijkheid ontstaat. Dat vraagt interesse van ons om ons in projecten te verdiepen en in de mensen die erachter zitten. We hebben geweldige media, laten we die daarvoor gebruiken.

Bij jezelf blijven

Het is niet moeilijk om je totaal te laten ontmoedigen door economische verhandelingen, mislukte projecten en haast onveranderbare structuren. Daarom moeten we als volgelingen van Jezus te midden van al deze gebrokenheid bij onszelf blijven: Wat betekent het volgen van Jezus in mijn leven? Wat vraagt de Heer nu van mij? Waarmee kan ik beginnen? Wie steunt mij daarin?

Wij veranderen de structuren van de wereld niet direct. Maar dat wil niet zeggen dat we machteloos zijn. Dat wil ook niet zeggen dat we geen voldoening kunnen krijgen uit de kleine bijdragen die wij leveren aan de bestrijding van de armoede.

Laat de Heer uw vreugde blijven; ik zeg u nogmaals: wees altijd verheugd. Laat iedereen u kennen als vriendelijke mensen. De Heer is nabij. Wees over niets bezorgd, maar vraag God wat u nodig hebt en dank hem in al uw gebeden. Dan zal de vrede van God, die alle verstand te boven gaat, uw hart en gedachten in Christus Jezus bewaren.

Ten slotte, broeders en zusters, schenk aandacht aan alles wat waar is, alles wat edel is, alles wat rechtvaardig is, alles wat zuiver is, alles wat lieflijk is, alles wat eervol is, kortom, aan alles wat deugdzaam is en lof verdient. Doe alles wat ik u heb geleerd en overgedragen, wat ik u heb verteld en laten zien. Doe het, en de God van de vrede zal met u zijn (Filip. 4:4-9).

Hoofdstuk 4

Armoede

Armoede in Nederland

Armoede is in Nederland een betrekkelijk begrip. Het betekent vooral dat mensen niet volwaardig kunnen meedraaien in de maatschappij. Er is geen geld om goed en gezond te kunnen eten, om er netjes bij te lopen of om af en toe iets leuks te doen. Het is moeilijk om dit objectief vast te stellen. De een kan met een geldbedrag meer dan een ander. Maar het Sociaal en Cultureel Planbureau en het Centraal Bureau voor de Statistiek hanteren voor een laag inkomen een norm die zo rond 130% van het bijstandsniveau ligt. Volgens hen telde Nederland in 2005 ruim 680.000 huishoudens (10,5%) met een laag inkomen. Tien procent van de bevolking gaf in 2005 aan dat ze schulden moesten maken. Dit aantal is in de afgelopen jaren alleen nog maar gestegen. De risicogroepen die meer kans hebben op armoede zijn vrouwen, niet-westerse allochtonen, kleine zelfstandigen, ouderen en chronisch zieken. Veelal betekent een laag inkomen dat er net genoeg geld is om de vaste lasten te betalen. Maar er kan niet alle dagen warm gegeten worden, er kan geen kleding aangeschaft worden, mensen zijn slecht verzekerd, kunnen niet met vakantie, de kinderen kunnen niet op zwembles of een sport, en soms kunnen zelfs huizen niet verwarmd worden.

In het jaar 2007 steeg het aantal gezinnen dat aanklopte bij de voedselbank van 10.000 naar 13.000. De voedselbank hanteert strenge criteria om in aanmerking te komen voor een voedselpakket. Na betaling van de vaste lasten zoals huur, gas, water, licht en verzekeringen mag men per huishouden per maand niet meer overhouden dan: € 150 voor een eenpersoonshuishouden, te vermeerderen met € 50 per volwassene en € 25 per kind. Een eenoudergezin met drie kinderen heeft dan dus niet meer dan € 225 per maand te besteden.

Wereldwijde armoede

De cijfers wereldwijd zijn toch wel van een andere orde. Jaarlijks sterven er 10 miljoen kinderen aan vermijdbare oorzaken zoals infecties (mazelen, malaria en diarree) en ondervoeding. De kans dat een kind in een ontwik-

kelingsland overlijdt voor z'n vijfde jaar is dertien keer zo groot als voor een kind in een geïndustrialiseerd land.

Elke minuut sterft er een vrouw aan haar zwangerschap of in het kraambed.

Elke dag sterven 5.500 mensen aan aids en raken 7500 mensen besmet. De ziekte verspreidt zich twee keer zo snel onder meisjes zonder scholing als onder meisjes met enige opleiding.

1 miljard mensen hebben geen schoon drinkwater.

900 miljoen mensen gaan naar bed met honger, waaronder 140 miljoen kinderen.

Ten minste 24.000 mensen sterven per dag aan armoede en ondervoeding.

1,5 miljard mensen leven van minder dan 1 dollar per dag en nog eens 1 miljard mensen hebben slechts 1 dollar meer. De meerderheid daarvan zijn vrouwen, kinderen en inheemse volkeren.

Het aantal kinderen dat niet naar school gaat is sterk gedaald van 103 miljoen in 1999 naar 75 miljoen in 2006. Maar het zijn er nog steeds veel.

In 2003 waren er 7,7 miljoen mensen met een persoonlijk vermogen van 1 miljoen dollar of meer. Bij elkaar gevoegd zou hun vermogen uitkomen op 28,9 biljoen dollar (\$ 28.900.000.000.000).

De rijkste 20% van de bevolking consumeert 86% van de goederen en diensten op wereldschaal. Zij consumeren 58% van alle energie en zijn verantwoordelijk voor 53% van alle huidige uitstoot van kooldioxide (en voor 80% historisch gezien).

Het inkomen van de rijkste 1% is gelijk aan dat van de armste 57%.

De investeringen in ontwikkelingslanden vanuit de rijke landen bedroegen in het jaar 2000 2,4% van hun bnp. Daarbij gaven ze 0,6% aan schenkingen en hulp. De stroom die terugkwam naar de ontwikkelde landen was 6,3% van hun bnp. Dat betekent dat er twee keer zo veel aan de arme landen wordt verdiend als erin wordt geïnvesteerd.

De kloof tussen arm en rijk in en tussen een groot aantal landen blijft toenemen. De ongelijkheid tussen de rijkste en de armste 20% van de landen is sinds 1960 tweeënhalve keer zo groot geworden.

Vooraf vrouwen wordt wereldwijd onrecht aangedaan. Zij werken twee derde van de arbeidsuren en produceren de helft van het voedsel in de wereld. Toch verdienen zij maar 10% van het totale inkomen en bezitten maar 1% van het wereldvermogen.

De schuld van arme landen neemt voortdurend toe ondanks de terugbetalingen die de oorspronkelijke leningen vele malen overtreffen. Tussen 1970 en 2000 is de schuldenlast van de ontwikkelingslanden met 3000% gestegen. De meeste landen, vooral in Afrika, kunnen deze schulden niet terugbetalen zonder dat de mensen creperen. Zij spenderen nu al vier keer zo veel aan rentelasten als aan gezondheidszorg en onderwijs samen. De VN berekenen dat dagelijks 19.000 kinderen sterven door de schuldenlast.

De hoek waar de klappen vallen

We zien dat het gebruik van de aarde door de mens het milieu ernstige schade toebrengt. De klimaatverandering en de hogere prijzen voor energie en grondstoffen zullen bij de armen in de wereld harder aankomen dan bij de rijken. Als het zeewaterpeil stijgt, zal het voor Nederland gemakkelijker zijn de dijken te verhogen dan voor Bangladesh of eilandengroepen in de Stille of de Indische Oceaan. Langere droogte en tekort aan drinkwater en voedsel zullen vooral in arme landen voelbaar zijn. Nu al wordt vanuit landen met hongersnood voedsel geëxporteerd, omdat rijke landen er meer voor betalen. Ook is in arme landen minder geld voorhanden om milieumaatregelen te nemen. Ontbossing en vervuiling gaan door en het leefklimaat verslechtert steeds verder.

Handelsafspraken gaan meestal ten koste van de armen. Zeker als het Westen zijn markt blijft beschermen en met subsidies eigen producten goedkoper maakt, zal het moeilijk zijn voor arme landen om uit de neerwaartse spiraal te komen.

Er wordt een ongelijke strijd gevoerd. De theorie achter de kapitalistische markteconomie is dat iedereen kan ondernemen en dat vraag en aanbod alles eerlijk reguleren. Maar arme landen beginnen met een geweldig (technologische) achterstand en kampen met hoge kosten door schulden. Zo krijgen ze nooit een eerlijke kans om mee te concurreren.

Een verlamdende situatie

Je kunt je voorstellen dat armoede een prikkel is om hard te werken en wat van je leven te maken. Veel (rijke) mensen verwachten dat ook van arme mensen. Dat veronderstelt echter wel mogelijkheden, kansen: een gezond lichaam, enige opleiding, veiligheid, eerlijke situaties, kruiwagens en een beetje geluk. En er zijn genoeg voorbeelden te noemen van mensen die zich zelf uit hun achterstandssituatie opwerken.

Armoede kan ook heel verlamdend werken. Niet omdat die mensen slap zijn, maar omdat er geen uitweg is. Armoede gaat vaak gepaard met een slechte gezondheid en verwaarlozing. Er is vaak geen geld (of tijd) voor

onderwijs. Er is sprake van oneerlijke structuren (bijvoorbeeld grootgrondbezit, racisme, sociale klassen, uitbuiting en een remmende technologische achterstand) of slechte woonomstandigheden (townships, droge of vervuilde gebieden). Armoede blijkt dan erfelijk, structureel en uitzichtloos.

Mensonterend

In Nederland spreken we wel eens van mensonterende situaties, bijvoorbeeld rond dementie en bij terminale ziekte. Mensen worden aangetast in hun kracht, zij kunnen niet meer wat zij konden. Er is pijn en benauwdheid. Zo is de mens niet bedoeld. We zoeken, terecht, naar wegen om pijn en benauwdheid te bestrijden en te voorkomen. De menswaardigheid staat op het spel, vinden we.

De situatie van de armen is vergelijkbaar. Wij kunnen het al nauwelijks aanzien als we een oudere zien lijden na een vervuld leven. Hoe zou het zijn als je erbij zit als jouw kind sterft van de honger, en je kunt niets doen? Wat doet het met je als je ziek bent, of bang bent voor besmetting met aids, als je 's morgens nog niet weet wat je die dag gaat eten. Je werkt je in de schulden en die worden alleen maar groter. Je raakt je vrijheid kwijt. Daardoor verander je als mens. Je wordt verscheurd door verdriet, je kunt verbitterd raken, lamgeslagen zijn. Er is wanhoop, pijn en benauwdheid. Zo is de mens niet bedoeld.

Vaak leidt armoede ook tot vereenzaming. Mensen kunnen op je neer kijken, omdat de armoede je eigen schuld is, of jouw lot. Je kunt niet deelnemen aan activiteiten. Ook daardoor word je in jouw mens-zijn aangetast.

Armoede kan ertoe leiden dat mensen gaan zondigen. Hoeveel vrouwen verkopen niet hun lichaam om te kunnen eten? Is dat niet zonde? Armoede kan mensen ertoe brengen dat zij stelen, geweld gebruiken of bedriegen. Armoede maakt dat mensen gevoelig worden voor extremistische theorieën over de wereldorde en over bevrijding.

Armoede is vaak een neerwaartse spiraal. Sommigen zien helemaal geen uitweg meer en plegen zelfmoord.

Armoede is mensonterend. Zo is de mens niet bedoeld! Armoede laten bestaan terwijl we er iets aan kunnen doen, is dus een zonde tegen God. We verhinderen dat mensen zich kunnen ontplooien zoals God bedoeld heeft. Is voor God niet ieder mens gelijk? We verhinderen ook dat het evangelie integer verkondigd kan worden, en daarmee gaan we in tegen de opdracht van de Here Jezus om aan de volken zijn boodschap van redding en vergeving te vertellen.

Dit alles ontmoedigt de lezer wellicht. We zouden willen dat het anders

was. Ook wij voelen machteloosheid bij al die cijfers, bij alle ellende. We hebben er best wat voor over als we het zouden kunnen veranderen. Toch zetten we de stap niet omdat het voor ons gevoel toch niets uithaalt.

Maar het is al heel wat als we ons inleven in de uitzichtloze situatie van de arme, in plaats van eraan voorbij te leven. Sympathie, medeleven, je ogen er niet voor sluiten, herstelt al de menswaardigheid van de armen en van onszelf. We veranderen in ons eentje de wereldstructuur niet, maar we kunnen wel beginnen met integriteit en solidariteit. Een sobere levensstijl helpt ons in ons meelevens met de armen. We helpen een arme er ook mee. Direct doordat het geld dat we overhouden geïnvesteerd kan worden in goede projecten. Indirect doordat we het milieu minder belasten, waardoor de arme meer levensruimte krijgt. Het is niet meer dan eerlijk dat we kiezen voor een andere levensstijl en delen met de armen.

Deel II

Wat zegt de Bijbel over rijkdom en armoede?
Een bijbels dagboek voor 30 dagen

Wat zegt de Bijbel?

In de eerste vier hoofdstukken is veel gezegd over het probleem van de armoede, ons eigen standpunt daarin, de belemmeringen die we ervaren om voor armoedebestrijding te kiezen en de machteloosheid die we daarbij kunnen voelen. We willen nu uitgebreid gaan horen en overdenken wat de Bijbel over het onderwerp rijkdom en armoede zegt. De volgorde waarin we de verschillende bijbelgedeelten behandelen is grofweg die van de Bijbel zelf: wet, profeten, evangeliën, brieven.

Je kunt dit deel in één keer doorlezen, als een verhandeling van bijbelse teksten. Maar beter is het om er langer over te doen. Je leest de teksten, overdenkt ze, vraagt je af wat die teksten voor jou betekenen en hoe ze jouw leven veranderen en je bidt God steeds weer om zijn Heilige Geest. De Bijbel is immers geen verhandeling, maar een verzameling woorden van God die Hij geeft om naar te leven. Een vorm van lezen waarbij ook het hart en het gevoel meedoen komt dichter bij de bedoeling van de Bijbel dan een vorm waarbij we louter verstandelijk met de tekst omgaan. Daarom is dit hoofdstuk geschreven in de vorm van een bijbels dagboek: iedere dag een tekst met uitleg, punten ter overweging en meditatieve teksten.

Lezen en bidden

We kunnen het belang van het dagelijks gebed bij de studies niet genoeg onderstrepen. Soms staan er gebedspunten genoemd bij de overdenkingen, maar lang niet altijd. Toch gaan we er in de opzet van dit deel van uit dat we dagelijks voor God brengen wat ons bezighoudt. We vragen ook aan God de wijsheid om wat we leren in de verschillende bijbelstudies toe te passen in ons leven. Neem er de tijd voor.

Dag 1 – God geeft rijkdom

Lezen: Genesis 12:1-9

Het begin van Israëls geschiedenis

De roeping van Abram is het begin van de aartsvaderverhalen. Abram wordt geroepen om naar het land Kanaän te gaan, samen met zijn vrouw Sarai en zijn neef Lot. Hij verblijft dan in Charan, nadat hij eerst al met zijn vader Terach was weggetrokken uit Ur. Met de roeping in Genesis 12 begint een nieuwe periode. De eerste elf hoofdstukken van de Bijbel zijn de zogenaamde 'oerverhalen' (schepping, zondeval, Kaïn en Abel, zondvloed, torenbouw van Babel) en nu begint de geschiedenis van het volk Israël. De eerste woorden van Genesis 12 hebben een geweldige betekenis voor alles wat volgt in de Bijbel.

God draagt Abram op weg te trekken uit zijn land. Daarbij krijgt Abram beloftes mee: hij zal een volk worden, hij zal aanzien krijgen en hij zal ongelooflijk gezegend worden. Daarmee wordt bedoeld dat hij rijk zal zijn en lang zal leven in overvloed. Deze belofte wordt diverse keren herhaald in de loop van het verhaal. Als Abram God gehoorzaamt, zal hij rijk worden. En Abram gehoorzaamt en hij wordt rijk. Zijn knecht kan later zeggen: 'De HEER heeft mijn meester overvloedig gezegend, zodat hij rijk is geworden: hij heeft hem schapen, geiten en runderen gegeven, zilver en goud, slaven en slavinnen, kamelen en ezels' (Gen. 24:35). God is de bron van de rijkdom van Abraham (zie ook Gen. 14:23).

Hieruit kunnen we afleiden dat rijkdom een gave van God is. Je ziet dat in het Oude Testament steeds weer terug. Bij Isaak, Jakob, Job, David en Salomo. Ook belooft God zijn volk dat Hij hun het land Kanaän in bezit zal geven. De belofte van God wordt wél steeds gekoppeld aan gehoorzaamheid. Rijk zijn op zichzelf is niet verkeerd, sterker nog, God gunt het zijn kinderen om bezit te hebben en om een eigen plek op deze aarde te hebben.

Een bron van zegen

Maar God zegt ook tegen Abram: 'Een bron van zegen zul je zijn.' En: 'Alle volken op aarde zullen wensen gezegend te worden als jij.' God kiest weliswaar één mens uit om een relatie mee aan te gaan, maar direct komt

ook de rest van de wereld in beeld. Abram is niet rijk van zichzelf. Hij wordt jaloersmakend gezegend zodat de omringende volken ernaar zullen verlangen een relatie aan te gaan met de God van Abram. Zo zal Abram tot een zegen zijn voor hen. Wat we in de rest van het Oude Testament zullen zien, wordt hier al impliciet duidelijk: God geeft iemand geen rijkdom en voorspoed louter en alleen voor die persoon zelf. De gaven van de schepping zijn er zodat we God zullen verheerlijken en anderen ons voorbeeld zullen volgen.

In het verhaal zien we hoe Abram direct gehoorzaamt en gaat. Maar ook staat er in dit korte bijbelgedeelte twee keer dat hij een altaar bouwt om zijn dankbaarheid en ook zijn afhankelijkheid te uiten. Waarschijnlijk offerde hij een dier. Zo wordt aangegeven dat hij van het vele dat hij kreeg ook een deel teruggaf aan God, tot eer van Hem.

Zegen en vloek

In het hele boek Genesis ligt een duidelijk verband tussen *gezegend* zijn en *rijk en vruchtbaar* zijn. Dat begint al in hoofdstuk 1:28 waar staat: God zegende hen [de mensen] en zei tegen hen: 'Wees vruchtbaar en word talrijk, bevolk de aarde en breng haar onder je gezag: heers over de vissen van de zee, over de vogels van de hemel en over alle dieren die op de aarde rondkruipen.' Steeds weer komen deze woorden in een of andere vorm terug. God zegent Adam en Eva (5:2), Noach (9:1), Abram (24:1), Isaak (26:3), Jakob (35:9) en Jozef (39:5). In de rest van de Bijbel leren we hoe de zegen in een vloek kan veranderen als we die alleen voor onszelf houden.

- Sta je er vaak bij stil dat je alles wat je hebt gekregen hebt?
- Niet alles wat je bezit hoeft een zegen van God te zijn. Mensen kunnen bezit ook verwerven door uitbuiting en bedrog. Kun jij God danken voor alles wat je hebt als zegen uit zijn hand? Waarom wel/niet?
- Hoe worden andere mensen gezegend door de zegen die jij ontvangen hebt?

Dag 2 – Het land wordt eerlijk verdeeld

Lezen: Numeri 26:1-4, 52-56

Grenzen aan de vrijheid

Na de bevrijding uit Egypte ontvangt het volk Israël bij de Sinaï de geboden. De tien geboden zijn daarvan natuurlijk de bekendste, maar de boeken Exodus, Leviticus, Numeri en Deuteronomium staan vol geboden met betrekking tot de omgang met God en de naaste. Daarvan zijn er veel verboden. Het volk Israël is bevrijd, maar die vrijheid moet beschermd worden. Daarom stelt God grenzen aan de vrijheid. Voordat de bevrijde slaven elkaar weer tot slaven maken ontvangt het volk in de woestijn leefregels die de vrijheid garanderen.

Vrijheid geeft geweldige mogelijkheden: je kunt doen wat je wilt. Maar de mens kan totale vrijheid niet aan. Zonder grenzen zijn wij geneigd tot het uiterste te gaan. We willen meer, we willen alles. Daarbij beschadigen we gemakkelijk elkaar en de schepping. De sterkste eist al gauw de meeste ruimte op. Daarom stelt God paal en perk aan de vrijheid om te voorkomen dat de zwakkeren ondersneeuwen.

Economische geboden

Veel geboden die we lezen hebben betrekking op de eredienst: God dienen in de tempel/tabernakel, priesterschap en reinheid. Andere geboden hebben betrekking op de seksuele omgang met elkaar. Niet alles wat kan, mag! Maar daarnaast heeft maar liefst een op de vijf geboden betrekking op het economische leven: grondbezit, planten van gewas, zorg voor de armen en vreemdelingen, rente, sabbatsjaar en jubeljaar. Opvallend is dat de verschillende geboden vaak kriskras door elkaar heen staan en dat cultische geboden, seksuele geboden en economische geboden als met elkaar verweven en ook als even belangrijk worden gepresenteerd.

Recht op een eigen plek

Dat iedere Israëliet recht heeft op een eigen plek komt wel heel duidelijk tot uitdrukking in de bovenstaande regels uit Numeri 26 (zie ook Joz. 13 en 18). Het land Kanaän moet worden verdeeld onder alle stammen, families en personen. Aan dat stukje grond blijft de naam van die stam, die familie verbonden, wat er ook gebeurt. Eén stam krijgt geen grond

toebedeeld: de Levieten. Zij zullen onderhouden worden uit de offergaben, de tienden, die door Israël aan God gegeven worden.

Een heel belangrijk uitgangspunt van deze regel is dat het land van God is en blijft (Lev. 25:23). Het stuk grond is dus niet *van* jouw familie, maar *voor* jouw familie. Je mag het gebruiken, je mag de oogst ervan hebben en verkopen. Maar de grond zelf blijft van de HEER.

Wat doen we daar nu mee?

Het is natuurlijk moeilijk om dit soort geboden naar onze tijd toe te vertalen. Ze golden in een maatschappij die vooral agrarisch was. In onze tijd is het ondenkbaar dat wij Nederland zouden verdelen over iedereen die er woont. Maar voor ons is een eigen stukje grond niet meer noodzakelijk om een bron van inkomsten te hebben. Het principe echter, dat ieder mens de mogelijkheid heeft om in zijn of haar levensonderhoud te voorzien, kan wel naar onze tijd worden doorgetrokken. Er zou heel veel in de wereld veranderen als we ernaar zouden streven dat ieder mens de mogelijkheid heeft om inkomen te verwerven. Je kunt hierbij denken aan grondbezit, maar ook aan onderwijs, eerlijke handel en gelijke kansen op de arbeidsmarkt.

- Bij welke regels van God merk je dat zij jouw vrijheid inperken?
- Bij welke regels van God merk je dat zij jou beschermen?
- Wat leer je van het principe dat het hele land eerlijk verdeeld werd over alle families van het volk Israël?

Dag 3 – Wees heilig

Lezen: Leviticus 19:1-4, 9-16, 29-37

Verschillende geboden even belangrijk

Een duidelijk voorbeeld van een gedeelte uit de Thora waar verschillende soorten geboden door elkaar heen staan is deze tekst uit Leviticus 19. Bekende teksten uit de tien geboden worden afgewisseld met teksten over de oogst, zorg voor dagloners, armen en vreemdelingen, seksuele perversie en eerlijkheid in de handel. Vele mogelijke zonden worden achter elkaar genoemd, in willekeurige volgorde. Iemand economisch bedriegen is net zo erg als je dochters ontwijden of de vreemdeling onderdrukken. Al deze geboden samen bepalen de heiligheid van het volk van God. Iedere keer staat er dat zinnetje: Ik ben de HEER. We zijn aan Hem verantwoordig schuldig.

Gods heiligheid en onze economie

Het gedeelte begint met de tekst: Wees heilig, want ik de HEER, jullie God, ben heilig. Dat God heilig is, betekent dat Hij hoogverheven is, oneindig machtig, zuiver van karakter. Zijn heiligheid is ook besmettelijk. Waar Hij komt, wordt de grond, wordt de omgeving heilig. Dus ook het volk, waarbij Hij woont, moet heilig zijn. Het doet uit zijn midden weg wat niet goed is. Heilig zijn wordt ook vaak uitgelegd als: anders zijn, apart gezet zijn. Dus het volk van God is anders dan de omringende volken. Veel geboden die genoemd worden maken dat Israël anders is: één God, de sabbatsrust, geen afgodsbeelden, de seksuele integriteit van dochters en het niet raadplegen van overledenen. Binnen dat kader staan ook economische geboden die armen en vreemdelingen rechten geven.

Bij het oogsten mag de boer, als hij ervaart hoe geweldig veel hij krijgt uit de hand van de Schepper, niet inhalig zijn. De hoeken van het veld mag hij niet maaien, en hij mag het land niet nog eens nalopen op gevallen druiven en aren. Door de gulheid van de boer mogen armen en vreemdelingen ervaren dat God gul is.

Het is veelzeggend dat de gulheid van de boer geregeld moet worden. Mensen zijn geneigd zo veel mogelijk voor zichzelf te houden. Maar zelfs als het wordt geregeld, is gulheid iets wat van binnenuit moet komen.

Want hoe ga je met deze regels om? In het verhaal van Ruth en Boaz (Ruth 2) zie je dat een boer extra gul kan zijn door meer aren op het veld te laten vallen. Er zullen ook boeren geweest zijn die heel zorgvuldig werkten en bijna niets over het hoofd zagen (zie ook Deut. 24:19-21). We weten ook uit oude rabbijnse geschriften dat de regel van de hoek van het land tot discussies heeft geleid: hoe groot moet die hoek nou zijn? Uiteindelijk hebben de rabbijnen de grootte van de hoek vastgesteld op een zestigste deel van de oogst, omdat er altijd mensen zijn die in gulheid zo bescheiden mogelijk willen zijn.

Eerlijk zijn

Dan wordt het achtste gebod weer herhaald: steel niet. En ook: lieg niet, bedrieg niet, leg geen valse eed af, beroof niemand en pers niet af. Dit zijn allemaal regels die het recht op bezit onderstrepen. Het is niet verkeerd om bezit te hebben, mits je er eerlijk aan bent gekomen. Je knoeit daarom ook niet met gewichten en maten. De opdracht is eerlijk te zijn in handel, in rechtspraak, in de omgang met de zwakkere en in de omgang met de oudere. En ook tegenover de vreemdeling. Een vreemdeling is natuurlijk een heel gemakkelijke prooi in de handel als hij de taal niet spreekt en de gewichten en maten niet kent. Ook heeft hij wel heel weinig verhaal bij een rechtbank als hij zich bedrogen voelt. Heb hem lief als jezelf, staat er, onderdruk hem niet (zie ook Ex. 22:20).

Dagloners

Eén groep armen wordt apart genoemd, de dagloners. Dat waren mensen die zich per dag verhuurden voor werk op het land. Zij waren voor hun dagelijks brood afhankelijk van het loon dat zij diezelfde dag kregen. Als voorbeeld van onderdrukking wordt genoemd dat zij niet altijd dezelfde dag betaald werden, maar dat de werkgever het geld achterhield. Het is onrecht om te 'lenen' ten koste van de armen.

In onze tijd

Deze principes gelden ook in onze tijd: eerlijkheid in de handel, gulheid voor de armen, een goede werkgever zijn. Maar hoe pas je ze concreet toe? We zijn geneigd mee te gaan in de regels van de economie: handel is handel, wie het eerst komt, het eerst maalt, handigheid, uitgekookt zijn. En hoe gul moet je zijn? Is het niet genoeg om je als werkgever aan de cao te houden en aan de regels van de wereldhandel? Moet je in eerlijkheid, gulheid en rentmeesterschap verder gaan dan de gemene deler in de westerse economie?

God wil dat we heilig zijn. Israël moest zich onderscheiden van de omiggende volken, christenen behoren zich te onderscheiden van niet-

christenen. Niet wat *algemeen geaccepteerd* is, is de norm, maar wat *goed* is in Gods ogen.

- Welke geboden zijn voor jou belangrijker dan andere?
- Kun je voorbeelden noemen van geaccepteerde normen die eigenlijk niet eerlijk zijn?
- Wat betekent het voor jou als Jezus bij het geven van aalmoezen zegt: 'Laat dan je linkerhand niet weten wat je rechterhand doet' (Matt. 6:3)?

Dag 4 – Het sabbatsjaar

Lezen: Leviticus 25:17-22

Vergaand gebod

De regels omtrent het sabbatsjaar hadden een heel grote impact op het economische leven van Israël. Allereerst voor de agrarische sector, want eens in de zeven jaar moest het land braak liggen en rust krijgen tot eer van God. Het gaat hier niet om een ecologische maatregel ten behoeve van de vruchtbaarheid van het land, maar de regel is bedoeld om te onderstrepen dat God de eigenaar van het land is en niemand anders.

De mens is meer dan arbeid

Het sabbatgebod en de regel van het zevende jaar maken duidelijk dat een mens niet alleen geschapen is om te werken, om meer en meer te vergaren en om te verworden tot een economisch wezen. Het gaat in het leven en het werken om de eer van God. Daarin onderscheidt het volk van God zich ook duidelijk van de rest van de volkeren. Je rust niet om vervolgens weer harder te kunnen werken, maar je werkt om te kunnen rusten. Daarvoor is de mens eigenlijk bedoeld, te rusten voor Gods aangezicht en Hem te loven. Het is een geweldig bevrijdende gedachte dat we niet terug te brengen zijn tot nuttigheid, arbeid of toegevoegde waarde. We mogen er gewoon zijn!

God zorgt voor ons

De tekst spreekt over bezorgdheid: waarvan moet je leven in het zevende jaar? De regel om het land een jaar te laten rusten is dus ook een oefening in vertrouwen op God. We kunnen met minder toe. God zorgt voor ons. Dat ervaren we wellicht meer als we in alle rust stilstaan bij wat we hebben dan wanneer we druk bezig zijn onze eigen overvloed te vergroten. Als we bevrijd worden van hebberigheid, zullen we ook meer genieten van wat we hebben.

Omdat het land van God is, is het in het sabbatsjaar van iedereen. Niemand kan in het bijzonder aanspraak maken op de vruchten ervan, zelfs niet de familie aan wie het is toebedeeld. Armen, dagloners, slaven en vreemdelingen, iedereen mag ervan eten. Zelfs het vee en de wilde dieren

hebben het recht te eten van wat het land opbrengt. Het sabbatsjaar is een maatregel van God waaruit we mogen opmaken dat Hij de armen in de overvloed van de rijken wil laten delen.

In de praktijk

Heeft Israël zich aan deze regels gehouden? Sommigen denken van niet (zie 2 Kron. 36:21). Maar er zijn ook redenen om aan te nemen dat de naleving ervan wel degelijk een rol speelde. In het boek 1 Makkabeeën (6:53) vinden we er een melding van. Ook vinden we in de rabbijnse traditie discussies over het sabbatsjaar en de gevolgen daarvan voor de boeren. Zeker in tijden dat de belastingen hoog waren of de opbrengsten van het land slecht, drukten deze regels zwaar op hen.

We zijn in ons land bezig alle rustmomenten voor mens en milieu op te geven. Willen we echt een 24 uren economie waarin werknemers gedwongen worden te participeren? Willen we onze tijd allemaal efficiënt invullen, zodat er weinig momenten van rust en bezinning zijn? Ook veel christenen plegen roofofbouw op hun gezondheid, plannen de rustdagen vol en dwingen anderen in volcontinuïdendiensten te werken. Dwingen het sabbatgebod en de regel van het zevende jaar ons niet tot het maken van andere keuzes?

- Rustperiodes zijn bedoeld als een lofprijzing van God. Wat zouden we kunnen doen om dat meer te ervaren?
- Wat zou er in jouw leven veranderen als je met minder genoeg zou nemen?
- Veel tijd gaat op aan werken. Zou jij minder kunnen werken om tijd te maken voor het werk van God in de wereld? Bid je wel eens om wijsheid hierin?

Dag 5 – De schulden worden kwijtgescholden

Lezen: Deuteronomium 15:1-11

Een ingrijpend gebod

In het zevende jaar moeten alle schulden van volksgenoten worden kwijtgescholden. Dit moeten we als regel heel letterlijk nemen. Het is een ingrijpende maatregel. Alle schulden moeten worden kwijtgescholden. Zo krijgt iedereen de kans om opnieuw te beginnen en de last van zich af te werpen. Deze kwijtschelding is geen liefdadigheid, maar een plicht. Het gevolg is natuurlijk dat er een stop wordt gezet op een structurele scheefgroei waarbij rijken rijker worden en armen armer. Iedereen krijgt weer de mogelijkheid te investeren in kapitaalgoederen.

Het is duidelijk dat deze regel voor de rijken grote gevolgen heeft en dat velen van hen daar geen zin in hadden. Het is tekenend hoe je al in de tekst zelf terugvindt wat de reactie van de rijken zou kunnen zijn. Ze kunnen heel berekenend in het vijfde of zesde jaar denken: 'Ik leen niet uit, want in het zevende jaar ben ik het gewoon kwijt.' De Heer doet een beroep op het hart, het gevoel van de rijke: zie de ellende, wees ruimhartig zonder spijt. En niet alleen om de arme volksgenoot te helpen, maar ook omdat het een zonde is als je het niet doet. Het principe is niet dat je je aan de letter van de wet houdt, maar dat je begrijpt dat God niet wil dat er armen zijn. In een land waar God gehoorzaamd wordt, zijn geen armen. Dus als jij als rijke je hand op de zak houdt en toelaat dat er wel armen zijn, ja, zelfs eraan bijdraagt, sta je zondig voor God.

Wie waren die armen?

De tekst is tegelijk ook heel realistisch en eindigt met te zeggen dat er altijd armen zullen zijn. Het zal in onze tijd dus niet volmaakt worden. Maar de rijke wordt opgeroepen ondanks dat vrijgevig te blijven.

Wie waren die armen dan? Hoe kwam het dat ze arm waren? Je kunt verschillende groepen onderscheiden. Om te beginnen de weduwen en wezen. Als de kostwinner wegvalt, is het gezin aangewezen op hulp van familie en kennissen. Andere structureel armen waren de Levieten. Zij hadden geen eigen grond en waren aangewezen op de offervaardigheid

van de andere stammen van Israël. Een derde groep waren de vreemdelingen, wellicht afstammelingen van de oorspronkelijke bewoners van Kanaän. Verder had je de dagloners. Zij hadden blijkbaar geen eigen stuk grond. Wellicht hadden zij dat verspeeld door schulden ten gevolge van misoogsten, berovingen, ziekte, rampen, onhandigheid of om wat voor reden ook. Zij verhuurden zich per dag en moesten maar afwachten of zij de volgende dag weer werk zouden hebben. Een laatste groep zijn de slaven. Je kon door grote schulden tot slavernij gebracht worden, of je kon krijgsgevangen gemaakt zijn.

Een aanpassing in de praktijk

De achtergrond van de regel in Deuteronomium 15 is een agrarische samenleving. Leningen werden alleen afgesloten door mensen die in de problemen waren gekomen en toch verder moesten. Van de kwijschelding profiteerden dus armen, mensen in nood.

Bekend is dat in de eerste eeuw deze regel zich tegen de armen keerde. Zij konden inderdaad in het vijfde en zesde jaar geen geld meer lenen, want het jaar van de kwijschelding kwam er aan. Ongetwijfeld zullen er ook armen geweest zijn die heel berekenend leningen afsloten in deze jaren. De bekende rabbi Hillel heeft toen een maatregel ingevoerd, de zogenaamde 'prozbul', waardoor de regel kon worden omzeild en de schuld toch over het zevende jaar heen werd getild. Uiteindelijk was dit beter voor de armen. Hieruit blijkt duidelijk dat de regel van de kwijschelding werd nageleefd in Israël.

Wie zijn onze volksgenoten

Deuteronomium 15 spreekt over volksgenoten. Het is niet zo gemakkelijk om dat naar onze tijd toe te vertalen. Binnen het Jodendom is er bijvoorbeeld al verschil van mening over de geldigheid van deze regel buiten het land Israël, laat staan dat het voor de kerk direct duidelijk is hoe deze regel moet worden toegepast. Maar het principe dat een arme regelmatig de gelegenheid moet krijgen om onder zijn schuldenlast uit te komen, en dat dat de rijke iets mag kosten, is zeker te vertalen naar onze tijd. Tenminste, als we dat willen. Als we volksgenoten letterlijk nemen, kunnen we denken aan een kwijschelding per land of woonomgeving. Maar als volgelingen van de Heer kunnen we ook alle medechristenen, of zelfs elk door God geschapen mens in deze wereld als onze (geestelijke) 'volksgenoten' beschouwen.

Veel mensen, hele volken, leven met grote schulden. Het ligt op grond van Deuteronomium 15 voor de hand om als christenen te pleiten voor een eenmalige kwijschelding van die schulden, wereldwijd. Het is Gods

bedoeling dat iedereen de kans heeft te leven zonder een loden last op zijn of haar rug.

- Wat vind jij van de grote verschillen tussen armen en rijken in deze wereld?
- Wat vind je van de plicht om alle schulden van armen kwijt te schelden?
- Opvallend is dat de Bijbel hierbij geen onderscheid maakt tussen mensen die in de problemen waren geraakt door luiheid, ziekte, rampen of pech. Kun je voorbeelden verzinnen van situaties waarin wij dat onderscheid wel maken?
- Mag armoedebestrijding ons iets kosten, of houden wij de hand liever op de zak? Voelen we spijt als we eens royaal iets weggeven?
- Kun je je voorstellen dat christenen in arme delen van de wereld hun nood klagen bij God over de weelde in ons deel van de wereld (zie vs. 9)?

Dag 6 – Joodse slaven krijgen de vrijheid terug

Lezen: Deuteronomium 15:12-18 en Leviticus 25:39-43

Een mens is geen bezit

In het verlengde van het kwijtschelden van de schulden horen we over het vrijlaten van (Hebreeuwse) slaven in het sabbatsjaar. Het gaat hier over slaven die zichzelf hebben moeten verkopen omdat hun schulden te hoog waren om te betalen. Hun slavernij was in principe tijdelijk. Een slaaf is een aantrekkelijk 'bezit' en het is fijn om een situatie van goedkope arbeid in stand te houden. Daarom geeft de HEER het uitdrukkelijke gebod om welgemoed de slaaf zijn vrijheid te geven en hem zelfs nog het nodige startkapitaal mee te geven om opnieuw te kunnen beginnen. Het is niet de bedoeling van God dat mensen permanent in slavernij leven.

Toch horen we over slaven die niet vrijgelaten willen worden. Hoe is het mogelijk? Zijn zij bang voor de vrijheid? In Exodus 21 lezen we over redenen die Hebreeuwse slaven zouden kunnen hebben. Als een slaaf trouwt en kinderen krijgt, blijven na zijn vrijlating zijn vrouw en kinderen eigendom van de heer. In dat geval wordt er met een ritueel duidelijk gemaakt dat de man ervoor gekozen heeft slaaf te blijven. Hij wordt met een priem aan de deurpost vastgezet.

Maar ook dan blijft hij niet voorgoed het bezit van de heer. In het jubeljaar krijgt hij met vrouw en kinderen de vrijheid. Alle slaven worden uit het diensthuis uitgeleid als herinnering aan de tijd dat het volk werd bevrijd uit Egypte.

De mens is van God

Wat voor het land geldt – je bezit het niet, maar je mag het gebruiken – geldt ook voor de kinderen van het volk Israël. Zij zijn en blijven het bezit van God (Lev. 25:42). In Leviticus wordt daarom het woord verpanden gebruikt. Je stelt jezelf beschikbaar, maar je wordt niet het bezit van de ander.

De Bijbel leert ons dat we elkaar niet in bezit mogen nemen en elkaar niet mogen misbruiken. Er zijn in onze tijd schrijnende situaties waarbij mensen gevangen zitten in schulden en waarbij in arme landen misbruik

gemaakt wordt van goedkope arbeidskrachten. Het is duidelijk dat de Bijbel deze toestanden veroordeelt.

- Wat betekent het voor jou dat je aan God toebehoort en niet aan mensen?
- De mens mag niet gereduceerd worden tot goedkope arbeidskracht, ook al is dat misschien aantrekkelijk voor de rijke. Ben jij bereid meer te betalen voor producten die zonder uitbuiting zijn gemaakt?
- Wat weet je over kleding, bijvoorbeeld als het gaat om katoenproductie en naaifabrieken?
- Een gewetensvraag: welke producten koop je terwijl je de duurdere, 'eerlijke' varianten kent en weet waar deze te koop zijn?

Dag 7 – Het jubeljaar

Lezen: Leviticus 25:8-17, 23-28

Een ideale toestand

Van alle economische geboden die we tot nog toe behandeld hebben is die van het jubeljaar wel het meest ingrijpend. In plaats van één jaar moet het land nu twee jaar achter elkaar rust hebben. En de regels met betrekking tot grond en slaven zijn verregaand.

Het lijkt haast ondoenlijk. Er zijn dan ook geen berichten gevonden waaruit blijkt dat deze regels ooit zijn nageleefd in Israël. Het gebod van het jubeljaar schetst echter wel een ideale toestand waar we als kinderen van God op zijn minst naar zouden moeten verlangen. Het schetst een gerechtigheid die niet meer dan eerlijk is. Het is ook een logisch vervolg op de regels omtrent het sabbatsjaar.

Menselijkerwijs gesproken is dit onhaalbaar. Het geeft gemakkelijk aanleiding tot misbruik. Maar blijkbaar is het Gods principe om gewoon eens helemaal opnieuw te beginnen zonder dat fouten en pech uit het verleden je blijven achtervolgen. Succesvolle mensen zullen het oneerlijk vinden dat zij wat zij hebben bereikt zo weer moeten inleveren. Maar de vraag of iets eerlijk is of niet wordt vaker gesteld als mensen moeten inleveren dan wanneer ze erop vooruitgaan.

Iedereen zijn land terug

Over het land lezen we dat het geheel verdeeld werd onder de stammen van Israël. Het bleef echter het eigendom van God. Door schulden konden Israëlieten van hun grond verdreven worden, maar de naam van de familie bleef aan die grond verbonden. Dat blijkt ten eerste al uit het feit dat iemand die zijn land heeft verspeeld, of een familielid van hem, altijd het recht van aflossen had als daarvoor de middelen voorhanden zouden zijn. Maar in het jubeljaar wordt het helemaal duidelijk. De grond wordt weer verdeeld onder de stammen en families zoals het oorspronkelijk was.

Alleen de oogst wordt verkocht, niet het land

Dat het bij de verkoop van het land niet gaat om bezit van de grond, maar om het gebruik ervan, de oogst, wordt duidelijk uit de berekening

van de waarde van grond. Hoe meer oogsten je kunt hebben tot aan het volgende jubeljaar, des te hoger de prijs van de grond. Je koopt dus niet de grond, maar de oogsten die je ervan kunt krijgen.

Wat doen wij met dit gebod?

Ook al moeten we vaststellen dat de regels van het jubeljaar waarschijnlijk nooit zijn uitgevoerd, dan nog moeten we ons afvragen of de principes ervan niet voor onze tijd geldig zijn. Is het terecht dat het grootste deel van de wereld en de hulpbronnen in handen is van een klein deel van de wereldbevolking? Iedereen zou toch minstens eenmaal in zijn leven de kans moeten krijgen helemaal opnieuw te beginnen, met een startkapitaal en de mogelijkheid om in zijn of haar onderhoud te voorzien? Het is toch niet meer dan eerlijk de vaste verhoudingen in de wereld, die in stand worden gehouden door economische structuren, en soms zelfs door geweld, ter discussie te stellen. Zouden christenen daarin niet voorop moeten lopen?

- Het feit dat het jubeljaar waarschijnlijk nooit is gehouden, betekent niet dat we met de achterliggende gedachte helemaal niets moeten doen. Wat leer jij ervan?
- Welke onrechtvaardige verdeling ken jij in jouw omgeving?

Dag 8 – Het verbod op rente

Lezen: Leviticus 25:35-38, Exodus 22:24-26 en Deuteronomium 24:6

Rente vragen aan de armen

Het verbod op rente is een maatregel om de arme te beschermen. De achtergrond van deze regel is een agrarische samenleving, waarin alleen armen geld moesten lenen. Rente vragen was bij de omliggende volkeren gebruikelijk. Dat konden soms hoge percentages zijn waardoor er woekerwinsten ontstonden. Dit leidde ertoe dat armen steeds armer werden en in het uiterste geval zichzelf als slaaf moesten verkopen. Woekerrente versnelt de neergaande spiraal, en mensen raken hun zelfstandigheid kwijt.

We hebben vaker gezien dat God wil dat mensen de mogelijkheid hebben zelf in hun onderhoud te voorzien. Het is niet zijn bedoeling dat mensen door armoede zo klemgezet worden, dat zij zichzelf niet meer kunnen redden. Dat zie je bijvoorbeeld ook aan de regels over de onderpanden. Je mag niet de (enige) mantel als onderpand vragen, want die heeft de arme nodig om te slapen. Je mag ook niet de maalsteen als onderpand vragen, want die heeft de arme nodig om te kunnen eten, of zelfs nog iets te kunnen verdienen. Je mag als rijke de arme niet klemzetten.

Rente in de kerk

De regel van het renteverbod heeft de kerk behoorlijk beziggehouden. In de middeleeuwen was de rente op leningen verboden. De belangrijkste redenen daarvoor waren de bescherming van de armen en het principe dat je alleen met werken geld mocht verdienen en niet met geld meer geld mocht maken. Het renteverbod gold voor alle medechristenen, zowel rijken als armen.

Rente in de moderne economie

Later drong het besef door dat een moderne economie met een geld- en kapitaalmarkt niet functioneert zonder rente. Mensen hebben een prikkel nodig om hun geld beschikbaar te stellen. Steeds vaker werd het onderscheid gemaakt tussen een billijke rente van zo'n vijf procent en een woekerrente, die veel hoger was. Ook werd gekeken naar het principe

achter de regel: het beschermen van de arme. Zo kon Calvijn voorschrijven dat aan armen geen rente mocht worden gevraagd en aan rijken wel.

Rente voor ons

Uit dit alles blijkt wel dat de regel op het renteverbod een lastige is voor onze tijd. Rente is een heel gewoon middel geworden en rendement op vermogen is de olie in de machine van de economie. Maar de Bijbel is er heel duidelijk in dat een arme niet gebukt mag gaan onder rente. Ook mag een onderpand voor de lening niet datgene zijn waarmee de arme zich beschermt of waarmee hij zijn brood verdient.

- Speelt het renteverbod een rol in jouw leven?
- Wat vind jij ervan om arme mensen minder of geen rente te laten betalen als zij jouw spaargeld lenen?
- Leg eens in gebed aan God voor hoe jij met geld dat jij toch niet gebruikt andere mensen een kans kunt geven.

Dag 9 – De tienden

Lezen: Numeri 18:21-24 en Deuteronomium 14:22-29

Het land is van God

Met de regels omtrent de tienden wordt eens te meer onderstreept dat Israël het land in bruikleen heeft gekregen. God heeft ook iets te zeggen over de opbrengst van het land. Zo leert het volk 'steeds opnieuw te leven in ontzag voor de Heer'. De afdrachten worden strikt geregeld. Het moet afkomstig zijn van het beste deel van de oogst en de kudde. En als je het niet in natura afdraagt, maar in geld, moet je het voor de zekerheid met een vijfde vermeerderen. God mag in zijn eer niet tekortgedaan worden.

Onduidelijkheid over de tienden

Toch is het niet geheel duidelijk wat de tienden waren. Er wordt in de Bijbel (Num. 18) gesproken over een jaarlijkse tiende, bestemd voor de Levieten. Zij waren arm omdat zij geen land hadden en moesten zo onderhouden worden. De Levieten droegen weer een tiende van hun inkomen af aan de priesters. Maar er is ook sprake van een tiende waarvan men een feestmaal moest aanrichten ten overstaan van de Heer, bijvoorbeeld in Jeruzalem (Deut. 12 en 14). Ten slotte spreekt de Bijbel ook nog over een tiende in elk derde jaar dat bestemd is voor de armen: de Levieten, de vreemdelingen, de weduwen en de wezen.

In de traditie heeft dit aanleiding gegeven om te spreken van drie verschillende tienden, die soms naast elkaar werden afgedragen (dus meer dan een kwart van de oogst) of soms samenvielen. Ook werd de omschrijving 'elk derde jaar' uitgelegd als het derde en het zesde jaar, gerekend vanaf het sabbatsjaar.

Steeds meer een vorm van belasting

Van oorsprong waren de tienden een vorm van lofprijzing, een manier om de offercultus in stand te houden en een zoveelste regel waaruit blijkt dat de armen en vreemdelingen ondersteund moeten worden. De regel trof de mensen met bezit. Hij veronderstelde dat in een agrarische samenleving bijna iedereen grond en oogst had. Mensen zonder land of oogst konden geen tienden afdragen.

Door de tijd heen werden de tienden meer en meer een vorm van belasting voor iedereen ten gunste van de tempeldienaars in Jeruzalem. Het ging dan om een tiende, in de regel verhoogd met een vijfde. Hierdoor werden de tienden heel formeel en verdween het verband met dankbaarheid voor de oogst en ontzag voor de Heer.

Kritiek

In de tijd van het Nieuwe Testament is het betalen van tienden ook nog de praktijk. In Matteüs 23:23 en Lucas 11:42 lezen we dat tussen de regels door. Het gaat hier om schriftgeleerden die heel nauwgezet aan hun verplichting willen voldoen en zelfs over onbeduidende planten als munt, dille en komijn tienden betalen. Maar de Here Jezus verwijt hun dat zij in dit soort regels doorschieten, terwijl zij de belangrijke regels van recht, barmhartigheid en trouw verwaarlozen. Dat zie je vaker gebeuren: de meetbare regels van het minimale winnen het van de niet af te bakenen regels van het maximale. Het gaat er in het ontzag hebben voor God niet om waar je minimaal aan moet voldoen, maar om wat jouw hart je ingeeft. Daarbij zijn trouw en liefde belangrijkere drijfveren dan discipline en plichtsbesef.

Tienden in onze tijd

De achtergrond van de tienden is duidelijk agrarisch en het gaat vooral om het in stand houden van de eredienst. Wij leven in een heel andere tijd. Wij hebben een ander soort inkomen, wij kennen verschil tussen bruto- en netto-inkomen en ook is er geen gecentraliseerde eredienst in een tempel. Het ligt daarom niet voor de hand om bij ons spreken over giften aan te haken bij het begrip tienden.

De onderbouwing van de regels van de tienden zijn voor onze tijd echter wel van belang. We zetten een deel van ons inkomen apart om steeds opnieuw te leven in ontzag voor de Heer. Daarmee houden we de eredienst in stand en ondersteunen we armen en vreemdelingen. Dat is vanzelfsprekend. We hoeven dat niet te formaliseren door een minimum te stellen. We gaan ook geen discussies aan of dat tien procent is van ons bruto- of van ons netto-inkomen. Het gaat erom dat we leven met de regels van recht, barmhartigheid en trouw.

- Het begrip tienden valt vaak als het gaat om het geven van giften. Zelfs de Belastingdienst houdt daar rekening mee. Wat zijn jouw uitgangspunten bij het geven van giften?
- De eredienst mocht wat kosten in Israël. Wat zijn jouw overwegingen bij het vaststellen van jouw kerkelijke bijdrage?
- We zullen in het Nieuwe Testament vaker tegenkomen dat Jezus niet uitging van het minimale, maar van het maximale. Bid eens om wijsheid voor wat dat voor jouw leven betekent.

Dag 10 – De rechten van een koning

Lezen: 1 Samuël 8:11-22

Begin van de koningentijd

De oudsten van Israël komen bij Samuël en vragen om een koning. Al eeuwen heeft Israël tijdelijke leiders, rechters, maar nu wil het volk een permanente oplossing. Zo is het immers ook bij de omliggende volkeren. Dat is altijd een gevaarlijk uitgangspunt: iets willen hebben omdat anderen het ook hebben. In de Thora lezen we steeds dat Israël zich moet onderscheiden van de andere volkeren. Nu wil Israël ook een koning. Daarmee verwerpt het God als koning (vs. 7).

De invoering van het koningschap in Israël betekent een grote verandering. In 1 Samuël 8 wordt dat heel dramatisch verteld in een gesprek tussen Samuël en de oudsten. Hij vraagt of ze wel weten wat ze doen. Immers, het recht van een koning gaat heel ver. Hij mag je je kinderen afnemen voor het leger, voor het bewerken van zijn akkers of voor het werk in zijn hofhouding. Hij mag extra tienden eisen en daarmee zijn hovelingen, een nieuwe elite, onderhouden. En wat nog erger is, hij mag de vruchtbaarste grond afpikken en herverdelen. Koningen vergroten hun bezittingen door aankopen en inbeslagnames. Al hun bezittingen zullen geërfd worden door opvolgers, familie of niet. Er zal een elite ontstaan van grootgrondbezitters. Je krijgt een bovenklasse en een onderklasse. Dit staat allemaal haaks op de regels die we lezen in de Thora.

Natuurlijk kunnen de koningen van Israël ook besluiten anders te leven en de Thora na te leven op dit punt. Maar als Israël een koningschap wil zoals de omliggende volken, dan krijgen ze blijkbaar ook een koningschap als de andere volken. Met het verwerpen van God als koning, kiest Israël voor een wereldse vorm van macht. Macht corrupteert. Een mens maakt graag misbruik van de mogelijkheden.

Wereldlijke koningen

Dit is wat we zien gebeuren in de eeuwen van het koningschap. De koningen hadden legers, wagens en paarden. Ze hadden paleizen en hofhoudingen en vroegen belastingen. Er ontstond een elite (zie 1 Kron. 28:1). Ko-

ninklijke families kregen steeds meer grond. Saul begon met weinig maar liet bij zijn dood een groot grondbezit na (2 Sam. 9:9-12). En ook van David (2 Sam. 5:9-12) en Salomo wordt verteld hoe rijk ze zijn (1 Kon. 10). Van koning David wordt gezegd dat hij zich realiseert dat hij zijn rijkdom aan God te danken heeft. Maar zelfs hij gedraagt zich als een despoot in de geschiedenis met Batseba. Salomo begint nederig en bidt om wijsheid. Tijdens zijn regering wordt zijn rijkdom aangewend voor de bouw van de tempel. Hij zorgt ook goed voor zijn volk (1 Kon. 4:20). Maar ook bij hem zien we hoe macht en rijkdom corrumperen. Hij bezwijkt onder de weelde en zijn vele vrouwen verleiden hem tot het dienen van afgoden (1 Kon. 11). Hij maakt gebruik van dwangarbeid (1 Kon. 5:27; 12:4). Hij investeert in een geweldige militaire verdediging (5:6). De rijkdom, die eerst een zegen was van God, leidt uiteindelijk tot zijn ondergang.

- Waar herkennen we bij onszelf dat meer rijkdom ons verder bij God vandaan kan leiden?
- Kun je voorbeelden noemen van machtsmisbruik door het Koninkrijk der Nederlanden? Op welke manier doen wij daar ook aan mee?
- Getuigen we er genoeg van dat God koning moet zijn in ons land?

Dag 11 – Recht doen volgens de profeten

Lezen: Micha 6:1-8

Slechte koningen

Na het overlijden van Salomo scheurt zijn koninkrijk in tweeën: het tienstammenrijk, Israël, in het noorden, met als hoofdstad Samaria, en in het zuiden Juda, met als hoofdstad Jeruzalem. Koningen komen en gaan, regeren, sluiten verbonden met andere landen, breiden hun vermogen uit of verliezen macht aan Egypte of Assyrië. Sommigen zijn naar wereldse maatstaven succesvol, anderen niet. De Bijbel beoordeelt hen steeds weer op hun gehoorzaamheid aan God en meestal wordt er van hen gezegd: 'Hij deed wat slecht was in de ogen van de Heer', uitzonderingen daargelaten.

Profeten komen en gaan

Gezien deze situatie is het niet verwonderlijk dat er profeten opstaan die het volk Israël en zijn koningen steeds weer herinneren aan de geboden van God. Hier lezen we een tekst van Micha, die leefde in de achtste eeuw voor Christus en profeteerde tegen de koningen van Juda. Zijn aanklacht lijkt sterk op die van Amos (hfd. 5), die dertig jaar eerder profeteerde tegen de koningen van Israël. Een andere parallel vinden we in Jesaja 58, een tekst die stamt uit de vijfde eeuw voor Christus uit de tijd van de tweede tempel. Eeuwenlang hebben profeten in de naam van God gewezen op de misstanden die in Israël bestonden op het gebied van de eredienst, de omgang met elkaar, het voorkomen van afgodsbeelden en het onderdrukken van de armen en de zwakkeren in de samenleving.

Wat heeft God verkeerd gedaan?

Bij monde van Micha vraagt God: 'Wat heb ik fout gedaan? Waarin ben ik tekortgeschoten?' De eeuwenoude bergen worden er als getuigen bijgeroepen. God herinnert het volk aan zijn bevrijdend handelen. Hij heeft zijn volk bevrijd uit Egypte, de vloek van Bileam veranderde Hij in een zegen (Num. 22). Hij liet Jozua het volk door de Jordaan leiden van Sittim aan de ene zijde naar Gilgal aan de overkant. Hij is een God die bevrijdt en die wetten heeft gegeven tegen onderdrukking en uitbuiting.

Schijnheiligheid

Het antwoord moet natuurlijk zijn: 'U hebt niets misdaan, maar wij.' Maar het antwoord is schijnheilig: 'Wat moeten we de Heer geven? Waarmee kunnen we Hem eren?' De oplossing wordt gezocht in het ritueel offeren van stieren, rammes en een overvloed aan olie. De rijkdom druipet er vanaf. Niets is gemakkelijker dan even wat offeren en dan van het probleem af te zijn. Het kost een rijke niets om een mooi gebaar te maken. Maar dat is niet wat de Heer wil. We horen in het Oude Testament vaker dat een offer op zichzelf geen waarde heeft als er geen eerlijkheid in de relatie met God en de medemens is (Jes. 1:11; Am. 5:21-24; Ps. 4:6-8).

Heiligheid

Wat God wil is allang bij het volk bekend. Het volk weet wat de regels van God zijn: er is jou, mens, gezegd wat goed is, je weet wat de HEER van je wil: niets anders dan recht te doen, trouw te betrachten en nederig de weg te gaan van je God.

Recht doen

Blijkbaar is er geen gerechtigheid meer. In hoofdstuk 3 schrijft Micha al dat het volk wordt afgestroopt en dat de rechters zich laten omkopen. Mensen worden beroofd van hun bezit (hfd. 2). Recht doen is naleven wat er in de leefregels van God staat, bijvoorbeeld in Leviticus 19.

Dat is blijven bij waar je voor gekozen hebt. Als je kiest voor God en zijn geboden, dan blijf je daarbij. Je laat je daarvan niet afbrengen.

En hoe doe je dat? *Door nederig de weg te gaan met God.* Trouw zijn en recht doen kun je alleen volhouden in een relatie met God. Als Hij met je meegaat op jouw weg, dan ontvang je ook de kracht om gehoorzaam te zijn en niet af te dwalen. Nederigheid wil in dit geval ook zeggen dat je niet te veel verlangt, dat je niet vindt dat je meer bent dan een ander en dat je elke dag opnieuw ervaart dat het God is die het voor het zeggen heeft in jouw leven.

- Verlang je ernaar om te leven met God, trouw te zijn en gerechtigheid te zoeken? Kun je concreet aangeven wat enkele consequenties hiervan kunnen zijn?
- In het Nieuwe Testament horen we Jezus zeggen: 'Wanneer je dus je offergave naar het altaar brengt en je je daar herinnert dat je broeder of zuster je iets verwijt, laat je gave dan bij het altaar achter; ga je eerst met die ander verzoenen en kom daarna je offer brengen' (Matt. 5:23, 24). Ook Jezus wil geen loze rituelen. Welke rol spelen deze woorden in jouw leven?

Dag 12 – De rijke gaat ten onder

Lezen: Amos 8:4-14

Israël in Amos' tijd

Wat voor Juda gold in de dagen van Micha, geldt ook voor Israël in de tijd van Amos (ongeveer 760 voor Christus). Amos schetst een samenleving die totaal haaks staat op de geboden uit Leviticus en Deuteronomium. Handel is belangrijker dan rust en feestdagen, mensen worden uitgebuit en verkocht, er wordt geknoeid met gewichten. Er is ontucht, er worden kleren als onderpand genomen en de zwakken gaan door het stof (2:6-8). Ook worden afgoden vereerd in Samaria. Maar God kan niet tegelijk met andere goden vereerd worden. Ook kan God niet aanzien dat zwakken worden verdrukt, rijken rijker worden en armen armer.

God zal het rechtzetten

Zoals een moeder het nooit zal vergeten dat haar kind iets is aangedaan, zo zal God nooit de misdaden vergeten die de rijken de armen aandoen. Hij heeft zijn volk bevrijd uit Egypte, en de rijken van Israël hebben Gods kinderen weer in slavernij gebracht. Maar dit zal veranderen. Er komt een dag dat de rijke zal verkommeren. De feesten zullen veranderen in rouw, de liederen in klaagzangen. Zij zullen treuren, zwerven, hun kracht zal voorbijgaan. Zij zullen hongeren, hongeren naar het woord van de Heer, maar Hij zal zich niet laten vinden. Zij die afgodsbeelden nalopen zullen vallen en nooit meer opstaan.

Wij zijn ook rijk

Amos is niet leuk om te lezen. Zeker niet als je zelf rijk bent. Zeker niet als je diep vanbinnen weet dat je zelf ook leeft ten koste van armen. Het lukt niet om al deze teksten alleen maar figuurlijk uit te leggen. We komen er ook niet mee weg door te zeggen dat wij toch eigenlijk niet zo heel rijk zijn, of dat we er niets aan kunnen doen. We horen nergens dat God zegt: De wereld zit nou eenmaal zo in elkaar, of: De mens is nou eenmaal zondig en daar is vergeving voor. De rijke wordt aangeklaagd en hij wordt gewezen op zijn verantwoordelijkheid.

Bekering

In Amos zien we dat God bewogen is met zijn volk. Het boek eindigt er ook mee dat Hij het lot van Israël ten goede zal keren. We moeten de woorden van Amos over de rijken dan ook niet opvatten als een onomkeerbare voorspelling. Het is een oproep tot bekering. We kunnen ook anders. Er is een andere weg, een weg van geloof en gehoorzaamheid. We zullen hierna in Jesaja 58 en ook in het Nieuwe Testament zien dat als we ons bekeren, God ons zijn vergeving en genade niet zal onthouden.

Uiteindelijk roept Amos ons niet op om een volstrekt vreemd, beklagenswaardig leven te gaan leiden. Hij roept ons op te leven naar Gods wil, net als Micha. En waarom zouden we niet willen leven zoals God, onze schepper, van ons vraagt? Is dat niet het mooiste denkbare leven, nu en in de verre toekomst?

- Wat doen de woorden van Amos met jou?
- Geldt de oproep tot bekering ook voor jou?
- Wat zou er in jouw leven moeten veranderen?
- We moeten ons niet machteloos voelen onder deze woorden. Als we bidden om Gods kracht zal ons leven veranderen. Durf je te bidden om een bekering in jouw leven op dit punt?

Dag 13 – De band met God wordt hersteld

Lezen: Jesaja 58:1-12

De tijd van Jesaja 58

Op het eerste gezicht lijkt deze lezing erg op wat we in Micha lezen. Maar de tekst van Jesaja is driehonderd jaar later geschreven, in de vijfde eeuw voor Christus. De koning van Perzië, Artaxerxes, is de baas in Israël, maar zijn controle over het gebied is niet sterk en er heerst wanorde en geweld. De economie is zwak en de belastingen zijn hoog. Hierover staat ook veel in het boek Nehemia.

Er is een nieuwe tempel in Jeruzalem gebouwd, het centrum van de godsdienst van Israël. Daar worden vastendagen gehouden ter herinnering aan de val van Jeruzalem en de verwoesting van de eerste tempel in 600 voor Christus. Deze vastendagen zijn waarschijnlijk verworpen tot een ritueel en staan in het teken van handeldrijven en ruzie zoeken.

Waarom hoort het volk niets van God? Waarom laat Hij zich niet vinden, terwijl het volk Hem wel zoekt? God belooft toch dat Hij zich laat vinden (Jes. 55:6; Deut. 4:29; 2 Kron. 15:4). Hun gebeden worden niet beantwoord. Het volk is vroom genoeg, dat wordt niet ontkend. Zij vasten, hullen zich in rouwkleding en verlangen echt naar Gods nabijheid. Maar waarom? Doen zij dat omdat zij God gehoorzaam willen zijn, of zoeken zij Hem voor zichzelf, om ervan te profiteren? Nood leert bidden, we roepen God aan als we Hem nodig hebben.

Structurele zonde

Maar er is iets structureel mis met het volk. Hun vrome daden raken God niet, omdat zij leven met geweld, ruzie, uitbuiting en roddel. Zij gaan onveranderlijk door met hun zondige leven. Daar spreekt God hen op aan. Zijn reactie op hun vasten, op hun vrome rituelen, is onveranderlijk dezelfde als drie eeuwen eerder: Hij vraagt dit vasten niet. Hij vraagt een rechtvaardige eredienst.

Goede eredienst

Vanaf vers 6 lezen we dan wat echte aanbidding is: gevangenen bevrijden die ten onrechte (door schulden?) vastzitten. Mensen die onderdrukt wor-

den bevrijden. Je brood delen met wie honger heeft en onderdak bieden aan armen zonder huis. Je kleedt wie naakt is en je bekommert je om de medemens. Dat is wat God van zijn volk vraagt, geen loze woorden, vrome verhalen en wensenlijstjes.

Het hoopvolle in Jesaja 58 is dat er ook een ommekeer mogelijk is. Als de rijke kiest voor de goede eredienst, dan zal hij ook meer van God ervaren. Het licht zal doorbreken als de dageraad. De hemel blijft voor hem dan niet gesloten. God zal hem voortdurend leiden. Dan zal ook herbouwd worden wat al eeuwen in puin ligt. Er spreekt een heel andere sfeer uit het tweede gedeelte van de lezing. Er is hoop, ook voor de rijke, mits hij ervoor kiest God te gehoorzamen en zich te bekeren.

Herbouw

In het boek Nehemia lezen we over de herbouw van de stad. Hij hoort dat Israël in nood is en vraagt Artaxerxes of hij naar Jeruzalem mag gaan om die stad op te bouwen. Dat lukt hem en hij zet zich ook in om de situatie van de armen in het land te verbeteren (Neh. 5). Hij leert het volk om God te gehoorzamen en houdt het volk Gods wet voor. Tegen deze achtergrond moeten we de woorden van Jesaja lezen en begrijpen.

Voor ons

Wij leven in een tijd waarin ook vaak geroepen wordt dat de hemel wel gesloten lijkt. We horen berichten over enthousiaste kerken en groei in de arme delen van de wereld. In de rijke landen is er steeds meer onkerkelijkheid en ongeloof. Zou dat iets te maken kunnen hebben met een structurele zonde van de rijke landen? We leren van Jesaja 58 dat er hoe dan ook een weg van bekering is en dat God zal antwoorden.

- De daden van barmhartigheid die we hier lezen komen we ook tegen in het Nieuwe Testament, waar Jezus ze noemt (Matt. 25). Op welke manier zou de kerk daar meer aan kunnen doen?
- We bidden regelmatig om een herstel van de kerk in ons land. Welke concrete gebedspunten heb jij daarbij wel eens gebeden?

Dag 14 – Rijken stuurt hij weg met lege handen

Lezen: Lucas 1:46-55

Maria krijgt een boodschap

In Lucas 1 lezen we dat Maria van de engel Gabriël hoort dat zij in verwachting is van de langverwachte Messias. 'Hij zal een groot man worden en de Zoon van de Allerhoogste worden genoemd, en God, de Heer, zal hem de troon van zijn vader David geven. Tot in eeuwigheid zal hij koning zijn over het volk van Jakob, en aan zijn koningschap zal geen einde komen.' Na dit overweldigende nieuws reist Maria naar Elisabet, een familielid, waarschijnlijk omdat zij iemand nodig heeft met wie zij hierover kan praten. Hun ontmoeting wordt heel emotioneel beschreven. Beide vrouwen zijn vol van de grote gebeurtenissen en bezingen vervuld door de Heilige Geest de grote daden van God. Zij profeteren en scharen zich in een lange rij van profeten en profetessen.

Een protestlied

We noemen het lied van Maria meestal de lofzang van Maria, of het Magnificat, maar we zouden het beter een protestlied kunnen noemen. Maria valt bij de interpretatie van dit gebeuren terug op de profeten van het Oude Testament. Dat is haar traditie. Met Amos spreekt zij over de omkering van de sociale orde, die verwacht werd. We horen het lied van Hanna terug, die zong: 'Die genoeg hadden, verkopen zich voor brood, en wie hongerden zijn verzadigd. (...) De HEER maakt arm en hij maakt rijk, vernedert diep en heft hoog op' (1 Sam. 2:5, 7). De rijken zullen ten onder gaan (zie ook Jer. 5:26-29; 17:11).

De minste dienares

Wat bedoelt Maria als zij zegt dat zij de 'minste dienares' van God is? Niet alleen maar dat zij een zeer bescheiden, nederig meisje is. Ongetwijfeld bedoelt zij daarmee ook dat zij arm is, in een uithoek van Israël woont en ondanks haar afstamming van David absoluut niet hoort bij een elite in het land. Israël is ook nog maar een schim van wat het was in de dagen van koning David. De Romeinen zijn de baas en de provincie Palestina is slechts een uithoek in het wereldrijk. De vazalkoning Herodes zwaait er de

scepter. Hij komt uit Idumea (Edom) en is geen 'echte' Jood. Ongelooflijk dat God uitgerekend in deze tijd, bij haar, Maria uit Nazaret, het kind verwekt dat de Redder van de hele wereld zal zijn.

Gods gerechtigheid

Maria zet dit gebeuren in dat brede perspectief. God komt de belofte na die Hij gaf aan Abraham. Hij is trouw aan zijn verbond met het volk Israël. De geboorte van de Messias is het bewijs van Gods barmhartigheid. En die barmhartigheid uit zich in gerechtigheid. Gods regels zullen eindelijk weer nageleefd worden. Die zijn nu lang genoeg overtreden. Maria legt haar vinger bij de zere plek. De komst van de Messias kan niets anders betekenen dan dat de rijken van de troon worden gestoten en dat wie honger heeft overvloed krijgt.

Er is veel mis in Israël. Niet alleen in de politiek, maar ook rondom de tempel. Daar heeft een elite het voor het zeggen. Die elite is rijk en trekt macht naar zich toe. Weliswaar draait de tempel op volle toeren, kan iedereen offeren en is er vergeving voor de zonden. Voor het oog lijkt het goed te gaan met de tempeldienst in Jeruzalem. Maar het structurele onrecht dat de rijken rijker worden en de armen verkommeren bestaat nog steeds.

Er is nog steeds onrecht

Nu, tweeduizend jaar later, moeten we constateren dat dat onrecht nog steeds bestaat. Heeft Maria zich dan vergist? Worden rijken niet met lege handen weggezonden? Dacht Maria te veel vanuit haar eigen situatie van armoede en doet die er voor God eigenlijk niet toe? Is God niet uit op gerechtigheid in deze wereld, maar draait het voor Hem uiteindelijk alleen maar om de toekomstige wereld? En is de enige voorwaarde om te mogen wonen in die wereld dat we geloven in de Here Jezus? Doet een eerlijker verdeling in deze wereld er niet toe?

Of heeft de profetes Maria zich niet vergist en spreekt zij in het ver-
lengde van Leviticus 19, van Micha en Amos?

Aan welke kant staan wij?

Door de eeuwen heen is het Magnificat dagelijks gezongen door de kerk. In veel liturgieën wordt het standaard gezongen. Wij zingen het ook mee, het zijn prachtige woorden. We juichen om God, onze Redder. Maar aan welke kant staan wij? Staan wij aan de kant van hen die honger hebben? Of staan wij aan de kant van hen die zich verheven wanen? Dat zijn de mensen die God niet nodig hebben, omdat zij vertrouwen op hun eigen kracht. Gaat het in het lied van Maria alleen maar om de rijken en macht-hebbers van haar tijd, of geldt het ook voor ons?

Een Nieuw Testament

Gelijk aan het begin van het evangelie van Lucas is de toon gezet. Met de geboorte van de Here Jezus begint er een nieuw hoofdstuk in Gods relatie met zijn schepping. 'Maar nog eerder vergaan hemel en aarde dan dat er ook maar één tittel van de wet wegvalt' (Luc. 16:17). Wat we lezen over recht doen in het Oude Testament zullen we terugvinden in het Nieuwe Testament.

- Voel jij je ongemakkelijk bij het lezen van dit protestlied? Hoe ga jij daarmee om?
- Is de Here Jezus ook voor jou naar de aarde gekomen?
- Wat betekent dat voor jou in jouw dagelijks leven?
- Denk eens wat langer na over vers 50. Wat betekent vereren voor jou?

Dag 15 – Om aan armen het goede nieuws te brengen

Lezen: Lucas 4:14-29

Jezus en het jubeljaar

Als de Here Jezus in Nazaret komt is zijn faam al voor Hem uitgesneld. Op de sabbat gaat Hij naar de synagoge en tijdens de dienst mag Hij een lezing uit de rol van Jesaja doen. Hij leest de tekst uit Jesaja over het aanbreken van het genadejaar van de Heer, zeg maar het jubeljaar. Als Hij klaar is met lezen, betreft Hij de tekst op zichzelf. Heden zien en horen de aanwezigen in de synagoge op wie deze tekst uit Jesaja van toepassing is. Zij zijn er getuige van. De woorden die Jezus las, zijn niet alleen woorden uit het verleden, maar komen in het heden door Hem in vervulling. Het Schriftgedeelte dat we horen staat niet letterlijk zo in Jesaja, maar is een samenstelling van teksten uit hoofdstuk 61 en 58 (61:1; 58:6 en 61:2). Dat hebben de omstanders ook gehoord. Jezus kiest de samenstelling bewust en zet zo in het kort neer hoe Hij zijn Messiaanse opdracht verstaat. Hij is het die door de Heilige Geest gezalfd is. En Hij is gezonden om aan armen het evangelie te verkondigen, om aan gevangenen hun vrijlating bekend te maken en aan blinden het herstel van hun zicht, om onderdrukten hun vrijheid te geven. Het genadejaar betekent dat scheve verhoudingen worden rechtgezet.

Jezus kiest voor de armen en verdrukten

Aan het begin van zijn optreden maakt de Heer duidelijk dat Hij de kant kiest van de onderdrukten en de armen. Bij de gevangenen waarover gesproken wordt, moeten we eerder denken aan mensen die vanwege hun schulden of door machtswellustelingen gevangen zijn gezet dan aan moordenaars en andere criminelen. Ook moeten we bedenken dat Lucas schreef in een tijd waarin volgelingen van Jezus in de gevangenis gezet werden vanwege hun geloof (zie Luc. 21:12). Daaruit kunnen we concluderen dat de Heer bij zijn werk insteekt bij de gerechtigheid uit het Oude Testament. Als Johannes de Doper vanuit zijn gevangenis laat vragen of Jezus echt de Messias is, dan antwoordt Hij ook met beelden uit het Oude Testament: 'Zeg tegen Johannes wat jullie gezien en gehoord hebben: blinden kunnen weer zien, verlamden weer lopen, mensen met huidvraat

worden gereinigd en doven kunnen weer horen, doden worden opgewekt, aan armen wordt het goede nieuws bekendgemaakt. Gelukkig is degene die aan mij geen aanstoot neemt' (Luc. 7:22, 23).

Dat laatste doen de hoorders in Nazaret wel. Eerst betuigen de omstanders hun bijval over de woorden van Jezus. Wellicht waren er op dat moment ook veel armen onder het gehoor van Jezus. Israël was een land met een vijandige overheersing, met hoge belastingen en slechts een kleine, rijke elite. Velen zullen zichzelf ook als arm gezien hebben. Geweldig dat deze rabbi in hun midden profetisch het genadejaar hier en nu aankondigt. Maar al gauw wordt Jezus door de omstanders teruggebracht tot menselijke proporties. Hij is toch de zoon van Jozef? Wie denkt Hij dat Hij is? En dan wordt het gezegde waar dat een profeet in zijn vaderstad niet wordt geëerd.

Jezus en de anderen

In het evangelie van Lucas en in Handelingen zie je hoe de verkondiging van het evangelie niet beperkt blijft tot Israël. De Messias is gekomen voor alle volken. Hiervan klinkt ook al iets door in dit bijbelgedeelte. Jezus is niet van de bewoners in Nazaret, Hij is ook niet alleen van het Joodse volk. Hij zal een zegen zijn voor alle volken. Met voorbeelden uit het Oude Testament laat Hij zien dat Gods handelen zich niet beperkt tot Israël. Blijkbaar is dit voor de omstanders een ergerlijke gedachte. Dit wekt bij hen uiteindelijk grote boosheid. Voor ons betekent dit dat we mogen meeluisteren met wat Jezus zegt, en dat we mogen delen in de verzoening tussen God en mens.

Jezus is toch gekomen om zondaars te redden

Bij zijn optreden in Nazaret schaart Jezus zich heel nadrukkelijk aan de zijde van de armen. Vooral voor hen is het horen van het evangelie een bevrijdende boodschap. Dat kan bij ons rijken ergerlijk overkomen. Jezus is toch ook van ons, van wie in Hem geloven! Hij is toch gekomen om zondaars te zoeken en die te redden (Luc. 5:32; 19:10)! Daar moet het in de verkondiging van het evangelie toch over gaan!

Dat is inderdaad het hart van het evangelie: Christus is voor zondaars gestorven om ons te verzoenen met God. We verkondigen elkaar zijn dood en opstanding. Maar we geven elkaar niet alleen door wat Jezus voor ons gedaan heeft, maar ook wat Hij ons gezegd heeft. We zullen nog veel teksten gaan lezen waarin Jezus ons de opdracht geeft oog te hebben voor de materiële nood van mensen, voor armoede en verdrukking.

- Wat bemoedigt jou bij het lezen van dit bijbelgedeelte?
- Heeft voor jou de omgang met geld ook met jouw geloof in God te maken, of zijn dat twee verschillende werelden?
- Wat denk je, ga je erop vooruit of achteruit als scheve verhoudingen worden rechtgezet? Waar denk je dan aan?

Dag 16 – Gelukkig jullie die arm zijn, want van jullie is het Koninkrijk van God

Lezen: Lucas 6:17-26

De hele mens

De woorden die we hier lezen spreekt Jezus in eerste instantie tot zijn leerlingen en over hun hoofden heen tot de menigte. Hij spreekt tot volgelingen. Zij zijn bij Hem gekomen om te luisteren en om genezen te worden. Twee totaal verschillende kanten van dezelfde zaak worden in één adem genoemd. Het gaat bij het leren van Jezus niet alleen om lessen, om uitleg en leefregels. De mensen kwamen ook voor genezing, voor verbetering van hun situatie nu. Jezus had ook oog voor de lichamelijke mens, voor blindheid en verlamdheid, voor honger en ziekte. Jezus heeft niet alleen de geestelijke mens op het oog, de redding van de mens na zijn dood; bij de verkondiging van het evangelie gaat het om de hele mens. Jezus brengt het Koninkrijk niet alleen in woorden, maar ook in daden en wonderen.

Herodes en zijn elite

Onder zijn hoorders zullen veel arme mensen geweest zijn. Er waren veel armen in Israël. Zoals gezegd waren de Romeinen de baas en zagen zij Israël als een wingebied. Koning Herodes was als vazalkoning verantwoordelijk voor de afdracht van de belasting, en wist voor zichzelf ook heel veel te vergaren. Zijn familie was heel rijk. En ondanks dat hij voor werkgelegenheid gezorgd heeft door bouwprojecten (o.a. de tempel) en landbouwprojecten, heeft hij ertoe bijgedragen dat er veel armoede was in Israël. De meeste hoorders van Jezus zullen arm geweest zijn en bij rijken dacht men al gauw aan de elite van het land.

Burgers van het Koninkrijk

De zogenaamde Veldrede hier in Lucas en de Bergrede in Matteüs (5-7) kun je ook wel troonredes van Jezus noemen. Hij zet de lijnen van het Koninkrijk van God uiteen. Wie zijn de burgers van dat Koninkrijk? Hier in de Veldrede worden vier groepen genoemd: de armen, zij die nu honger hebben, zij die nu huilen en zij die omwille van de Mensenzoon vervolgd

worden. Gelukkig, zalig, worden zij genoemd, omdat het Koninkrijk voor hen is.

Weer worden de armen en verdrukten genoemd. Weer staat Jezus aan hun kant. Maar het gaat te snel om te zeggen: als je arm en verdrukt bent, kom je dus in de hemel. Daarvoor staan er te veel andere teksten in de Bijbel die ook over geloof, gehoorzaamheid en vergeving spreken. Ook armen zijn zondaren. Sterker nog, armoede kan mensen tot stelen, geweld en prostitutie brengen. Het kan niet zo zijn dat arm zijn genoeg is om burger van het Koninkrijk te zijn.

In Matteüs staat: arm van geest (5:3), tegenwoordig vertaald met nederig van hart. Op zich komen we daar wel verder mee, nederig van hart, maar dat lijkt niet heel veel meer te maken te hebben met arm zijn, weinig bezit hebben. Toch zijn dit in de Bijbel twee kanten van dezelfde zaak. Iemand die materieel arm is, heeft weinig om over op te scheppen en weinig om op te vertrouwen. Hij is voor zijn dagelijks leven aangewezen op barmhartigheid van mensen en van God. Iemand die arm is leeft vooral in verwachting en afhankelijkheid. Waarschijnlijk wordt dit bedoeld met arm van geest. Gekoppeld aan geloof in God leidt armoede tot een geloofshouding van openheid voor de genadegaven van God. Armoede kan dan bijna gelijk worden aan vroomheid. De vierde groep die gelukkig wordt genoemd, zijn de volgelingen van Jezus die om hun getuigenis vervolgd worden. Wat de vier groepen verbindt is dat zij geen eer krijgen van mensen, maar wel van God.

Reeds en nog niet

De rijkelijke beloning is in de toekomst. Er ligt een accent op het nu: gelukkig wie nu honger en wie nu huilt. Maar er ligt ook een accent op de toekomst: jullie zullen rijkelijk beloond worden in de hemel. De gedachte van het genadejaar van de Heer zien we hier weer terugkomen. Het Koninkrijk van God zal weer recht brengen. Wat nu verdrukt wordt, zal worden opgericht. We zien hier weer het thema van de omkering terug.

Wee gij rijken

Alleen bij Lucas vinden we naast het vier keer gelukkig, ook vier keer wee. De rijken hebben hun deel reeds, zij hebben nu overvloed en kunnen nu lachen. Zij laten zich voorstaan op aanzien bij de mensen. Jezus geeft met zijn wee aan dat zij zich niet bewust zijn van het gevaar waarin zij verkeren. Hun rijkdom maakt dat zij aan het Koninkrijk van God voorbij leven. Daarover gaan de volgende bijbelgedeelten die we zullen bespreken. Het 'wee gij rijken' zullen we ook terug horen in de brief van Jakobus.

- Lees ook eens Matteüs 5:7-9.
- Hoe zou armoede of soberheid kunnen bijdragen tot meer geloofsvertrouwen?
- Jezus prijst ook hen gelukkig die vervolgd worden omwille van het evangelie. Op welke manieren merken wij iets van vervolging? Kennen we getuigenissen van christenen in andere landen?

Dag 17 – Alles achterlaten omwille van het Koninkrijk

Lezen: Lucas 18:18-30

Hij was namelijk zeer rijk

Een hooggeplaatst man komt bij Jezus. Naar menselijke maatstaven is hij erg geslaagd. Hij is rijk. Waarschijnlijk heeft hij een vooraanstaande positie in de synagoge. Omdat hij rijk is, hoeft hij niet hele dagen te werken en kan hij zich wijden aan de bestudering van de Thora. Hij houdt zich aan de geboden, dat ontkent Jezus niet. Hij heeft waarschijnlijk zijn rijkdom eerlijk verkregen. Met zijn tijdgenoten zal hij zijn rijkdom als een zegen van God hebben ervaren, een beloning voor een voorbeeldig leven.

Toch is hij er niet zeker van dat hij op de goede weg is. Hij vraagt aan rabbi Jezus wat hij moet doen om deel te krijgen aan het eeuwige leven. Jezus doorziet hem en zegt dat er nog één ding ontbreekt: 'Verkoop alles wat u hebt en verdeel de opbrengst onder de armen, dan zult u een schat in de hemel bezitten. Kom daarna terug en volg mij!' Deze opdracht is te groot voor de man. Het zet ook alles op z'n kop. Niet alleen zijn rijkdom, maar ook zijn aanzien, zijn dagelijks leven, zijn relatie met God. Want is hij niet bijzonder gezegend, juist omdat hij een goed leven leidt? De opdracht van Jezus is te radicaal. De rijkdom staat de man in de weg.

Een kameel door het oog van de naald

'Wat is het moeilijk voor rijken om het Koninkrijk van God binnen te gaan. Het is gemakkelijker voor een kameel om door het oog van een naald te gaan dan voor een rijke om het Koninkrijk van God binnen te gaan.' De omstanders zijn ontzet: wie kan er dan nog gered worden? Als zelfs een vrome, een door God gezegende vooraanstaande Jood niet het Koninkrijk kan binnengaan, wie dan wel?

Het is onmogelijk dat een kameel door het oog van de naald gaat. Tegenwoordig hoor je nog wel eens de uitleg dat het oog van de naald een klein poortje was. Om daar met een kameel doorheen te kunnen moest eerst zijn hele last afgeladen zijn. Je komt deze uitleg ook wel tegen in kinderbijbels. Op zich is het een mooi beeld, al je last afleggen, maar het verklaart niet de ontzetting van de omstanders bij het horen van de woorden van Jezus. We moeten het dan ook gewoon laten staan: een kameel kan niet door het oog van een naald.

En volg mij

Maar, hoeft de man alleen maar zijn rijkdom weg te doen om het eeuwige leven te ontvangen? Is de hemel dan toch te koop? Nee, Jezus zegt nog meer: 'Kom daarna terug en volg mij.' Dit is belangrijk. Jezus zegt niet tegen de man: 'Verkoop alles en leef verder in armoede.' Jezus zegt: 'Volg mij.' Net als de vele anderen die Jezus volgden en met Hem een gemeenschap vormden.

Een nieuwe gemeenschap

Leefde Jezus in armoede? Dat zou je kunnen concluderen uit wat Jezus zegt in Lucas 9:58: 'De vossen hebben holen en de vogels hebben nesten, maar de Mensenzoon kan zijn hoofd nergens te ruste leggen.' Maar als je de evangeliën leest krijg je toch een ander beeld. Jezus was een timmerman en hoorde als zodanig tot de middenstand van zijn tijd. Sommige leerlingen waren vissers met een eigen boot. Voordat Jezus en zijn leerlingen gingen rondtrekken, zullen zij niet in grote armoede geleefd hebben. Bij zijn rondtrekken werd Jezus wel ondersteund. In Lucas 8:3 lezen we dat rijke vrouwen zich bij Hem aansloten en hun middelen inzetten voor hun gezamenlijk onderhoud. Rondom Jezus ontstond een gemeenschap van mannen en vrouwen die hun bezit gemeenschappelijk deelden. Er was een geldpot, die door Judas werd beheerd en waaruit ook giften aan de armen werden gedaan (Joh. 12:6; 13:29). Er was geen armoede. Eerder moeten we zeggen dat we rondom Jezus een gemeenschap zien die een voorafspiegeling is van het Koninkrijk waarin niemand tekortkomt.

Het is moeilijk voor rijken

Jezus nodigt de hooggeplaatste man met Hem in deze gemeenschap te leven. Om niet langer te leven in de weelde en de zekerheid van een eigen vermogen, maar om genoeg te hebben aan de nabijheid van Jezus. Dat kan de man dus niet. Het aanbod is menselijkerwijs gesproken voor een rijke ook minder aantrekkelijk dan voor iemand die arm is. Volgens Jezus gaat het zelfs zover dat een rijke zo vast zal zitten aan zijn bezit, dat het onmogelijk is dat hij het verruilt voor een leven in de gemeenschap met Hem. In de gelijkenis van de zaaier vinden we dat terug. 'Het zaad dat tussen de distels is gezaaid, dat zijn zij die het woord horen, maar bij wie de zorg om het dagelijkse bestaan en de verleiding van de rijkdom het woord verstikken, zodat het zonder vrucht blijft' (Matt. 13:22).

Een groot huisgezin

Petrus en de zijnen hebben wel alles achtergelaten toen zij Jezus gingen volgen. Dat zal minder geweest zijn dan de rijke man zou moeten op-

geven, maar toch. Zij hebben de keuze gemaakt. Tegen hen zegt Jezus dat zij nu al in dit leven het veelvoudige ontvangen. De gemeenschap van volgelingen om Jezus heen vormt een groot huisgezin, waarin je vele broers en zussen krijgt (Marc. 3:34, 10:29 ev; Matt. 12:50). In dat huisgezin waarin gelovigen voor elkaar zorgen, kom je niets tekort, en heb je meer dan ooit.

Moeten wij ook alles weggeven?

Wat betekent de opdracht van Jezus voor ons? Door de eeuwen heen zijn er steeds weer gelovigen geweest die er een opdracht tot armoede in verstonden. Personen als Petrus Valdez en Franciscus van Assisi kozen met hun volgelingen voor de armoede. Moeten wij dat ook doen?

Nergens kom je in de Bijbel tegen dat armoede goed is. Jezus volgen wel. En bij dat volgen zal je bezit je niet in de weg moeten staan. Als je nu alles weggeeft en vervolgens de meeste tijd bezig bent in jouw onderhoud te voorzien, ben je niet bezig Jezus te volgen. Je bent daarbij ook afhankelijk geworden van mensen die niet alles hebben weggegeven. Dat is het ene uiterste. Maar het kan ook niet zo zijn dat je in overvloed leeft, houdt wat je eigenlijk niet nodig hebt, en zo nu en dan een fooi aan de armen geeft. Dat is het andere uiterste.

Ons huisgezin

Wellicht betekent het volgen van Jezus veel meer dat we denken in termen van een nieuw huisgezin. Waarom vinden we het vanzelfsprekend dat we onze inkomens (gelijkelijk) delen met onze partners en kinderen en niet met meer mensen? Waarom stopt ons huisgezin bij ons biologische gezin? Helaas leven we in een maatschappij waarin dat de norm is. Iedereen is verantwoordelijk voor zijn eigen huishouden. Ieder huishouden bouwt ook financiële zekerheden in, omdat je in dit leven nu eenmaal met alles rekening moet houden. Veel overvloed wordt gereserveerd voor wereldse zekerheid. Maar zouden we met elkaar niet veel guller kunnen zijn als we denken in termen van één groot huisgezin waarin we op elkaar kunnen terugvallen in geval van nood? Hoeveel zouden we niet kunnen delen met de armen als we ook zouden delen met elkaar? Maar liever houden we onze overvloed, want je weet maar nooit.

- Op welke manier staat jouw bezit het volgen van Jezus in de weg?
- Wie zie jij als jouw broeders en zusters?
- Staan jou nog andere zaken in de weg om Jezus te volgen? Schuldgevoel, karaktertrekken, ambitie, bezorgdheid? Laat jij alles achter je als je Jezus volgt?

Dag 18 – Gij zult barmhartig zijn

Lezen: Matteüs 12:1-15a

Rabbijnse discussie

Een beetje flauw is het wel, om het terloops plukken van wat graan werken te noemen. Daarom denk ik dat we hier in eerste instantie te maken hebben met een rabbijnse discussie op een rustige sabbatmiddag. Jezus wordt uitgedaagd: hoe redt Hij zich eruit, als Hij op deze manier aangevallen wordt? Hij neemt de handschoen als rabbijn op en verdedigt zijn leerlingen door te zeggen dat zij 'erge honger' hebben. En als je dood dreigt te gaan van de honger, mag je regels overtreden. Dat deed David ook toen hij en zijn mannen honger hadden (1 Sam. 21:1-6). Het redden van leven is belangrijker dan het houden van de sabbatsrust. Ook dienstdoen in de tempel gaat boven het vierde gebod. Tot zover verweert Jezus zich als een Joodse rabbijn.

Maar dan verandert Hij van toon. Hij gaat profetisch spreken. Met dat er gesproken wordt over de offercultus in de tempel neemt de Heer de aanklacht over van profeten van het Oude Testament. Het gaat de leiders van Jeruzalem en de schriftgeleerden meer om de regels van de tempeldienst dan om barmhartigheid. Het is heel normaal dat de arme weduwe haar laatste muntjes geeft om de offers voortgang te laten vinden, in plaats van dat zij wordt ondersteund vanuit de tempel (zie Marc. 12:38-44). We zien vaker dat de Heer kritiek heeft op het machtsbolwerk van de tempel, het centrum van de Joodse identiteit in die dagen. De regels van de tienden (Luc. 11:42) en andere regels (zie bijv. Marc. 7:11) worden strikt nageleefd. Maar dat gaat allemaal over de ruggen van de armen. Waar blijft de barmhartigheid?

Goed doen op de sabbat

Een leven redden van mens of dier op de sabbat was toegestaan. Als je daarbij maar niet de indruk wekte dat je werkte. Maar verder stelde je alles wat niet dringend was uit tot de avond of de volgende dag. Geldt dat ook voor 'goed doen'? De Heer leert ons heel duidelijk dat 'goed doen' uitstijgt boven een rigide vasthouden aan het vierde gebod. Daaruit mag niet de conclusie getrokken worden dat de rustdag niet langer geldig is. Het lijkt geen twijfel dat Jezus de sabbat gehouden heeft. In zijn tijd

bestond er een lijst van 39 verboden werken die je op de rustdag niet mocht doen. Daar heeft Hij zich ongetwijfeld aan gehouden. Hij wandelde niet verder dan de toegestane afstand, Hij heeft geen vuur ontstoken en geen spijker in het hout geslagen. Maar er was een regel die voor Hem uitging boven de tien geboden en al die andere geboden daaromheen: gij zult barmhartig zijn. En dus geneest Hij wel de hand van die man in de synagoge.

Wij en onze regels

Het is goed om je aan regels te houden. Zij geven richting aan je leven. Het is een opdracht om je aan de regels van God te houden. Maar we zijn als mensen in staat om allerlei invulling aan regels te geven die uiteindelijk onbarmhartig uitvallen. Het is een goede gewoonte om netjes gekleed naar de kerk te gaan op zondag, maar niet iedereen kan dat. Kijken we mensen daarop aan? Het is goed om te werken en jezelf en jouw gezin te onderhouden. Maar wat als je daar psychisch of lichamelijk niet toe in staat bent? Heel veel regels die we normaal vinden, zoals rente heffen, loon naar werken, elkaar de waarheid vertellen en je beloften nakomen, kunnen onbarmhartig worden als we de mens zelf uit het oog verliezen.

Het elfde gebod

Er zijn verschillende elfde geboden in omloop. Uit de woorden van Jezus volgt er hier ook een: gij zult barmhartig zijn. Als je macht hebt, als je invloed hebt, als je geld hebt, als er mensen van jou afhankelijk zijn. In de kerk, in je werk, in de handel en in de economie. Als je in de winkel loopt, in jouw omgang met vrienden en burens, in het onderwijs en in de politiek. Gij zult barmhartig zijn. Als je mensen recht in de ogen kijkt, maar ook als mensen anoniem ver weg wonen. Gij zult barmhartig zijn. Als je perfectionistisch bent, als je gelijk hebt, als je de waarheid vertelt, als je zelf alles geeft.

Genade voor recht

Gelukkig is God barmhartig en genadig. Je moet er toch niet aan denken dat zijn rechtvaardigheidsgevoel het zou winnen van zijn liefde, dat de wet het zou winnen van de genade! De uiterste barmhartigheid hebben we gezien in het leven van de Here Jezus die zichzelf heeft gegeven om ons te redden.

- Bedenk eens welke regels jij in jouw leven hanteert, die uiteindelijk onbarmhartig zijn voor andere mensen.
- Bedenk eens wat Gods barmhartigheid voor jouw leven betekent.

Dag 19 – De rijke dwaas

Lezen: Lucas 12:13-21

Hebzucht

In deze gelijkenis komt de leegheid, de dwaasheid van de rijke wel heel duidelijk tot uitdrukking. Hoezeer kun je als rijke bezig zijn met je bezit? De aanleiding voor de gelijkenis is een vraag van een van de omstanders. Er is een erfenis te verdelen. De man vraagt aan Jezus of Hij niet kan zorgen dat zijn broer de erfenis met hem deelt. Jezus gaat niet in op de vraag. Blijkbaar gaat het Hem er niet om of de man onrecht wordt aangedaan. Uit de gelijkenis gericht tot deze man zouden we kunnen concluderen dat hij ruim genoeg heeft om van te leven. Toch is hij vol van zijn broer en de erfenis. Dat houdt hem zo bezig dat hij voorbij leeft aan waar het om gaat in het leven: rijk zijn in God. Jezus constateert hebzucht bij de man, en daar gaat Hij op in.

'Ik'

Jezus waarschuwt zijn hoorders tegen hebzucht, want iemands leven hangt niet af van zijn bezittingen, zelfs niet wanneer hij die in overvloed heeft. Hebzucht maakt dat je jezelf in het middelpunt plaatst. In de gelijkenis staat zes keer 'ik'. De rijke denkt alleen maar aan zichzelf. Hij denkt er niet aan te delen met anderen wat hij overheeft. Dat is blijkbaar wat rijkdom met de mens doet: je bent vooral met jezelf bezig. Je wilt meer, je wilt de levensstandaard waar je aan gewend bent veiligstellen. Het zou nog eens tegen kunnen zitten. Maar Jezus noemt dit kortzichtigheid, dwaasheid. Het draait in het leven niet om economische hoogstandjes, maar om rijk zijn in God. En we weten wat God wil: niets anders dan recht te doen, trouw te betrachten, en nederig de weg te gaan van je God (Mi. 6:8).

De hebzucht van onze tijd

Wij lijken vaak op deze rijke dwaas. Wij besteden ook veel tijd en aandacht aan het vergaren van te veel. Hoeveel zekerheid bouwen wij niet in voor de toekomst? We zouden in plaats daarvan minder kunnen werken, minder kunnen vergaren, en onze tijd kunnen besteden aan het Koninkrijk en delen met mensen om ons heen. Het wee voor de rijken betreft nog

niet zozeer hun rijkdom als wel wat die van hen maakt: egoïstische workaholics die niet bouwen aan hun relatie met God.

- Waarin lijkt jij op deze rijke man?
- Hoeveel reserves heb jij in jouw leven ingebouwd?
- Zouden wij onze overvloed aan geld en aan tijd anders kunnen besteden?
- Wat betekent de bede 'Geef ons heden ons dagelijks brood...' voor jou?

Dag 20 – De wijze rentmeester

Lezen: Lucas 16:1-13

Provisie

Dit is een vreemde gelijkenis. Wat gebeurt hier? Waarschijnlijk moeten we denken aan een rentmeester die woekerde met het bezit van zijn heer. Jaarlijks moest hij een bepaalde opbrengst afdragen, maar voor zijn eigen levensonderhoud kon hij ook provisie innen bij pachters en schuldenaars. Hierin lijkt de gelijkenis op wat we in het leven van de tollenaar Zacheüs zien gebeuren (Luc. 19). De kwijtschelding van schulden betreft waarschijnlijk het deel dat de rentmeester voor zichzelf had bestemd. Hij betaalt die dus uit zijn eigen zak. De oneerlijkheid van de rentmeester is de woeker die hij zich altijd heeft toegeëigend.

Risico

De rentmeester neemt een risico. In plaats van nog even goed te reserveren voor slechte tijden, investeert hij in relaties, in vriendschap. Maar het is helemaal niet zeker dat de mensen van wie hij de schulden heeft verkleind hem werkelijk in huis zullen opnemen. Toch verwacht de rentmeester meer van goede verhoudingen, van relaties, dan van geld. Hij stapt doelbewust uit het economische proces van meer, en kiest voor een leven in vertrouwen met minder. Hij kiest voor vriendschap met armen, met mensen die schulden hebben.

De heer prijst hem

Het handelen van de rentmeester is verrassend. Hij komt los van geld als macht en kiest voor geld als middel. We weten allemaal dat geld een middel is, maar hoe vaak gaat onze hebzucht niet een eigen leven leiden? We worden er slaaf van. Maar de rentmeester gooit het over een andere boeg en zet zijn geld in om vrienden te maken. En de heer prijst hem om zijn wijsheid.

De mammon

Geld, koopkracht, is een valse godheid. Als je niet uitkijkt neemt jouw bezit bezit van jou. Als je deelneemt aan het economische verkeer, en dat doen we allemaal, zullen we daarop bedacht moeten zijn. Hoe ge-

makkelijk maak je geen knieval voor het kwade om een kleine winst te maken, of een kleine afdracht niet te hoeven doen? In de gelijkenis komt duidelijk naar voren dat we een keuze kunnen maken, moeten maken. Je kunt slaaf zijn van de mammon, meegaan in wat gebruikelijk is in het economische proces. Of je kunt met geld en goed vrienden maken, kiezen voor mensen.

Geen twee heren

En Jezus spitst dit nog toe. Het is niet alleen slim om hiervoor te kiezen. Als gelovigen zullen we ons moeten realiseren dat er geen andere keuze is. We kunnen geen twee heren dienen. We kunnen niet God dienen en tegelijk dag in dag uit bezig zijn met rijk worden en blijven. Uiteindelijk zullen we een van de twee heren tekortdoen. Het is bijbels gesproken logisch dat we kiezen om God te dienen. Dat lijkt een vanzelfsprekendheid, maar uit de praktijk weten we dat mensen vaak op twee gedachten hinken. Dan krijgt vroeg of laat de mammon de overhand.

De mammon dienen

Ieder mens moet werken en geld verdienen om voor zichzelf en zijn gezin in het levensonderhoud te kunnen voorzien. Velen van ons maken lange werkweken. Dat is niet de mammon dienen. De mammon dienen is oneerlijke winst maken, slaaf worden van je werk, nooit genoeg hebben, voortdurend zoeken naar de hoogste rendementen en mensen uitbuiten. De mensen wereldwijd om je heen worden ondergeschikt aan jouw carrière, je maakt belangrijke keuzes in relaties en vrijetijdsbesteding op grond van economische overwegingen. Je vergeet te bidden en te vragen wat God met jouw leven wil. Je luistert niet naar wat de Bijbel over geld en goed te zeggen heeft.

Als mensen eenmaal geld geroken hebben, overkomt hun dit sneller dan je denkt.

- Hoe groot is de macht van de mammon in jouw leven?
- Heb jij wel eens vrienden gemaakt met de valse mammon? Hoe ging dat?
- Als je naar jouw tijdsbesteding kijkt: hoeveel uur in de week geef je aan God en hoeveel uur in de week geef je aan de mammon?
- Hoe zou jij de keuze kunnen maken het over een andere boeg te gooien?

Dag 21 – Waar jullie schat is, daar zal ook jullie hart zijn

Lezen: Lucas 12:22-34

Bezorgdheid

Jezus zegt tegen de omstanders dat zij zich niet bezorgd moeten maken om de materiële dingen van het leven. Dit is een toespitsing van de gelijkenis van de rijke dwaas. Die maakte zich bezorgd over zijn goederen, maar kon daardoor niet langer leven. Zo kunnen ook de hoorders van Jezus hun leven niet verlengen door zich zorgen te maken om voedsel of kleding. Daar moet niet al je aandacht naar uitgaan, want het gaat in het leven om meer dan alleen het lichamelijke. Je stelt je leven ook niet veilig door voedsel en kleding zeker gesteld te hebben.

Jezus is natuurlijk niet naïef. Hij zegt niet dat de boeren maar moeten stoppen met dorsen, en dat we niet meer hoeven te werken voor ons dagelijks brood. Hij zegt ook niet dat het lichamelijke er niet toe doet. Sterker nog, God wil ons voorzien van voedsel en kleding omdat dat belangrijk is. In wonderen en daden laat Jezus zien dat Hij wel degelijk oog heeft voor honger en ziekte. En als Hij zegt dat we aalmoezen moeten geven aan de armen, dan is dat ook opdat zij voedsel en kleding kunnen kopen. Het is in Nederland ook heel handig om een dak boven je hoofd te hebben in de winter en dijken aan te leggen tegen het water.

Het Koninkrijk

Jezus spreekt deze woorden met het oog op zijn Koninkrijk. Dat gaat boven alles. Nu reeds en in de toekomst. In het nu betekent het dat we leven in een gemeenschap van het Koninkrijk waarin niemand tekortkomt. Iedereen heeft genoeg door de gezamenlijke overvloed. Dat geeft een geweldige ontspanning. We leven niet alleen maar om te overleven. We leven om in een goede relatie te staan met onze Schepper.

De opdracht die Jezus gaf aan de rijke man, geeft Hij nu ook aan zijn leerlingen: 'Verkoop al je bezittingen en geef aalmoezen aan de armen.' Als we de geschiedenis van de leerlingen bekijken, lijkt het erop dat zij dat ook gedaan hebben. Ze hadden wellicht wel bezit: huizen, boten,

maar in het verdere van Handelingen lijkt het erop dat zij alles hebben achtergelaten en apostelen zijn geworden. Maar we zullen ook zien dat lang niet alle volgelingen van Jezus deze radicale keuze hebben gemaakt. Gezien de gelijkenis van de rijke dwaas en van de rentmeester kunnen we de opdracht voor onszelf het best begrijpen als: geef weg wat je te veel hebt en wat alleen maar opgeslagen wordt. Want anders zal blijken dat je alleen nog maar bezig bent met het vermeerderen van je bezit, het in de gaten houden van beursnotities, het bouwen van schuren. Geld wordt zo gemakkelijk tot een afgod en niemand kan twee heren dienen.

Waar ligt ons hart?

Jezus stelt ons de vraag: Waar ben je het meest mee bezig? Waar ligt jouw hart? Maak je je zorgen om jouw bezittingen, om je welvaart en verzeker je het liefst alles van de wieg tot het graf? Ligt het doel van je leven daarin? Jezus zegt: Het doel van ieder mens is om Gods Koninkrijk te zoeken. Dat is de zin van ons leven, dat is het doel waarvoor we geschapen zijn. Het gaat er in het leven om dat je leeft op de plek waar God het voor het zeggen heeft en dat je ook je eigen leven openstelt voor God, voor zijn liefde, voor zijn normen en zijn waarden. En als je in Gods nabijheid leeft, dan is de rest van ondergeschikt belang. Maak je liever zorgen over jouw relatie met God dan over de dingen van alledag. Als dat op orde is, dan zal blijken dat je meestal verder ook niet veel tekortkomt.

- Waar maken wij ons het meeste zorgen om in ons dagelijks leven?
- Waar ligt onze schat? In bezit, gezin, carrière, hobby, genieten, status of in het Koninkrijk van God?
- Hoe zou jij in jouw leven meer gericht kunnen zijn op het Koninkrijk?

Dag 22 – Behandel anderen zoals je wilt dat ze jullie behandelen

Lezen: Lucas 6:27-38

Overdrijft Jezus?

Ook dit gedeelte komt uit de Veldrede in Lucas 6. We noemden die eerder de troonrede van het Koninkrijk van God. Jezus verwacht veel van zijn volgelingen. 'Heb je vijanden lief. Als iemand je slaat, keer hem ook de andere wang toe. Neemt iemand je iets af, vraag het niet terug.' Met dit soort geboden hebben we moeite en meestal zeggen we tegen elkaar dat Jezus hier wat overdrijft. Gewoon, voor het effect. Maar als we naar het leven van Jezus zelf kijken, zien we dat Hij deze regels op zichzelf heeft toegepast. Hij slaat niet terug als Hij wordt geslagen en Hij bidt voor zijn beulen. Jezus doet wat Paulus later als leefregel kan meegeven: 'Laat u niet overwinnen door het kwade, maar overwin het kwade door het goede' (Rom. 12:21).

Goed doen

De volgelingen van Jezus worden opgeroepen om zich te onderscheiden door hun liefde voor de vijanden. Door hun weldaden aan mensen zonder iets van hen terug te verwachten, zelfs wanneer anderen iets lenen. Zo is God immers ook: Hij is ook goed voor mensen die ondankbaar zijn of kwaad in de zin hebben. Hij laat zijn zon opgaan over goede en slechte mensen en laat het regenen over rechtvaardigen en onrechtvaardigen (Matt. 5:45). Hier klinkt ook terug wat in Leviticus 19 staat: 'Wees heilig, want ik, de HEER, jullie God, ben heilig.' Wees barmhartig zoals jullie Vader barmhartig is. Wees ruimhartig en gul, zonder onderscheid te maken, zonder mensen uit te sluiten. Scheld schulden kwijt, dan zullen jou ook schulden vergeven worden.

In de woorden van Jezus vindt een omkering plaats. Eerst hebben de hoorders van alles te geven en te verliezen. Maar aan het einde wordt er ineens gesproken over ontvangen. Het duidelijkst wordt dat als het gaat over het kwijtschelden van schulden. Niet alleen moeten de hoorders anderen vergeven, zij hebben het ook nodig om vergeving te ontvangen.

Als zij zelf ruimhartig zijn in het geven van vergeving, zullen zij ook veel daarvan ontvangen.

Midden in dit bijbelgedeelte staat: 'Behandel anderen zoals je wilt dat ze jullie behandelen.' Deze tekst lijkt er een beetje bij te hangen, totdat je hem betreft bij het slot van de tekst: 'Want de maat die je voor anderen gebruikt, zal ook voor jullie worden gebruikt.' Behandel anderen zoals je wilt dat ze jou behandelen. Dat gaat wel wat verder dan 'Wat jij niet wilt dat jou geschiedt...'. Het is heel veel, want we verwachten vaak heel veel van anderen: dat ze aardig zijn, dat ze ons helpen in nood, dat ze respect voor ons hebben. Het stopt niet bij de anderen niet kwetsen, daar begint het pas mee.

Mijn naaste

Deze regel van Jezus zit ook achter de gelijkenis van de barmhartige Samaritaan (Luc. 10:25-37). Een van de omstanders vraagt aan Jezus: 'Wie is mijn naaste?' Wie moet ik allemaal helpen? In de gelijkenis wordt die vraag omgedraaid: door wie zou jij geholpen willen worden als jij in nood bent? Het antwoord daarop is natuurlijk: door de eerste de beste. We worden door Jezus gedwongen te kijken met de ogen van slachtoffers, mensen die zwak staan, mensen die arm zijn en honger hebben. Wat zou jij nou willen dat anderen doen als jij arm zou zijn, als jij schulden zou hebben? Laten wij anderen behandelen zoals wij zelf behandeld willen worden. Dat is naaste zijn.

- Aan wie geef jij wel eens zonder iets terug te verlangen?
- Wat zien we als we naar onszelf kijken met de ogen van iemand die arm is, kansloos en wanhopig?
- Lees ook eens Lucas 14:12-14.

Dag 23 – De rijke is zich van geen kwaad bewust

Lezen: Lucas 16:19-31

Geen gelijkenis over het hiernamaals

In de gelijkenis van de rijke man en de arme Lazarus gaat het niet om het leven na de dood, hoe dat eruit zal zien. We kunnen ook niet uit deze gelijkenis afleiden dat je vanuit de hemel zo in de hel kunt kijken. Het gaat in de gelijkenis over een rijke man die totaal voor zijn eigen plezier leeft en die zich na zijn sterven pas realiseert dat hij aan de armoede van een ander voorbij heeft geleefd. De gelijkenis maakt duidelijk dat God wil dat we naar de arme aan de poort omzien.

De gelijkenis vertelt ons ook niet dat een arme als vanzelfsprekend in de hemel komt, omdat hij het in dit leven zwaar heeft gehad. De arme heeft een naam, Lazarus. Dit is de enige keer dat iemand in een gelijkenis een naam heeft. Lazarus betekent: God helpt. Hiermee staat Lazarus symbool voor de vrome arme die in zijn situatie op God blijft vertrouwen. De uitleg van de gelijkenis moet zich niet toespitsen op de arme die in de hemel komt, maar op de rijke die voor zijn nalatigheid gestraft wordt.

Omkering

We zien hier weer het thema van de omkering terug. De rijke heeft het goede al tijdens zijn leven ontvangen en lijdt nu pijn. Lazarus heeft alleen ongeluk gekend en vindt nu troost. Toch wil Jezus hier geen automatisme verkondigen, alsof iedereen die het nu goed heeft het in het hiernamaals beroerd zal hebben. Abraham was ook rijk. De rijke man in de gelijkenis wordt bestraft om zijn ongehoorzaamheid aan Mozes en de profeten.

In één regel schetst de Heer de leegheid en de weelderigheid van de man: hij kleedt zich extravagant en viert elke dag feest. Het doet denken aan het rijke Romeinse leven van die tijd. De man laat het breed hangen. Er is overdaad en verspilling. Het eten valt van de tafels, maar voor een bedelaar kan er niets vanaf. Zelfs de honden van de rijke hebben het beter dan Lazarus. Zij kunnen onder de tafel de brokken opeten.

Lazarus wordt geschetst in de totale wanhoop van de armoede. Hij heeft niet alleen geen bezittingen, maar hij heeft ook honger, is ziek, afhankelijk en eenzaam. Armoede komt nooit alleen. De rijke man stapt bij wijze van spreken elke dag over hem heen. De honden zien Lazarus wel liggen, maar de rijke man niet. Wat een onverschilligheid! Dit is waarom de rijke man gestraft wordt. Als hij roept dat hij het eigenlijk niet heeft kunnen weten en dat zijn broers gewaarschuwd moeten worden, dan krijgt hij het antwoord dat hij het wel had kunnen weten. Hij en zijn broers kennen Mozes en de profeten.

Er is jou gezegd

We horen het antwoord terug van Micha aan zijn tijdgenoten: doe niet alsof je niet weet wat je moet doen. 'Er is jou, mens, gezegd wat goed is, je weet wat de HEER van je wil: niets anders dan recht te doen, trouw te betrachten en nederig de weg te gaan van je God' (Mi. 6:8).

Luisteren

Hoe waar zijn de laatste woorden die Abraham in de gelijkenis spreekt: 'Als ze niet naar Mozes en de profeten luisteren, zullen ze zich ook niet laten overtuigen als er iemand uit de dood opstaat.' Eeuwenlang gelooft de kerk al dat de Heer is opgestaan uit de dood. Maar luisteren we wel naar de waarschuwingen die de Heer gesproken heeft? Zouden wij ook niet heel verbaasd kunnen uitroepen: 'We hebben het nooit geweten?'

We leven natuurlijk van genade, alleen daardoor worden we gered. Maar moeten we ook niet gewoon luisteren? Hoe breed kunnen wij het laten hangen, hoe onverschillig kunnen we blijven ten aanzien van de arme aan onze poort? Als de rijke man om genade roept, is hij te laat.

- Wat betekent het voor jou dat we uit genade leven?
- Over welke arme mensen stap jij heen?

*God, die leven
hebt gegeven
in der aarde schoot,
alle vrucht der velden
moeten we U vergelden,
dank voor 't daaglijks brood.*

*Niet voor schuren,
die niet duren,
gaaft Gij vruchtbaarheid,*

*maar opdat op aarde,
in uw goede gaarde,
niemand honger lijdt.*

*Maar wij rijken,
ach, wij blijken
hard en onverstoord.
Open onze oren,
Heer, opdat wij horen
't roepen aan de poort.
(Gezang 350:1, 2, 3)*

Dag 24 – Ze zijn zich van geen goed doen bewust

Lezen: Matteüs 25:31-46

De bokken en de schapen

Ook bij Matteüs lezen we dat de Here Jezus duidelijk maakt dat de daden van de gelovigen ertoe doen voor het eeuwige leven. Beelden uit de profeten komen hierin terug. Op de dag van de Heer zal God rechtspreken over de volken (zie Jes. 2:4 of Am. 5:18). Hij scheidt dan de bokken van de schapen. Blijkbaar lopen twee verschillende kuddes door elkaar. Maar in dit beeld is het niet God zelf die rechtspreekt, maar de Zoon des Mensen (Dan. 7), de koning. Hij beoordeelt de mensen op hoe zij hebben omgezien naar de onaanzienlijksten van zijn broeders of zusters. Aan zijn rechterhand staan de rechtvaardigen, zeg maar de mensen die zijn vrijgesproken, die vallen onder het positieve oordeel. De beloning voor hen is dat zij gezegend worden door God de Vader en dat zij deel mogen hebben aan het Koninkrijk. Zij zullen als koningen heersen (Openb. 5:10). Aan zijn linkerhand staan zij die te licht zijn bevonden. Hun staat een eeuwige bestraffing te wachten.

Verbazing

Wat opvalt is dat er weer verbazing is. De rechtvaardigen zijn verrast, niet over hun redding, maar over het feit dat zij blijkbaar Jezus hebben opgevangen. Zij waren zich van geen goed doen bewust. Want wanneer hebben zij Jezus hongerig gezien of dorstig? Wanneer hebben zij Hem als vreemdeling gezien en opgenomen, naakt gezien en gekleed? Wanneer hebben zij Hem opgezocht toen Hij ziek was of gevangen? In deze opeenvolging van nood en zorg klinkt Jesaja 58:6, 7. Als God daar het schijnheilige vasten van de rijken aan de orde stelt zegt Hij: 'Is dit niet het vasten dat ik verkies: misdadige ketenen losmaken, de banden van het juk ontbinden, de verdrukten bevrijden, en ieder juk breken? Is het niet: je brood delen met de hongerige, onderdak bieden aan armen zonder huis, iemand kleden die naakt rondloopt, je bekommeren om je medemensen?' Blijkbaar hebben de rechtvaardigen volgens de voorschriften van de profeten geleefd en hebben zij zelfs de onaanzienlijksten van Jezus' broeders en zusters behandeld zoals het moet.

De onaanzienlijksten van mijn broeders

Wie zijn die onaanzienlijksten van Jezus' broeders? Zijn dat alle mensen in de wereld? De meeste uitleggers leggen dat zo niet uit. In Matteüs 12:50 staat duidelijk wie Jezus' broers zijn: 'Ieder die de wil van mijn Vader in de hemel doet, is mijn broer en zuster en moeder.' En als het om onaanzienlijken, geringen gaat, dan zijn dat de kinderen, de zwakkeren (Matt. 18:1-14). Als Jezus hier spreekt over de onaanzienlijksten van zijn broers, dan moeten we denken aan volgelingen van Hem, gelovigen, die zwak staan door honger, armoede of gevangenschap of aan hen die vluchteling, vreemdeling zijn. Jezus identificeert zich heel duidelijk met zijn volgelingen in nood (zie Matt. 10:40-42). Daarbij kunnen we denken aan rondtrekkende apostelen. Maar, veel breder, ook aan iedereen die gelooft. Misschien gaat het hier wel om het idee van het lichaam van Christus, als één groot wereldwijd huisgezin. Waar één lid lijdt, lijdt het hele lichaam mee.

Moeten we hieruit concluderen dat christenen alleen maar voor christenen hoeven te zorgen? Dat lijkt me niet. Jezus roept zijn volgelingen op barmhartig te zijn, en daarbij maakt Hij zelf geen onderscheid tussen gelovigen en niet-gelovigen (Matt. 9:13; 12:7). Maar als christenen kijk je toch ten minste om naar geloofsgenoten (zie Gal. 6:10). Het is belangrijk te stellen dat het in deze tekst niet gaat om liefdadigheid in het algemeen, maar om het laten zien van tekenen van het Koninkrijk van God. Het gaat erom dat je laat zien dat je een relatie hebt met de Heer en met zijn huisgezin.

Genade en gehoorzaamheid

Staat hier dan dat we door onze daden het Koninkrijk van God mogen binnengaan? Is het dan geen genade? Omdat de Heer voor onze zonden is gestorven mogen wij toch met Hem leven in het huis van de Vader? Paulus schrijft toch ook: 'Door zijn genade bent u nu immers gered, dankzij uw geloof. Maar dat dankt u niet aan uzelf; het is een geschenk van God' (Ef. 2:8).

De discussie over werken van het geloof en genade is een discussie die altijd gevoerd is, en die steeds ook met ons mee zal gaan. We zullen die ook tegenkomen als we teksten behandelen van Jakobus en Paulus. Voor alles moeten we zeggen dat we alleen door het geloof in de Heer en door zijn genade zullen worden gered. Maar het kan niet zo zijn dat ons geloof zonder gevolg is. Er wordt van ons verwacht dat we leven naar wat we belijden. Dat vraagt Paulus ook steeds van zijn hoorders (Gal. 6:7-10, 2 Kor. 5:10). En ook in het laatste hoofdstuk van Openbaring staat: 'Ik kom spoedig, en heb het loon bij me om iedereen te belonen naar zijn

dadens. Ik ben de alfa en de omega, de eerste en de laatste, het begin en het einde' (Openb. 22:12, 13).

Laten we voor nu vaststellen dat het als vanzelfsprekend moet zijn, zonder dat we het eigenlijk doorhebben, dat we zorgen voor broeders en zusters in nood.

- Kun jij in jouw leven voorbeelden noemen van momenten waarop je als vanzelfsprekend het goede deed?
- Hoeveel ruimte neemt de vraag om Gods leiding in jouw leven in in jouw gebedsleven?
- De Duitse theoloog D. Bonhoeffer sprak over de goedkope genade: je kunt gerust zondigen, want God vergeeft je toch wel. Herken je deze manier van denken bij jezelf of bij anderen?

Dag 25 – Niemand onder hen leed enig gebrek

Lezen: Handelingen 2:43-47 en 4:32-37

Een nieuwe gemeenschap

We zagen al dat rondom Jezus een gemeenschap was ontstaan van volgelingen die hun bezittingen inzetten voor de groep. In de eerste gemeente werd deze gemeenschap voortgezet. Volgelingen van Jezus wilden een economische eenheid vormen in de naam van Jezus. Hierbij ging het niet meer om het delen van wat men te veel had, maar werkelijk ook om het verkopen van kapitaalgoederen als land en huizen en het verdelen van de opbrengsten daarvan.

Dit samen delen staat niet op zichzelf. Het gaat om de verkondiging van het Koninkrijk. Er gebeuren wonderen en tekenen. Gelovigen ontmoeten elkaar voortdurend, bidden samen en vieren Avondmaal. Er gaat een geweldige aantrekkingskracht van uit en de gemeenschap groeit. Voor het opgeven van hun (claim op) aardse goederen krijgen de christenen geweldig veel terug: geloof, geborgenheid, vreugde, waardering van de omgeving, zegen van God. Deze gemeenschap gaf ook de vrijheid en de vrijmoedigheid om te getuigen van de opgestane Heer. De omgeving zag dat het ernst was. Armen in de gemeente zouden ook geen goed getuigenis zijn voor de gemeente. Als God zegt dat je om moet zien naar de armen in je midden (Deut. 15:4), dan vraagt dat om gehoorzaamheid. Wil je als gemeente geloofwaardig zijn, dan zie je om naar de armen. En als het onverhoopt toch fout gaat, dan zet je dat recht, en God zal de gemeente weer laten groeien (Hand. 6:1-7).

Te mooi om waar te zijn

In onze tijd bekruipt je al gauw het gevoel dat dit te mooi is om waar te zijn, en we doen ons best het wat af te zwakken. En er vallen best wat kanttekeningen te plaatsen. De eerste gemeente leefde in de verwachting van de wederkomst. De Heer zou spoedig komen! Dan is het ook niet zo moeilijk om afstand te doen van kapitaalgoederen. En waarschijnlijk heeft lang niet iedereen alles verkocht en weggegeven. Dat Josef hier in het bijzonder genoemd wordt, kan komen doordat hij later bekend wordt als

Barnabas, de reisgenoot van Paulus, maar het kan ook zijn omdat wat hij deed toch wel heel opvallend was. In het vervolg lezen we over Ananias en Saffira. Zij zijn voorbeelden van christenen die het moeilijk vonden om afstand te doen van hun goed. Petrus zegt dan tegen hen dat zij niet alles hadden hoeven geven. Niet iedereen hoefde alles te verkopen en weg te geven. In Handelingen lezen we ook dat er later nog steeds gemeenteleden zijn met een eigen huis (Hand. 12:12).

De situatie

Een veelgehoorde relativering van het voorbeeldige karakter van de gemeente in Jeruzalem is dat de gemeente door het verkopen van de kapitaalgoederen in de problemen is gekomen. Er wordt in Handelingen en de brieven steeds weer gesproken over een collecte voor de gemeente. Vaak wordt gezegd dat ondersteuning uit de andere steden nodig was omdat in Jeruzalem zo veel kapitaalgoederen waren verkocht.

Dit kan best een rol gespeeld hebben. Maar we moeten andere factoren niet vergeten. Palestina was een wingebied met extreem hoge belastingen. Daarbij kwam dat de elite van Herodes zich ernstig verrijkte ten koste van de bevolking. Veel mensen hadden schulden in die tijd en de elite vroeg hoge rentes. Boeren werden onteigend, voor hen was vaak geen plaats meer op de boerderij. Zij sloten zich aan bij de vele bandietenbendes die er waren of zij zochten hun heil in de stad. Er woonden veel arme mensen in Jeruzalem en die stad had maar beperkte inkomstenbronnen. Dat waren vooral de (bouw van de) tempel, de pelgrimages en de souvenirs. De verdreven boeren beheersten vaak geen handwerk en konden moeilijk werk vinden. De kans is groot dat de christengemeente door haar armenzorg veel van deze verarmde mensen aantrok. Bij een overschot aan arbeid zullen de christenen gediscrimineerd zijn bij het vinden van werk. Al deze factoren samen maken dat de gemeente naar verhouding erg veel leden zal hebben geteld zonder inkomsten. Dan komt een hongersnood wel heel hard aan. Lucas heeft geweten van de collecte, maar hij vertelt toch enthousiast over de eerste gemeente in Jeruzalem. De collecte voor Jeruzalem was geen louter gevolg van slecht management.

Geen utopie

In plaats van te relativieren wat we lezen, kunnen we beter het voorbeeld van de gemeente in Jeruzalem ter harte nemen. 'Niemand onder hen leed gebrek.' Daar gaat het om. De vraag is niet of wij gelijk al onze kapitaalgoederen liquideren. Het gaat erom dat wij wat we zeggen ook duidelijk laten zien in onze gemeenschap. Als er armen onder ons zijn (wereldwijd) is dat een heel slecht getuigenis. Als wij eensgezind willen zijn, dan kan het niet zo zijn dat ieder individu op zichzelf naar de kerk gaat en met zijn

eigen problemen weer naar huis gaat. De geborgenheid van een gemeenschap waar je op terug kunt vallen, maakt dat mensen durven geven. We zien dat de eerste gelovigen waarmaken wat Jezus zegt: Waar uw schat is, daar zal ook uw hart zijn. Het geestelijke staat niet los van het stoffelijke. De nieuwe gemeenschap van Christus bestaat uit mensen die veranderd zijn en laten zien dat een samenleving zonder egoïsme mogelijk is.

Is dit een utopie, of is dit waar het ten diepste om gaat? En zouden we daar op z'n minst niet naar moeten verlangen?

- Zou jij deel willen uitmaken van deze nieuwe gemeenschap? Waarom wel/niet?
- Zou een gemeenschap als in Handelingen 2 in onze tijd kans van slagen hebben? Waarom wel/niet?
- Geloof jij dat het onze opdracht is om aan zo'n gemeenschap te werken? Waarom wel/niet?

Dag 26 – De viering van de maaltijd van de Heer

Lezen: 1 Korintiërs 11:17-34

Rijkere leden

Paulus behandelt in zijn brief aan de christenen in Korinte verschillende problemen en zonden die zich in de gemeente voordoen. Een daarvan was de verdeeldheid die bestond. Er waren verschillende partijen. Daar hebben theologische redenen een rol bij gespeeld, maar zeker ook sociale redenen. Christenen kwamen thuis in groepen bij elkaar. Rijkere leden stelden hun grote huis beschikbaar, en kregen daardoor waarschijnlijk een leidende rol toegekend. Veel problemen in de gemeente zijn terug te voeren op de onveranderde levensstijl van die rijken. Paulus noemt diverse keren expliciet de geldwolven en uitbuiters als ongewenst in de gemeente (5:11; 6:10), en hij houdt de onveranderde gelovigen zijn eigen levensstijl van armoede en gebrek voor (4:8-13).

De tafelgemeenschap

Ook de problemen rondom de viering van het Heilig Avondmaal zijn terug te voeren op het sociale probleem van arm en rijk. Het was de gewoonte dat de gemeenteleden samen aten. Het was dan de bedoeling dat iedereen evenveel zou krijgen. Daarin komt immers de eenheid van het lichaam van Christus, het huisgezin, tot uitdrukking. Maar in Korinte konden de rijken veel eten en de armen gingen weer met honger naar huis. Dit is verachting van het lichaam van Christus, zegt Paulus. Hoe kun je dan vervolgens tijdens de samenkomst het brood breken en de wijn ronddelen als lichaam en bloed van Christus? Hoe kun je samen Avondmaal vieren, als je de eenheid van het lichaam zo schendt? Denk maar niet dat je dan deel hebt aan Christus. Sterker nog, je roept Gods oordeel over je af.

De onderscheiding van het lichaam

Deze tekst heeft door de eeuwen heen een belangrijke rol gespeeld bij de viering van het Heilig Avondmaal. Veel mensen hebben hierdoor niet aan de tafel durven gaan, omdat zij bang waren Gods oordeel over zich af te roepen als zij op een verkeerde wijze Avondmaal zouden vieren. Het accent kwam te liggen op zondig zijn en al dan niet 'werkelijk bekeerd'

zijn. Maar bij de uitleg van de tekst binnen het geheel van de brief moeten we toch meer kijken naar de eenheid van de gemeenschap dan naar het al dan niet waardig zijn van de individuele gelovige. Wie is ooit waardig? Iedereen is zondig en heeft de vergeving in Christus nodig.

Eén kerk, één tafel

Voor onze tijd is het van belang om stil te staan bij de eenheid van het lichaam van Christus wereldwijd. Hoe kunnen wij ooit op een goede manier Avondmaal vieren als we de armen in de rest van de wereld zo structureel tekortdoen? Dat betekent niet dat we dus maar geen Avondmaal vieren en het sacrament vergeten. Het betekent dat de viering van de maaltijd ons er steeds weer indringend bij bepaalt dat onze verantwoordelijkheid voor de rest van de wereld niet ophoudt bij een gift in de symbolische avondmaalscollecte. God zal verantwoording vragen over hoe we met ons bezit zijn omgegaan en hoe gul we zijn geweest voor onze arme broeders en zusters. De waarschuwing van Matteüs 25 horen we hier weer terug.

We leven uit genade

Maar laten we bij het breken van het brood en het ronddelen van de wijn ook niet vergeten dat we allemaal leven van Gods genade. Juist daar mag je er zijn in al jouw gebrokenheid. En als je tekortschiet, als je nog veel te groeien hebt, dan mag je toch in de kring staan. Je hoeft je plekje niet te verdienen, dat heeft de Heer voor je gedaan. Maar laat het een diep verlangen zijn dat de eenheid van het lichaam van Christus op aarde wordt hersteld.

- Waar denk jij vooral aan bij de viering van het Heilig Avondmaal?
- Ervaar je dat er wereldwijd één tafel van Christus is?
- Wat doet de gebrokenheid van de wereldwijde kerk van Christus jou?
- Hoe kun je rond de viering van het Avondmaal meer handen en voeten geven aan de wereldwijde gemeenschap?

Ontferm U Heer! Vergeef ons Heer!

Genees ons Heer en maak uw kerk weer nieuw.

Herstel het recht, geef vrede,

doorstroom het land met uw gerechtigheid!

(Evangelische Liedbundel 306)

Dag 27 – Wij hebben voedsel en kleren, laten we daar tevreden mee zijn

Lezen: 1 Timoteüs 6:2-19

Op geld belust

In deze brief aan Timoteüs lezen we dat in de gemeente van Efeze veel misgaat. In de brief wordt het leiderschap van Timoteüs onderstreept tegenover zijn tegenstanders. Zij worden beschreven als zogenaamde leraars binnen de gemeente, die het Oude Testament verkeerd uitleggen omdat zij er niets van begrijpen. Zij verdiepen zich in verzinsels en eindeloze geslachtsregisters. Zij ondermijnen de gemeente met geruzie, onenigheid, laster en verdachtmakingen. Het gaat van kwaad tot erger. De geest van mensen raakt verziekt. De dwaalleer leidt tot een slechte levensstijl. Tussen de regels door lees je dat ook geld en rijkdom een rol spelen. De leraars willen met hun onderwijs alleen verdienen. Er zijn opzieners en diakenen die op geld belust zijn (3:3, 8). Vrouwen in de gemeente maken zich mooi met dure kleren, goud en parels (2:9). Drie keer schrijft Paulus de Efeziërs voor sober te zijn (1 Tim. 2:9, 3:2, 11). En was het ook niet Efeze waar de zilversmeden in opstand kwamen omdat zij hun omzet zagen dalen door de verkondiging van Paulus (Hand. 19)? Zij waren gewend te verdienen aan de godsdienst van Artemis, dat was hun cultuur.

Tevredenheid

Zoals zo vaak met de brieven krijgen we door een negatieve aanleiding het onderwijs van de apostelen te horen. Eerst horen we wat er fout zit in de gemeente, en dan het antwoord daarop. Tevredenheid is de juiste houding om ontvankelijk te zijn voor het geloof. Dankbaarheid voor wat we hebben gekregen in dit leven. Genoeg is genoeg. Want de wortel van alle kwaad is geldzucht. Het leidt tot jaloers zijn, elkaar bedriegen, stelen, pronken, de naaste vergeten, de waarheid verdraaien, je tijd verkeerd besteden, de rustdag overslaan et cetera.

Echte rijkdom, duurzame rijkdom, is het gevolg van de goede strijd, de verkondiging van het evangelie en het karakter dat daarbij hoort: rechtvaardigheid, vroomheid, geloof, liefde, volharding en zachtmoedigheid.

Het is opvallend hoe in de eerste gemeenten (Korinte en Efeze) steeds weer rijkdom de grote bedreiging van het geloof blijkt te zijn. En dat is in onze tijd niet anders. We zijn nog nooit zo rijk geweest als nu, maar mensen zijn nog steeds niet tevreden. En ontevredenheid is een giftige emotie die alles stuk maakt. Deze emotie wordt ook voortdurend gevoed door reclames, media, politiek en overvloed die we om ons heen zien. Mensen in de kerk ontkomen hier meestal ook niet aan. Zou het niet geweldig zijn als christenen zich zouden onderscheiden door tevredenheid over de materiële situatie? Als zij zich zouden onderscheiden door een verlangen naar geestelijke rijkdom voor iedereen?

Genade en gulheid

Het evangelie dat Timoteüs verkondigt is: Christus Jezus is in de wereld gekomen om zondaars te redden (1:15). Het is door genade dat we zijn behouden. Maar des te meer wordt onderstreept dat onze daden er ook toe doen. God voorziet ons rijkelijk van alles om van te genieten. Laten we goed doen en gul zijn. Zo leggen we een stevig fundament voor de toekomst, en winnen we het ware leven.

- Welke dwaalleer kom jij tegen in de gemeente?
- Wat doen reclames met jou?
- Hoe tevreden ben jij met alles wat je hebt gekregen? Zou je ook met minder tevreden kunnen zijn?

*Twee dingen vraag ik u,
gun ze me zolang ik leef:
Houd me ver van leugen en bedrog.
Maak me niet arm, maar ook niet rijk,
voed me slechts met wat ik nodig heb.
Want als ik rijk zou zijn, zou ik u wellicht verloochenen,
zou ik kunnen zeggen: 'Wie is de HEER?'
En als ik arm zou zijn, zou ik stelen
en de naam van mijn God te schande maken.
(Spreuken 30:7-9)*

Dag 28 – Niet meer dan eerlijk

Lezen: 2 Korintiërs 8:1-15

De collecte

Paulus roept de gemeente in Korinte op om werk te maken van de collecte voor de gemeente in Jeruzalem. Deze collecte is een belangrijk onderdeel geweest van zijn zendingswerk (Rom. 15:25-29; 1 Kor. 16:1-4; Hand. 24:17). Hij had de andere apostelen beloofd de armen (van Jeruzalem) te ondersteunen (Gal. 2:10). Voor Paulus is deze collecte voor Jeruzalem niet maar een hulpactie voor mensen in nood. Het onderstreept de band tussen de Joodse en de heidense christenen. Hij wil door de collecte ook duidelijk maken dat hij in zijn apostelschap niet uit is op een breuk tussen deze twee groepen.

Vrijgevigheid

In dit bijbelgedeelte zien we dat Paulus een dwingend verband ziet tussen geloof en bezit. Als je jezelf aan God geeft, dan geef je ook (van) jezelf aan medegelovigen. Als voorbeeld noemt hij Macedonië dat ondanks ellende, waarschijnlijk vervolgingen, ernaar verlangde om te mogen geven. Een vrijgevigheid, die alleen maar door Gods genade tot stand gebracht kan zijn. Hoeveel te meer zou Korinte vrijgevig moeten zijn, want die gemeente heeft een overvloed aan gaven en zegeningen. Zij blinkt in alles uit, laat dat dan ook in gulheid zo zijn.

In de eerste brief aan de gemeente in Korinte schrijft Paulus: Al zou ik alles weggeven, maar had de liefde niet, het zou inhoudsloos zijn (1 Kor. 13:3). Hij vraagt geen tandenknarsende vrijgevigheid – het moet van binnenuit komen. Maar hier draait hij het ook om: liefde zonder vrijgevigheid is inhoudsloos (vgl. 1 Joh. 3:17). Je kunt ook niet doen alsof je een heel groot geloof hebt, dat je uit genade leeft en God en de naaste liefhebt, zonder vrijgevig te zijn. Daarom wil Paulus dat de gemeente het voorbeeld van Macedonië volgt, zodat hij kan zien dat hun liefde oprecht is. Vrijgevigheid is een genadegave van God. Als de Heilige Geest werkzaam is in de gemeente, dan moet dat ook daaruit blijken. Gods liefde en gulheid horen bij elkaar als hol en bol.

Goede bedoelingen

Paulus zet in op het willen en kunnen van de lezers. En de wil is er blijkbaar wel. Er zijn goede bedoelingen, maar daar moet het niet bij blijven. Er moet een verlangen ontstaan om door te zetten. Blijkbaar hikken de Korintiërs er toch tegenaan om offers te brengen. Na de Macedoniërs noemt Paulus de Here Jezus zelf als voorbeeld. De Heer had voordat Hij naar de wereld kwam alle rijkdom en glorie (zie ook Filip. 2:6 ev). Maar die heeft Hij opgegeven en Hij is mens geworden voor hen, om hen te redden, om hen geestelijk rijk te maken. Zouden zij dan ook niet een offer moeten brengen om mensen te redden, materieel te steunen?

Aarzelings is ongelooft

Hoe vaak komen we geen gelovigen tegen die op zich wel goede bedoelingen hebben, maar niet durven doorzetten omdat zij aanhikken tegen wat het hun kost? Paulus wijst erop dat we niet moeten letten op de kosten, maar op de overweldigende rijkdom die we als gelovigen hebben ontvangen. Onze aarzelings is ongelooft, omdat we ons niet ten volle realiseren hoe diep de Heer voor ons gegaan is.

Naar vermogen

Dan spreekt Paulus over het kunnen. Je hoort de mensen roepen: 'Hoeveel moeten we dan geven? Moeten wij dan in armoede leven? Moeten wij net zo ver gaan als zij in Macedonië? Wie helpt ons als wij in de problemen zijn?' En Paulus antwoordt dat zij niet zover hoeven gaan. Zij mogen geven van wat zij overhebben. Zij hoeven niet in de problemen te raken, maar het is een zaak van evenwicht. Als voorbeeld noemt hij het manna dat het volk Israël iedere dag in de woestijn ontving. Iedereen mocht daarvan nemen, zoveel als hij voor een dag nodig had. Wie meer pakte, kwam bedrogen uit (Ex. 16:13-20). Het volk moest leren in vertrouwen te leven en niet meer te verlangen dan het dagelijks brood. Zo mogen de Korintiërs natuurlijk verzamelen wat zij nodig hebben, maar zij kunnen delen van wat zij meer ontvangen. Zo laten zij zien dat zij echt op God vertrouwen.

Hun overvloed

Ten slotte wijst Paulus erop dat het gaat om wederkerigheid. Het is aan de gemeente in Jeruzalem te danken dat de gelovigen in Korinte het evangelie hebben gehoord. Jeruzalem heeft dat niet voor zichzelf gehouden. Waarom zou ook Korinte niet delen? Vaak denken we bij weggeven: dat zijn wij dus kwijt. Maar als een moeder haar kind eten geeft, denkt zij dat toch ook niet? Weggeven is niet kwijtraken. Weggeven is delen met mensen met wie je een relatie hebt. Delen is ook ontvangen van wat de

ander meer heeft. Dat geldt voor materiële overvloed, maar dat geldt ook voor geestelijke overvloed (Matt. 28:19).

- Geloof je dat de Heer Jezus arm geworden is om ons rijk te maken? Wat betekent dat voor jou?
- Wat zou de overvloed kunnen zijn die we van christenen in arme landen kunnen ontvangen? (Zie hfd. 7.)
- Zijn er in jouw leven goede bedoelingen die je waar kunt maken?

*Hulploos Kind, heilig Kind,
dat zo trouw zondaars mint,
ook voor mij hebt Ge U rijkdom ontzegd,
wordt Ge op stro en in doeken gelegd.
Leer me U danken daarvoor.
Leer me U danken daarvoor.
(Gezang 143:2)*

Dag 29 – Geen geloof zonder daden...

Lezen: Jakobus 2:1-17

De brief van Jakobus

Jakobus is de broer van Jezus en de leider van de gemeente in Jeruzalem. In zijn brief richt hij zich niet tot één gemeente, maar tot (Joodse) christenen, waarschijnlijk in Palestina. Uit wat hij schrijft kunnen we opmaken dat het voorbeeld van de eerste christengemeente in Jeruzalem door de doelgroep niet gevolgd is. Rijken worden voorgetrokken. De arme wordt aan zijn lot overgelaten.

Waarschijnlijk waren de meeste lezers van Jakobus arme mensen, maar er waren ook rijken. Blijkbaar kun je volgens Jakobus rijk zijn en in de samenkomst komen. Waarschijnlijk gaat het om handelaren (4:13). Of het hier gaat om mensen die belangstelling tonen voor het geloof of om mensen die al langere tijd christen zijn, wordt niet duidelijk. Toch zou je uit de sfeer van de hele brief (zie ook 5:1 ev) kunnen opmaken dat gelovig zijn en rijk blijven eigenlijk niet kan.

Vips

Wat hier beschreven wordt is een verleiding die de gelovigen door de eeuwen heen steeds weer hebben gevoeld: je wilt vrienden zijn met rijke, succesvolle mensen, en arme mensen vind je minder interessant. Recht op de man af gevraagd zullen we zeggen dat we geen onderscheid mogen maken (Lev. 19:15), maar in de praktijk zijn er maar weinig mensen die eraan ontkomen. We zijn gevoelig voor uiterlijk vertoon. We zijn in onze relaties uit op voordeel. Ook Jezus waarschuwt hier al voor: 'Wanneer u een maaltijd aanbiedt of een feestmaal geeft, vraag dan niet uw vrienden, uw broers, uw verwanten of uw rijke burens, in de verwachting dat zij u op hun beurt zullen uitnodigen om iets terug te doen. Wanneer u mensen ontvangt, nodig dan armen, kreupelen, verlamden en blinden uit. Dan zult u gelukkig zijn, zij kunnen voor u dan wel niets terugdoen, maar u zult ervoor beloond worden bij de opstanding van de rechtvaardigen' (Luc. 14:12-14).

Loze woorden

Het voorbeeld is zo uit het leven gegrepen. De rijke zegt tegen de arme: 'Het ga je goed! Kleed je warm en eet smakelijk!' Wellicht dat het al in de

tijd van Jakobus een treffend beeld was. Maar hoezeer maken we ons als rijken in het Westen niet schuldig hieraan ten opzichte van de broeders en zusters in de rest van de wereld? Onze woorden klinken ook vaak hol.

Alle geboden zijn gelijk

Jakobus schrijft: het ene gebod is niet minder dan het andere. Als christenen moeten we er niet aan denken dat wij zouden moorden, overspelen of liegen. Dat ervaren we als zonde. Maar de wet van de barmhartigheid overtreden we voortdurend. Als ons geloof zonder daden blijft is het leeg. Zo'n geloof kan ons niet redden.

Onze glorierijke Heer

Jakobus spreekt eigenlijk niet zo veel over Jezus de Christus. Maar nu begint hij in zijn voorschrift te verwijzen naar Jezus, de glorierijke Heer. Hij is de opgestane Heer, die boven alle mensen verheven is. We leven van zijn genade, voor zijn aangezicht. We willen delen in zijn glorie en niet in voorbijgaande glorie van mensen. De arme staat uiteindelijk dichterbij de glorie van Jezus dan de rijke. Laten we Hem meer gehoorzaam zijn dan de geest van onze tijd.

- Betrap jij jezelf er ook wel eens op dat je meer interesse hebt voor vips dan voor eenvoudige mensen?
- Wie sneeuwt er in jouw omgeving onder?

Dag 30 – Wee, gij rijken

Lezen: Jakobus 5:1-6

Onchristelijk rijk

Deze woorden van Jakobus doen heel sterk denken aan die van de profeten van het Oude Testament. Jakobus wijst de zonden aan en waarschuwt voor het oordeel van God. Het gaat hier niet meer om rijke christenen. Net zoals de profeten kunnen spreken over de volkeren die ten onder gaan, zo spreekt Jakobus hier over de rijke niet-christenen. We kunnen daarbij denken aan de Romeinen, de kliek van Herodes en de Sadduceeën, de elite van het Joodse volk. Het gaat om de grootgrondbezitters die de arme boeren van hun land verdrijven. Het gaat om de grote boeren die in een tijd van hongersnood wel het hoofd boven water kunnen houden en de kleine bedrijven inpikken. Het gaat om de grote handelaren die de kleine middenstand wegdrücken. Toen al! Zij vergaren zo veel dat mot en roest hun bezit aantast (Matt. 6:19-21). Dat is nou zonde. Zij betalen hun arbeiders slecht (goedkope lonen) en leven zelf in weelde en losbandigheid.

Een bemoediging voor de armen

Jakobus zal niet gehoopt hebben met deze woorden de rijken zozeer de stuipen op het lijf te jagen, dat zij zich prompt zouden bekeren. De profeten van het Oude Testament richtten zich ook tegen de volken, om het volk Israël een hart onder de riem te steken. Zo bemoedigt Jakobus zijn lezers. God ziet het dat de rechtvaardige wordt veroordeeld en vermoord. De rijke gaat niet vrijuit. Weer horen we het thema van de omkering: u hebt op aarde in weelde gebaad en losbandig geleefd...

Aan welke kant staan wij?

Jakobus schrijft aan rijke niet-christenen. Gelukkig, dus niet aan ons. Maar aan welke kant staan wij? De wereld wordt geregeerd door geld en machthebbers, door economie en hebzucht. Gaan we daarin mee, of verlangen we ernaar om integer christen te zijn? Het gaat er bij Jakobus niet alleen maar om dat rijkdom een gevaar is voor het geloof, omdat je geen twee heren kunt dienen. Hij wijst erop dat rijken schade toebrengen aan de armen. Zij doen anderen kwaad! Aan welke kant staan we als wij

ons nauwelijks onderscheiden van niet-christenen, en maar al te graag de rijke vruchten plukken van handel en industrie?

Een duidelijke lijn in de Bijbel is dat de armen meer op God gericht zijn dan de rijken. Bij welke groep willen wij horen?

- Op welke manier word jij meegesleept door de rijken om je heen?
- Onderscheid jij je van niet-christenen en de manier waarop zij met geld omgaan? Zo ja, hoe dan?
- Kun jij onderstaand gebed bidden, zonder te haperen bij couplet 2?

*Neem mijn leven, laat het, Heer,
toegewijd zijn aan uw eer.
Maak mijn uren en mijn tijd
tot uw lof en dienst bereid.*

*Neem mijn zilver en mijn goud,
dat ik niets aan U onthoud.
Maak mijn kracht en mijn verstand
tot een werktuig in uw hand.*

*Neem mijn wil en maak hem vrij,
dat hij U geheiligd zij.
Maak mijn hart tot uwe troon,
dat uw Heil'ge Geest er woon'.*

*Neem ook mijne liefde, Heer,
'k leg voor U haar schatten neer.
Neem mijzelf en voor altijd
ben ik aan U toegewijd.
(Gezang 473:1, 4, 5, 10)*

Deel III

Hoofdstuk 5

Bijbelse lijnen

Samenvatten

In dit hoofdstuk willen we verschillende principes die we vonden bij de bijbelstudie in deel II in het kort samenvatten. Voor het overzicht zijn die ondergebracht in verschillende rubrieken.

Over rijkdom

Een duidelijke lijn in de Bijbel is dat God rijkdom geeft. Hij houdt ons in leven door eten en drinken. Hij is het die de vruchten van het land geeft. Je kunt zeggen dat we alles wat we bezitten in bruikleen hebben. Hierbij passen woorden als dankbaarheid en rentmeesterschap.

Je mag bezit hebben. Verschillende geboden in de Wet onderstrepen dat: gij zult niet stelen. Gij zult niet begeren. Maar niet alles wat we bezitten, hebben we van God gekregen. We kunnen door uitbuiting, onderdrukking, bedrog, woeker en diefstal aan geld en goed gekomen zijn. Dan kun je niet zeggen dat je het uit Gods hand ontvangen hebt. Je kunt er ook niet voor danken. Niet alle rijkdom is een *geschenk* van God.

De rijkdom die je hebt gekregen is voor *jou en jouw omgeving*. Rijkdom leidt gemakkelijk tot afgunst als rijken zich opstellen tegenover de armen. Je wordt gezegend om tot een zegen te zijn.

De Bijbel waarschuwt heel duidelijk tegen de *gevaren* van rijkdom. Mensen veranderen door omgang met veel geld. Een gevaar is dat mensen die rijk zijn zich minder afhankelijk voelen van God. Zij zijn in staat hun eigen leven te regelen en hun eigen toekomst veilig te stellen. Zij vertrouwen meer op rijkdom en de daaraan verbonden zekerheid. Zij kunnen zelf besluiten wanneer welke verlangens en behoeften worden bevredigd. Rijke mensen voelen zich ook gemakkelijk *meer dan een ander*.

Genoeg is vaak niet genoeg. Rijkdom leidt er vaak toe dat mensen meer willen hebben. Zij laten hun zilver en goud liever roesten dan dat zij schatten vergaren in de hemel. Zoals we zagen in de gelijkenis van de rijke dwaas maakt rijkdom mensen *egoïstisch*. Het leven draait alleen om hen, om hun rijkdom, het behoud daarvan, hun toekomst, hun winst. Aan-

dacht voor de armen is er dan niet meer, zoals we zien in de gelijkenis van Lazarus.

De uitspraak van Jezus dat een kameel gemakkelijker door het oog van een naald gaat dan dat een rijk mens in de hemel zal komen, zegt genoeg. Rijkdom houdt af van een oprecht geloof, een goed leven.

Over armoede

In de Wet, de Psalmen en de Profeten kiest God keer op keer de kant van de armen. Door de hele Bijbel heen horen we dat we zorg voor hen moeten dragen. Daarbij moeten we vooral denken aan weduwen, wezen, vreemdelingen, dagloners en Levieten. In de Bijbel zien we vaak een koppeling van armoede en vroomheid. Arme mensen leven meer in vertrouwen op God. Zij zijn dagelijks op zijn zorg aangewezen. Rijken menen vaak voor zichzelf te kunnen zorgen en God niet nodig te hebben.

Armoede wordt niet geromantiseerd en armoede is voor God niet de ideale toestand voor zijn kinderen. We moeten niet per se kiezen voor armoede. Armoede beheerst je hele leven en beperkt je in jouw mogelijkheden. Uit de regels over vrijlating, kwijtschelding en liefdadigheid mogen we afleiden dat armoede voor de meeste mensen geen permanente staat moet zijn. Een uitzondering wordt gemaakt voor bijvoorbeeld apostelen.

Over gerechtigheid

Doordat in de Thora heel veel regels staan met betrekking tot de zorg voor de armen, is die zorg geen liefdadigheid, maar gerechtigheid. Dat slaven worden vrijgelaten is een recht. Dat weduwen, wezen en vreemdelingen aren mogen lezen op het veld, is een recht. *Barmhartigheid* begint eigenlijk pas als je aan het minimum van die gerechtigheid hebt voldaan, en meer doet. Als je ruimhartig grote hoeken van je land niet maait, of als je in het zesde jaar aan een arme iets leent terwijl je weet dat je het hem zult moeten kwijtschelden.

De *bevrijding* van slaven en van schulden wordt steeds gekoppeld aan de uittocht uit Egypte. Omdat Israël bevrijd is, worden slaven steeds weer bevrijd. Dat is niet meer dan eerlijk.

Ook *vreemdelingen* en vluchtelingen hebben in Israël rechten. De Israëlieten weten immers wat het is om als vreemdeling ergens te verblijven (Ex. 23:9). Vreemdelingen mag je niet onderdrukken en niet uitbuiten.

Iedereen en alles heeft er recht op om op adem te kunnen komen, te rusten en opnieuw te kunnen beginnen: de natuur, het vee, slaven en slavinnen, iedereen. We denken niet alleen in termen van nut en opbrengst, maar ook van rusten, vieren en feesten.

Het is ook niet de bedoeling dat je levenslang achtervolgd wordt door pech die je gehad hebt of door fouten die je gemaakt hebt. God wil dat we om armen te bevrijden schulden kwijtschelden en met liefde aan hen uitlenen zonder het terug te willen ontvangen.

Uit de Wet en de Profeten blijkt heel duidelijk dat God *onrechtvaardige structuren* haat. Hij haat het als rijken rijker worden ten koste van de armen. Hij haat het als mensen onrecht wordt gedaan, als rente woeker is, als slaven niet bevrijd worden, als vreemdelingen geen kans krijgen, als hongerigen niet worden gevoed, als naakten niet worden gekleed en als mensen ten onrechte gevangenzitten.

Steeds weer lezen we dat God de situatie een keer zal *omkeren*. 'Wie honger heeft overlaadt hij met gaven, maar rijken stuurt hij weg met lege handen' (Luc. 1:53).

We kunnen niet langer zeggen dat we *niet weten* hoeveel armoede er in de wereld is. We kunnen niet zeggen dat we *niet weten* wat God van ons vraagt. God wil niet dat we Hem eren met de lippen. Hij wil dat we recht doen, trouw betrachten en nederig zijn weg gaan.

Over economie

Uit de verdeling van het land onder alle families in de stammen van Israël kunnen we concluderen dat God wil dat we allemaal de kans krijgen om te kunnen voorzien in ons eigen levensonderhoud. In een agrarische wereld betekent dat dat iedereen een stukje grond krijgt. Voor de huidige tijd zou dit kunnen betekenen dat we een *eerlijke verdeling* van onderwijs en gezondheidszorg nastreven, maar ook een verdeling van grond, grondstoffen en kapitaalgoederen. Ook moeten we vraagtekens zetten bij mensen die structureel buiten het arbeidsproces gezet worden, of binnen de wereldhandel geen kans maken.

In dat kader lezen we dat je geen kapitaalgoederen als onderpand mag vragen (Ex. 22:25; Deut. 24:6). Hoe kan iemand in zijn levensonderhoud voorzien of zijn schuld terugbetalen als hij geen inkomen kan genereren?

Het land Israël dat verdeeld werd, *bleef van God*. De mens is rentmeester, pachter en dienaar.

In de Bijbel staat dat je aan volksgenoten geen *rente* mag vragen. In een agrarische wereld is dat een bescherming voor boeren en armen die in de problemen zijn gekomen. In een handelseconomie waarin ook rijken geld lenen zullen andere regels moeten gelden. Maar dat rente geen woeker mag zijn, en dat rente armen niet (verder) in de problemen mag brengen, zijn bijbelse principes.

Bij handel gaat het om eerlijkheid. Je gebruikt zuivere gewichten, je perst niet af, je bedriegt niet. Integriteit is belangrijk. Je handelt niet louter uit winstbejag. Je doet niet mee met verkeerde handel omdat iedereen het doet. Relaties met mensen zijn belangrijker dan winst.

Iedereen en alles heeft recht op rust. Je pleegt geen *roofbouw* op het land, noch op mensen, noch op jezelf.

Over de mens

De mens is het eigendom van God. Dat is een belangrijk uitgangspunt voor veel regels over slavernij en arbeidskrachten. De mens is meer dan arbeidskracht. Als we tot ons laten doordringen dat ieder mens van God is, dat we voor Hem allemaal gelijk zijn, dan heeft dat grote gevolgen voor de omgang met elkaar.

De vrijheid van de mens is dus heel belangrijk. In oudtestamentische tijd was slavernij onder bepaalde omstandigheden toegestaan, maar ook toen mocht het geen permanente situatie zijn. Steeds weer kom je in de teksten bevrijding van schuld en schulden tegen. In Israël wordt daarbij gesproken over volksgenoten. Maar wie zijn onze 'volksgenoten'?

Je mag de vrijheid van de ander niet beperken door onderpand te nemen waarvan mensen afhankelijk zijn: kapitaalgoederen, kleding, onderdak. Je betaalt een dagloner ook dezelfde dag uit, want anders wordt hij afhankelijk gemaakt.

De Bijbel spreekt niet alleen over geestelijke nood, vergeving en geloof, maar ook over lichamelijke gezondheid, kleding, seksualiteit, voeding en genezing. We zijn lichamen en dat aspect is voor God ook heel belangrijk.

Relaties zijn belangrijk. Wie alleen aan bezit denkt is arm. Je maakt vrienden met de valse mammon. Geld is een middel, geen doel. Het doel is dat je in gemeenschap met anderen leeft en zo kunt worden zoals je bedoeld bent. God heeft ons geschapen om in een goede relatie met Hem en met elkaar te leven.

Voor God zijn arme mensen net zo veel waard als rijke mensen. We mogen vips niet naar de ogen kijken. Standen en status staan een goede omgang met God en de medemens in de weg. Je moet niet alleen je vrienden zoeken bij de rijke en invloedrijke mensen, maar evengoed bij de armen en verdrukten.

Jezus' voorbeeld

In het leven van Jezus zien we heel duidelijk dat Hij de kant kiest van de armen en verdrukten. In de Veldrede, in de gelijkenissen en in de vrienden die Hij kiest zien we dat heel duidelijk. Hij staat in de traditie van Jesaja.

Hij koos niet voor de armoede. Hij was geen kluizenaar zoals Johannes de Doper. Hij ging naar feesten en maaltijden, at en dronk en had ook vrienden onder de rijken. Hij leefde in een gemeenschap van soberheid, met een gezamenlijke kas. Hij had niet veel bezittingen. Bij de kruisiging werden zijn klederen verdeeld, en zijn ene onderkleed werd verdubbeld. De gemeenschap waarin Jezus met zijn leerlingen en anderen leefde heeft veel weg van een voorafspiegeling van de verhoudingen zoals die in het Koninkrijk gelden. Niemand komt tekort, niemand heeft te veel.

Hij preekte bekering. Hij leerde zijn leerlingen bidden. Hij legde de Schriften en de traditie uit. Hij was betrokken op de geestelijke mens. Hij verkondigde het komende Koninkrijk. Maar Hij genas ook zieken, wekte doden op, gaf mensen te eten en zorgde voor wijn op het bruiloftsfeest. De lichamelijke mens was voor Hem ook belangrijk. Zijn werk kunnen we zo samenvatten: woorden, daden en kracht. Het ging Hem om heel de mens.

Van de Heer leren we dat barmhartigheid van binnenuit, bewogenheid, steeds weer bepaalt hoe je de ander benadert.

Over geld en geloof

Als wij mensen ons druk maken om ons eten, onze kleding en andere dagelijkse behoeften wordt dat door Jezus gekoppeld aan kleingeloof. Niet omdat die dagelijkse behoeften er niet toe doen, maar omdat we erop mogen vertrouwen dat God weet dat we die dingen nodig hebben. Als we gericht zijn op het Koninkrijk van God speelt de zorg om het dagelijks leven een ondergeschikte rol. We zagen ook dat rondom Jezus een koninkrijksgemeenschap was waarin men bad voor het dagelijks brood. Meer is niet nodig. Reserveren, sparen, goederen opstapelen is een teken van kleingeloof. Je vertrouwt voor het veiligstellen van jouw toekomst meer op geld dan op God.

We weten niet hoelang we leven. Wel weten we dat we van God zijn, hetzij we leven, hetzij we sterven. De rijke dwaas spaarde meer dan hij ooit op zou maken. Dat is in Gods ogen een leeg bestaan.

Jezus noemt geld een afgod, de valse mammon. Geld neemt de plaats van God in. We verwachten daar meer van dan van zijn kracht. Hoeveel mensen knielen niet voor het kwade om macht en rijkdom te vergaren? Daarover zegt Jezus: 'Niemand kan twee heren dienen. Je kunt niet God dienen en de mammon.' Liefde voor God en liefde voor geld zijn niet te verenigen.

De aanzuigende werking van de mammon is sterk. Door het contact met geld verliest men het contact met God. Jezus roept ons op ons af te keren van de mammon en God te dienen. Het gaat erom schatten te verzamelen in de hemel.

In Jesaja 58 lezen we dat God zich niet laat vinden. Er is iets structureel mis in het leven van de rijken. God laat zich pas weer vinden als 'zij hun brood delen met de hongerige, onderdak bieden aan armen zonder huis, iemand kleden die naakt rondloopt en zich bekommeren om hun medemenssen.' God wil een relatie met ons. Hij wil niet dat we Hem pas aanroepen als we Hem nodig hebben. In een relatie met Hem zien we om naar hen die ons nodig hebben. Dan laat Hij zich kennen.

Timoteüs schrijft: 'Voor wie tevreden is met wat hij heeft, is het geloof grote winst. Wij hebben niets in deze wereld meegebracht en kunnen er ook niets uit meenemen. Wij hebben voedsel en kleren, laten we daar tevreden mee zijn.'

We komen in de Bijbel ook *gekozen armoede* tegen. Dit staat dan in een bepaald kader. Zo leefde Johannes de Doper als een kluizenaar. Ook komen we tegen dat de leerlingen van Jezus alles weggeven. Dit moeten we begrijpen in het kader van de verkondiging van het evangelie. Dat zien we in Lucas 9 en 10, bij de uitzending van de discipelen, en ook in Handelingen en de brieven zie je dat apostelen ervoor kiezen zonder bezit te reizen. Zij lieten zich ondersteunen door gemeenten of werkten voor hun levensonderhoud.

Een volgeling van Jezus is niet bang om zonder bezit te leven.

Gulheid is een teken van geloof. Als je de genade, de gulheid van de Heer Jezus hebt leren kennen, dan kun je niet anders dan ook gul zijn voor de mensen om je heen. Dat wil zeggen, gul in materiële en geestelijke zaken.

Over de gemeenschap

Jezus spreekt over zijn volgelingen als over zijn broeders en zusters. Zij vormen zijn familie. Het huisgezin beperkt zich niet tot naaste bloedverwanten, maar tot de kinderen van God.

Als we Jezus volgen, zorgen we voor de leden van zijn gezin, voor de onaanzienlijksten van zijn broeders en zusters.

Een gouden regel is dat we anderen behandelen zoals we zelf behandeld willen worden. De naaste is degene die een beroep op jou doet, zoals jij een beroep op de ander doet als jij iets nodig hebt. Er is onderlinge zorg.

Zowel in de groep rondom Jezus als in de eerste gemeente in Jeruzalem zien we dat men bezit *gemeenschappelijk* heeft. 'Geen van hen beschouwde zijn bezittingen als zijn persoonlijk eigendom.'

In de eerste christengemeente lijdt niemand gebrek (Hand. 4:34). Paulus windt zich er dan ook erg over op als in Korinte gemeenteleden gebrek lijdten, terwijl rijkere leden zich vol eten.

Paulus schrijft in 2 Korintiërs 8 over evenwicht. Niemand heeft te veel, en niemand heeft te weinig. Ook zal de overvloed van de een ten goede komen aan de ander. Je hoeft ook niet zo veel weg te geven dat je zelf gebrek gaat lijden.

Over dit evenwicht gaat het in hoofdstuk 6.

Hoofdstuk 6

Hun overvloed

Het Westen als zendingsgebied

Paulus schrijft aan de gemeente in Korinte: ‘Op dit moment lenigt u met uw overvloed de nood van de heiligen in Jeruzalem, zodat zij later met hun overvloed uw nood kunnen lenigen. Zo is er evenwicht’ (2 Kor. 8:14). Hierover gaat dit hoofdstuk. Tot nog toe hebben we het over de arme landen gehad als een groep die een tekort heeft aan geld, voedsel, water, kleding et cetera. Maar er is ook rijkdom te vinden in veel arme landen. En dan bedoelen we niet materiële rijkdom, maar geestelijke overvloed.

We zagen dat in de Bijbel vaak over armen gesproken wordt als mensen die ontvankelijk zijn voor het evangelie, die weten wat het is om in geloof te leven. We zien dat in onze tijd ook. In de rijke landen zien we secularisatie, leegloop van de kerken, vooral in Europa. In de landen rond de evenaar groeien de kerken, komen mensen tot geloof en veranderen levens.

Daarvoor is heel weinig aandacht in het Westen. We vinden het wel fijn, maar echt nieuwsgierig zijn we er niet naar. Uit arme landen komt theologische vernieuwing en er komen zendelingen naar het Westen toe, maar wij vinden dat we hen eigenlijk niet nodig hebben. Het idee dat Europa zendingsgebied is, willen we nog wel eens beamen, maar dat het antwoord uit het Zuiden zou komen, staat toch ver bij ons vandaan. Wij hebben een rijke traditie, een eeuwenoude theologie, wij zijn de bakermat van de beschaving, wij hebben de rest van de wereld niet nodig.

Secularisatie

Ondertussen gaat het proces van secularisatie in het Westen, in Nederland, gewoon door. Steeds minder mensen geloven in de opgestane Heer, zelfs leden van de kerk. Kennis van de Bijbel is nihil, er groeit een nieuwe generatie op die zelfs nog nooit van Jezus gehoord heeft, en dat terwijl er een kerk op de hoek staat. Maar de kerken steken vaak meer tijd in overleven, gemeentelieden tevreden houden, inkomsten, vrijwilligers zoeken en liturgie, dan in evangelisatie en missionair werk. Evangeliseren is ook een vies woord geworden. ‘Wie zijn wij dat wij zouden beweren de waarheid in pacht te

hebben?’ ‘Er zijn zo veel religies, wie zegt dat wij gelijk hebben?’ En iedereen weet wel een verhaal te vertellen over een gemeentelid, een kerkenraad of een dominee die eens iets verkeers gedaan heeft, waardoor gelijk de hele kerk niet deugt.

Van modern naar postmodern

We leven in een overgangstijd. Algemeen wordt aangenomen dat de moderne tijd aan het overgaan is in een postmoderne tijd. De moderne tijd kenmerkte zich door een groot vertrouwen in de wetenschap, het verlichtingsdenken. Er is scheiding tussen object en subject, goed en fout, het geestelijke en het stoffelijke. De moderne tijd kenmerkte zich ook door duidelijke normen en waarden. Dat leidde in Nederland bijvoorbeeld tot de verzuiling: politieke stromingen, groepsdenken, standsverschillen. In de postmoderne tijd zullen we deze dingen zien verschuiven. Er zijn geen algemeen geldende waarheden. Niet alles is te berekenen of te bewijzen en dat geeft ook niet. Er zijn geen zuilen, want mensen bepalen zelf hun weg. Er is geen groepsdenken maar individualisering. Mensen kunnen ook gemakkelijk van groep of politieke kleur veranderen als zij zich ergens anders op dat moment prettiger voelen. Relaties zijn niet gebaseerd op eeuwige trouw, maar op afspraken, contracten. Gevoel is belangrijker dan vaststaande normen en waarden.

Ook in de kerk zien we dingen verschuiven. De kerk uit de moderne tijd kenmerkte zich door belijdenissen, door gemeenschappelijke waarheden, normen en waarden. Wat je zegt moet consistent zijn, moet kloppen. Het moet wetenschappelijk verantwoord zijn. Maar dat zien we al veranderen. We vinden niet meer dat iedereen hetzelfde moet/kan geloven. We zoeken meer naar de dingen waarover we het in gesprek eens kunnen worden dan naar wat ons scheidt. Het samenkomen in kleine groepen is heel populair, meer dan met z'n allen op de zondagmorgen in één grote ruimte. Je mag best dingen geloven die niet kloppen. Dat zien we ook buiten de kerk. Er is heel veel geloof in de meest uiteenlopende verschijnselen, machten en krachten. En de algemene tendens is dat mensen dat zelf moeten weten.

Armoede

In deze verschuiving worden we als kerk in het Westen geconfronteerd met onze grote armoede. We zijn meegegaan in het wetenschappelijk denken en hebben de grenzen bereikt. We hebben met al onze absolute waarheden niet meer een antwoord op de vragen van de mensen, omdat we een andere taal spreken. Sommige modern denkende theologen kiezen ervoor het evangelie

van alle 'mythes' te ontdoen, in de hoop de taal van de mensen te spreken, maar houden geen evangelie over. Anderen schieten in een beschermende orthodoxie die nog een tijdje de grote vragen buiten zal houden, maar uiteindelijk ook geen antwoorden geeft op de grote vragen van deze tijd. Gemeenteleden verwachten het antwoord van de voorgangers, die tijdens hun studie door het verlichtingsdenken zijn heengegaan. Voor zichzelf hebben de theologen het vaak wel op een rijtje, maar hoe leg je jouw gedachtegangen uit aan gewone gemeenteleden? In de verkondiging brengen we niet alle wetenschappelijke vondsten op de kansel, of we zadelen gemeenteleden op met geweldig veel vragen. De indruk bestaat ook bij gemeenteleden dat je theologie gestudeerd moet hebben om de Bijbel te kunnen lezen. Daardoor neemt zelfstudie geweldig af. Stille tijd houden is een moeten geworden en geen verlangen. De geloofsopvoeding stelt in veel gezinnen niet veel voor en wordt uitbesteed aan school en kerk.

Verschuiving zwaartepunt

De kerken in het Zuiden groeien. Realiseren we ons dat genoeg? Stiekem denken velen van ons dat zij gewoon honderd jaar op ons achterlopen. 'Zij hebben nog geen wetenschappelijk denken, zij zijn nog arm, zij geloven nog alles. Zij geloven zelfs nog in wonderen! Wacht maar tot zij daar wijzer worden, dan zul je zien dat de kerken het ook daar moeilijk gaan krijgen.' Maar dit gaat voorbij aan de realiteit. Er wonen intelligente mensen in de arme landen. Wetenschap en kennis kennen geen grenzen meer. Veel theologen daar hebben gestudeerd in het Westen of hebben westerse docenten gehad die daar kwamen lesgeven. En toch is het theologisch klimaat anders. We zullen ons moeten gaan realiseren dat er meer aan de hand is. Er is geen sprake van een tijdelijke opleving van de kerken daar, maar van een verschuiving van het zwaartepunt van de kerk. Niet langer is het Westen de bakermat van de evangelieverkondiging, maar de zogenaamde derde wereld. Zoals eeuwen geleden het zwaartepunt van de kerk verschoof van het Midden-Oosten naar Europa, zo verschuift het nu naar het zuiden, naar Azië, Afrika en Zuid-Amerika. Het verschuift naar de zogenaamd arme landen. De kerk in het Westen, in Europa, gaat een randverschijnsel worden op de kaart van de wereldwijde kerk.

Eén wereld

We leven samen in één wereld. De wereldhandel weet dat allang. Er zijn talloze bewegingen per seconde over de hele wereld in geldstromen, opdrachten, producten, kennis en informatie. Er is één markt. We denken in termen van lagelonenlanden, afzetgebieden, geïndustrialiseerde landen en landen

met grondstoffen en die zijn nauw met elkaar verbonden. Het World Wide Web is daar een heel duidelijk voorbeeld van. We weten elkaar te vinden.

Weten we elkaar in de wereldwijde kerk ook te vinden? We zijn allemaal leden van één en hetzelfde lichaam, waarvan Christus het hoofd is. Het is een belangrijke oefening voor de gelovigen in het Westen om zich dat meer te realiseren en om ook te gaan erkennen dat we in veel opzichten achterlopen op de christenen in arme landen. Het Zuiden heeft allang gezien dat het spaak loopt in het Westen. Christenen in het Zuiden denken allang niet meer dat de theologie uit de 'moederlanden' maatgevend is. De arme landen hebben allang de keerzijde gezien van de westerse welvaart, het vooruitgangsgeloof, de markteconomie, het machtsdenken en de milieuvervuiling en ze hebben ook gezien dat de kerk van het Westen daar in meegaat. Daarom doen zij al tientallen jaren een dringend appél op de kerken in het Westen om te veranderen. Maar de reactie vanuit de rijke landen is maar lauwtjes.

Die lauwe reactie heeft alles te maken met een superioriteitsdenken dat er in de rijke landen heerst. We domineren al eeuwen de wereld, en willen dat nog een tijdje volhouden. Het zou heel goed zijn als de kerk het voortouw neemt in het erkennen dat de arme landen op geestelijk gebied een geweldige overvloed hebben. Het zou ook een geweldige motivatie zijn voor ons om te delen van onze rijkdom. Het instituut kerk is daar vaak wel mee bezig, maar de gewone gemeenteleden weten daar nauwelijks iets van.

Minderheidssituatie

Er zijn veel christenen in arme landen die eraan gewend zijn om een minderheid te zijn te midden van andere religies, islam of hindoeïsme. Dat betekent voor hen dan niet dat zij maar niet meer evangeliseren, maar zij zijn present op een manier die past bij zo'n situatie. Er zijn ook heel veel christenen die wonen in een sfeer van vijandigheid ten opzichte van het geloof. Zij vinden wegen om Christus te belijden tegen de klippen op. Zij ervaren vaak heel sterk het werk van de Heilige Geest in hun leven. Er gebeuren wonderen en er zijn bijzondere bekeringen. Er is een geweldige vitaliteit in jonge gemeentes. Het lijkt vaak op het vroege begin van de kerk, in de tijd van Handelingen, toen mensen tot geloof kwamen, puur door het horen van het evangelie en het zien van de tekenen door de Heilige Geest.

De kerk in het Westen is eraan gewend gesetteld te zijn, met invloed in handel en politiek. Inmiddels zijn we geen meerderheid meer. Eigenlijk weten we niet hoe we met die nieuwe situatie moeten omgaan. We proberen de politiek nog te beïnvloeden, maar de tijd waarin de normen en waarden van de kerk bepalend waren, ligt achter ons. De kerk heeft geen macht meer.

Er is honger naar het evangelie, maar we weten de taal niet meer te vinden. Er is geweldig veel theologie, maar de letter blijft vaak dood. Waarom gaan we niet in de leer bij broeders en zusters wereldwijd die al tientallen jaren ervaring hebben met geloven en evangeliseren in een minderheids-situatie?

Marktdenken

We zoeken naar andere oplossingen. Er worden marktstrategieën uitgedacht voor evangelisatie. Dat begint in de vs en waait over naar Europa. Middle class christenen worden op hun wenken bediend met positief denken en de leer dat rijkdom een zegen is. De macht van het getal bepaalt de waarheid van het geloof. Een groeiende kerk verkondigt het ware evangelie. Dit evangelie wordt ook verkondigd in de arme landen. Het evangelie wordt gekoppeld aan de westerse manier van leven. Weer brengen wij vanuit het Westen de kant-en-klare theologie naar het Zuiden. Maar het Zuiden is al decennialang bezig met het ontwikkelen van een eigen theologie, een eigen manier van bijbellezen.

Imperialisme

En het Westen probeert zijn invloedssfeer ook op andere manieren vast te houden. Vroeger waren er de kruistochten tegen de bezetters van Jeruzalem en de Saracenen in Spanje. Te vuur en te zwaard werd het evangelie verdedigd tegen andersdenkenden. Nu zie je nieuwe kruistochten tegen terrorisme en islam. Er is een as van het kwaad en die loopt door arme landen. Maar we weten allemaal hoe deze strijd nauw verweven is met handel, grondstoffen, rijkdom en armoede.

Contextueel lezen

Iedereen leest de Bijbel met een bril op. Je bent bepaald door jouw cultuur, jouw vragen en situatie, jouw emotie, levensfase en intelligentie. Een westerling leest de Bijbel met westerse ogen. Daar ontkom je niet aan. Dat geeft ook niet. Dat maakt de Bijbel nou juist zo'n tijdloos boek voor alle volken op aarde. Daarom bidden we ook altijd weer om de Heilige Geest om in onze tijd te kunnen verstaan wat God ons wil zeggen. Het gaat pas fout als we denken dat onze manier van lezen de enige juiste is, of als we niet inzien dat onze situatie, onze cultuur of levensfase aan het veranderen is. Dan worden we star en dogmatisch. Wij denken dat wij het evangelie moeten beschermen tegen nieuwe invloeden. Maar het evangelie kan er tegen in verschillende culturen gelezen worden. De Heilige Geest werkt ook over grenzen heen. Het is onze opdracht om te ontdekken welke uitleg

cultuurgebonden is, en welke waarheid van alle eeuwen is. Als we samen met andere culturen bijbelstudie doen, zouden we veel kunnen ontdekken. Het Zuiden stelt vanuit zijn situatie vragen aan de Schrift die het Westen nog nooit gesteld heeft. Samen ontdekken we wat in het evangelie tijd en cultuur overstijgt.

Verschillende culturen

Zoals gezegd verandert onze cultuur op het moment drastisch. Zo groeit in het Westen bijvoorbeeld de invloed van oosterse religies. Hoe verhoudt het evangelie zich tot deze religies? In Aziatische landen hebben christenen daar ervaring mee. Ten eerste weten zij wat het is om de Bijbel te lezen met oosterse ogen. Ten tweede weten zij waarom zij te midden van oosterse religies ervoor hebben gekozen om Jezus te volgen. Daar kunnen wij veel van leren. Wat is volgens hen de kracht van christelijk geloof? Daar zijn antwoorden op. Talloze christenen belijden Jezus als de opgestane Heer in een wereld vol tempels en determinisme. Als we naar hen luisteren weten we precies waarom het christendom niet zomaar een godsdienst is, zoals er zo veel zijn. Veel christenen in Nederland zijn de weg kwijtgeraakt in de multiculturele samenleving waar het politiek niet correct is te zeggen dat het christelijk geloof toch echt meer is dan een oosterse religie.

Materiële armoede

Er zijn wereldwijd talloze christenen die in armoede leven. Zij ontdekken de rijkdom van het geloof in hun leven. Zij weten wat het is om onder afschuwelijke omstandigheden te blijven geloven in God. Ook als hun kinderen sterven, als er aids is of als zij met honger naar bed gaan. De grote missionaire beweging wordt op dit moment gevormd door de armen in het Zuiden. De kerk met materiële overvloed kan geweldig veel leren van hun getuigenis.

De vraag naar het lijden

Wij in het Westen stellen ons keer op keer de vraag waarom er erge dingen gebeuren. Hoe kan God dat toelaten? Mensen verliezen het geloof. We zijn zo opgegroeid met het idee dat alles maakbaar is. Hoe kan God goed zijn, als Hij de mens zo laat lijden? Maar juist in de landen met veel armoede, ziekte en kindersterfte groeien de kerken. Dat is niet zomaar. Afrikanen en Aziaten zijn ook niet gek. Zij houden ook van hun kinderen die overlijden, zij lijden ook onder ziekte. Maar het lijden hoort bij het leven. Dat is een levenswijshouding die in onze westerse maatschappij aan het verdwijnen is, maar die essentieel is voor het verstaan van het christelijk geloof. De Here

Jezus heeft geleden, ziekte gekend, verdriet gehad en Hij werd zelfs gedood. Als onze cultuur die van arme mensen zou ontmoeten, en we zouden samen de Bijbel lezen, dan ontdekken we steeds meer wat de rijkdom van het evangelie is. Los van culturen, los van tijd en plaats.

Wederkerigheid

Binnen zending en werelddiaconaat spreken we vaak van wederkerigheid. Maar echt handen en voeten krijgt die niet. Gemeenteleden kunnen zich daar vaak maar weinig bij voorstellen. Uiteindelijk komt het er steeds op neer dat zij geld geven. Daarom is het goed om te kijken op welke thema's we broeders en zusters in het Zuiden zouden kunnen bevragen. Hoe ga je om met een minderheidspositie? Welke uitleg van de Bijbel is vernieuwend? Projecten met hongerdoeken, liturgieën rondom wereldgebedsweken en zendingsprojecten laten hiervan wel eens wat zien. Maar waarom zouden we hierover niet corresponderen met christenen overzee? Het is met de huidige media niet heel moeilijk om met een gemeente in het Zuiden in contact te komen en uit te wisselen hoe men aankijkt tegen verschillende dogmatische en actuele vraagstukken.

Heilige Geest

Als voor iemand iedereen gelijk is, dan is het wel voor God de Heilige Geest. In de Bijbel zien we al dat over grenzen heen de Heilige Geest mensen inspireert en gaven geeft. Er is geen status, geen macht, geen rijkdom voor Hem. Het is opvallend dat pinksterkerken het goed doen. We kunnen in het Westen dan wel zeggen dat de spontaniteit van de Heilige Geest goed past bij de volkscultuur van arme landen, maar daarmee maken we ons er wel heel gemakkelijk van af. Wat kunnen we leren van charismatische bewegingen wereldwijd? Hebben wij nog wel geloof in wonderen, genezingen? Is in onze theologie de scheiding tussen geest en stof niet te groot geworden? We bidden in de kerk regelmatig om de Heilige Geest, maar we lopen Hem ook vaak voor de voeten met onze eigen acties, gedachten en overtuigingen. Kunnen we in gesprek met andere broeders en zusters op het spoor komen of het verschil werkelijk in de cultuur zit, of in ontvankelijkheid, rijkdom, karakter of geloofsleven?

Soberheid

Het blijft onze roeping om in de wereld te getuigen van de opgestane Heer. We zijn geroepen om vrucht te dragen, het zout der aarde te zijn. We zien dat God wereldwijd mensen blijft inspireren, blijft bewegen. Laten we bidden dat de overvloed die we op dat vlak zien ons zal mogen verrijken de ko-

mende jaren. Dat we leren hoe we profetisch kunnen zijn in deze tijd. Hoe we integer zijn en authentiek. Daarvoor moeten we loskomen van alles wat ons daarvan afhoudt. We kunnen niet doorgaan met genieten, consumeren en vervuilen ten koste van onze broeders en zusters. Hoe kunnen we verlangen om gezegend te worden met hun overvloed als we zelf niet willen delen van onze eigen overvloed? We zullen moeten kiezen voor soberheid, voor gulheid en een rijker geestelijk leven. Er zal bij ons een verlangen moeten groeien om werkelijk te delen met elkaar. Dat is niet meer dan eerlijk.

Hoofdstuk 7

Aandacht

Nu, als en dan

We leven in een haastige en ook een rusteloze tijd. We leven in het 'nu', maar zijn met onze gedachten bij het 'als' en het 'dan'. Dat zorgt ervoor dat we niet met onze aandacht zijn bij de dingen die we doen en hebben. Dat geeft niet alleen een heel gestrest gevoel, we genieten ook niet van de dingen die voorhanden zijn.

In een pleidooi voor soberheid ruimen we daarom tijd in voor het eenvoudige begrip 'aandacht'. Simpel gezegd gaat het erom dat we in het nu vaak veel te veel tegelijk hebben, zodat we er niet genoeg van genieten. En dat we vaak zo bezig zijn met wat we eigenlijk nog meer zouden willen hebben, dat we niet genoeg beseffen hoe rijk we al zijn. Vaak denken we: 'Als... dan.' Soberheid met aandacht zal ons uiteindelijk gelukkiger maken.

Als... dan

Een mooi voorbeeld van het 'als... dan' is de *groeidiamant*. Je koopt een ring met een mooie diamant, maar eigenlijk had je een grotere diamant willen hebben. Die komt er, als de middelen dat toelaten. Je koopt nu dus iets, in de hoop dat het over een tijdje mooier wordt. Dat vertel je er ook bij als je aan anderen je ring laat zien: 'Het is een groeidiamant.' Je hebt al iets prachtigs aan je vinger, maar je onderstreept het tekort.

Zo zijn er veel meer dingen om ons heen en in ons bezit waar we vergeten aandacht aan te schenken. We kopen een huis, dat een opstapje is naar een groter huis. 'We doen het nu even zo, maar...' We verlangen ernaar eens het huis van onze dromen te kopen. En eens komt die droomreis er, die droomkeuken, die functie/carrière of die auto die we altijd al hadden willen hebben. Met wat meer aandacht zouden we van veel dingen die we nu hebben meer kunnen genieten.

Als het gaat om de opvoeding van kinderen, zeggen ouderen altijd: 'Geniet er nog maar even van, want straks zijn ze groot.' Het is een cliché, maar blijikbaar is het waar. Als ouders denk je: 'Als ze eenmaal kunnen lopen,

wordt het gemakkelijker.' 'Als ze eenmaal naar school gaan, heb ik meer tijd voor mezelf.' 'Als ze eenmaal de deur uit zijn, hoef ik me niet meer zo veel zorgen te maken.'

Blijkbaar vergeten mensen te genieten van een prachtige periode in hun leven, en realiseren de ouderen zich dat pas als het te laat is. Dit vraagt om aandacht voor de periode waar we in zitten. Dat geldt voor je kindertijd, je jeugd, je studententijd, je vrijgezellentijd, je carrière, je huwelijk, je (groot) ouderschap en ga zo maar door. Veel moois glijpt ons door de vingers, omdat we er niet genoeg aandacht aan geven. Met minder afleiding en minder streven zouden we veel meer kunnen ervaren.

'Nu'

We zijn met onze gedachten vaak niet in het nu. We denken aan wat er een uur geleden gebeurde of aan wat we toen hadden moeten zeggen. Of we denken aan de ontmoeting die over een uur gaat plaatsvinden, of aan de vakantie van over een week. Als je erop let, merk je hoe vaak dat het geval is. Als je jezelf erin wilt oefenen om bij het moment te leven, ontdek je hoe vaak dat niet het geval is.

We leven in een haastige tijd. Alles moet snel. We nemen ook heel veel hooi op onze vork, omdat we denken dat het allemaal moet gebeuren. Er wordt ook veel van ons verwacht. We komen chronisch tijd tekort. Maar dingen die je haastig doet, geef je te weinig aandacht. We maken fouten, waardoor we weer extra gefrustreerd raken, en we genieten niet van het goede dat we hebben.

We doen te veel dingen tegelijk. Veel mensen vinden muziek fijn, maar nemen er weinig rust voor om ervan te genieten. Vaak staat er muziek aan, zonder dat ze ernaar luisteren. Het is zogenaamd achtergrondmuziek. Onderwijl doen we andere dingen.

We nemen ook niet de rust om van eten of drinken te genieten. We eten terwijl we werken. We slaan achteloos een kop kostelijke koffie achterover, zonder die op waarde te schatten. Als we meer tijd en rust nemen om van de dingen één voor één te genieten, zal de kwaliteit van ons leven toenemen. Soberheid betekent dan zeker niet inleveren van genot.

De gewoonte om te danken voor de dingen die je eet en drinkt neemt onder christenen sterk af. Dat heeft verschillende redenen. We denken steeds technischer en vinden steeds vaker dat we God niet nodig hebben voor ons natje en ons droogje. De aandacht voor de verwondering is weg. Andere mensen hebben moeite met bidden, omdat het toch niet lijkt te helpen.

Waarom zou je dan wel danken voor je eten? Maar het dankgebed heeft alles te maken met aandacht voor het moment. Als je je realiseert dat eten niet vanzelfsprekend is en dat leven een geschenk van God is, dank je als vanzelf. Daarbij heeft het danken ook een omgekeerde werking. Je hebt meer waardering voor het eten en drinken dat je hebt gekregen.

Onze jongeren groeien op in een snelle cultuur, waarin het vanzelfsprekend is dat je twee dingen tegelijk doet, hoort en ziet. Zij leren niet meer langere tijd aandacht voor iets te hebben. Media doen er ook alles aan om de aandacht van jongeren vast te houden, en gaan heel ver in hun prikkels. De jongere zit immers al met zijn vinger op het knopje om door te gaan naar de volgende zender, site of spreker.

Ook op scholen merk je dat de spanningsboog van jongeren steeds korter wordt. Een leerkracht moet alles uit de kast halen om de jongeren nog een beetje geïnteresseerd te houden. Lesmaterialen worden helemaal aangepast op de cultuur van de jongeren. Zij vinden dingen al gauw saai. Dit draai je natuurlijk niet zomaar terug. Maar hoe gek moet je het maken om de aandacht van jongeren (en hun ouders) te focussen? Hoeveel moet je aanbieden om de prikkelzucht van jongeren te bevredigen?

Aandacht en soberheid

Mijn vader had de oorlog meegemaakt. Hij was streng als het ging om zorgvuldigheid. We moesten zuinig zijn op onze spullen, we mochten er niet mee gooien, we moesten ze onderhouden. Kleren werden versteld, sokken werden gestopt, leren tassen werden genaaid, fietsen werden gerepareerd en banden geplakt, gereedschap werd netjes teruggehangen. Als jongere vond ik dat heel irritant. Maar hij had gelijk. Aandacht voor je spullen maakt dat ze langer meegaan. Dat is een eerste besparing. Nu vervangen we dingen gemakkelijk, dat kost vaak minder dan repareren. Sokken stoppen kan eigenlijk niet meer. En kleding is nauwelijks versleten als we haar vervangen. Het is duidelijk dat aandacht op dit terrein heel eenvoudig tot meer soberheid kan leiden.

De reclamewereld bevordert ook de korte aandacht voor artikelen. We leven van hype naar hype. Kleding, design en inrichting worden modegevoelig gemaakt. De consument wordt listig bespeeld en zo aangezet tot meer consumeren. Hierdoor liggen onze huizen vol met spullen die niet meer onze aandacht hebben. Er wordt heel veel weggegooid. Hierdoor hoeven we ook niet meer zuinig te zijn op onze spullen, want het meeste is al verouderd voordat het oud is.

Kinderen hebben ook zo veel speelgoed, dat als er eens wat stukgaat ouders bijna opgelucht ademhalen. Er kan weer eens wat weg. In de gemiddelde kinderkamer struikel je over de spullen, waardoor kinderen door de bomen het bos niet meer zien. De waardering voor wat ze hebben en de aandacht voor spullen neemt daardoor af. Zuinig zijn op spullen is heel moeilijk aan te leren.

Het is duidelijk dat *verkwisting* een groot probleem is in onze tijd. We leven in een wegwerpmaatschappij en dat wordt alleen maar erger. Recyclen heeft de aandacht en dat is goed. Toch kunnen we ons afvragen of het vaak niet een excuus is om weer meer dingen te mogen kopen en weg te gooien. Dingen gaan snel door onze vingers en hebben een korte levensduur. We zijn gewoon niet meer gewend om langere tijd aandacht te geven aan producten.

Aandacht voor het milieu, voor de dieren, voor productieprocessen en energieverbruik is essentieel voor de toekomst. Bij het genieten van producten zouden dat belangrijke kwaliteiten moeten zijn, meer dan modegevoelheid. Je geniet meer van een trui omdat die gemaakt is van katoen waar geen arbeiders doodziek van geworden zijn. Je geniet meer van een appel die dichtbij is gegroeid. Een ei van een scharrelkip smaakt je beter. Ook dat heeft met aandacht te maken. Die houdt niet op bij de rand van je bord, of bij het rek in de winkel.

Er wordt geweldig veel eten *weggegooid*. Ook dit is terug te voeren op een tekort aan aandacht. Ergens is er in het proces iets fout gegaan. We zijn naar de winkel gegaan zonder te kijken wat we nog in huis hadden. Of we hebben gedachteloos de winkelwagen volgegooid, omdat het allemaal niet zo duur was. We hebben te veel eten gekookt, omdat we er niet bij hebben nagedacht hoeveel eters er zijn. We wilden niet krenterig overkomen door precies voldoende te koken. Of we hebben spullen te lang in de koelkast laten liggen, zodat zij bedierven. Er is op een bepaald moment te weinig aandacht geweest. En dan gaat het er niet om dat we dat eten ook 'naar Afrika kunnen sturen'. Het gaat erom dat we slordig en gedachteloos dingen doen, waardoor we verspillen. Het eten, van God gekregen, krijgt niet genoeg onze aandacht.

Als we om ons heen kijken zien we dat er vaak *geklungeld* wordt. Dingen moeten over. Fabrieken gooien geweldig veel weg, omdat er een deukje of een scheurtje in de verpakking zit. Hele partijen worden afgekeurd, soms uit veiligheid, maar heel vaak onnodig. In de bouw gaat nogal eens wat mis, en dat kost vermogens. Natuurlijk maakt iedereen fouten, maar vaak wordt

er geklungeld. Er is te weinig aandacht. Het kan mensen vaak niet zo veel schelen. Het zijn niet hun spullen, het is niet hun probleem en de verzekering of de klant betaalt.

Aandacht voor mensen

Het valt niet altijd mee om aandacht te hebben voor de persoon met wie je in gesprek bent. We zijn haastig ingesteld en er is zo veel wat ons afleidt. Veel gesprekken vinden onverwacht plaats: je bent onderweg en je komt iemand tegen, je bent aan het koken en de telefoon gaat, je bent aan het werk en iemand loopt je kamer binnen. In zo'n geval is het moeilijk om gelijk volledige aandacht te hebben.

Vaak is er ook afleiding. Er staat muziek op, er zijn andere mensen in de buurt met wie je ook wilt spreken, er gebeurt van alles om je heen, de televisie staat aan. Het is dan moeilijk om je onverdeelde aandacht te schenken aan de persoon tegenover je. Daardoor neemt de kwaliteit van gesprekken en ontmoetingen af. Het is goed om ons erin te oefenen dat de persoon met wie we spreken op dat moment al onze aandacht krijgt. Dat is immers ook wat je zelf wilt. Daardoor neemt de kwaliteit van het leven op een heel goedkope manier toe.

Voor de ervaring van geluk is het belangrijk dat je gezien wordt. En ook dat je samen blijdschap en verdriet kunt delen. Daarvoor is tijd en aandacht voor elkaar essentieel. Alleen als we soberder worden in onze verwachtingen, in alles wat we willen bereiken en verdienen, kunnen we tijd vrijmaken voor elkaar.

Bij een sterfbed van een ouder zie je vaak dat alle kinderen ineens tijd kunnen maken. Er is maar één ding belangrijk op dat moment: een goed afscheid van vader of moeder. Er is een hoge kwaliteit van samenzijn, een groot gevoel van verbondenheid. Ineens is er aandacht.

Maar al snel neemt het leven weer zijn snelle gang.

Het leven verliest kwaliteit door eenzaamheid, verlorenheid en vergeten zijn. Dit wil niemand. Maar dat betekent ook dat we een keuze moeten maken om werkelijk aandacht voor mensen te hebben. Niet oppervlakkig, maar diepgaand.

Onze maatschappij kenmerkt zich door individualisme en korte relaties. Dat is de tijdgeest. We willen alles uit het leven halen, we kunnen niet kiezen en houden het liefst alle opties open. Straks maak je de verkeerde keuze. Veel relaties zijn gebaseerd op nut en worden beëindigd als ze voor een van beide partijen geen voordeel meer opleveren.

Maar voor echte aandacht voor de ander is veiligheid nodig, geborgenheid en liefde. Dat vraagt om investeren, om keuzes maken, om trouw en loyaal zijn. Dat is een bijzondere vorm van soberheid: een keuze maken om een aandachtige relatie aan te gaan met een ander. Natuurlijk kunnen we daarbij denken aan een partner maar ook aan vrienden, mensen in problemen, geloofsgenoten.

Het is al een hele klus om aandacht te hebben voor de kleine kring mensen om je heen en daar trouw in te zijn. Toch vraagt Jezus ons ook aandacht te hebben voor de onaanzienlijkste van zijn broeders en zusters. Als we Hem volgen hebben we aandacht voor mensen dichtbij en ver weg die door Hem op ons pad gebracht worden. We bouwen aan relaties met mensen dichtbij en ver weg. We verdiepen ons in levens van anderen. Natuurlijk moeten we daarbij keuzes maken. We kunnen niet de hele wereld op onze nek nemen. Maar laten we investeren in de relaties die ons gegeven worden. Dan zullen we ervaren dat we niet alleen geven, maar ook ontvangen, dat de overvloed van de ander ons ten goede komt.

Hier ligt ook een *kans voor de economie*. Een liberale markteconomie wordt bepaald door vraag en aanbod. Heel veel vraag wordt gemanipuleerd door reclames: we willen van alles hebben. De economie krimpt als er niet meer genoeg vraag is, met werkeloosheid als gevolg. Daarom wordt altijd geroepen dat een economie van het genoeg niet kan, want dat zou uiteindelijk leiden tot minder banen en dus armoede.

Maar met elkaar kunnen we aandacht voor mensen hoger waarderen. Is aandacht voor de bewoners in een verpleeghuis of aandacht voor kinderen in de klas niet heel veel waard? Nu worden heel veel handen aan het bed wegbezuinigd en raken leerkrachten in het onderwijs overwerkt. Er zouden geweldig veel banen bijkomen als we aandacht voor mens en natuur hoger zouden waarderen.

Aandacht voor God

In de verdeling van onze aandacht komt God er bekaaid af. Hij krijgt van ons vaak de restjes van onze tijd. In sommige gevallen slechts vijf minuten voor het slapengaan of tweeëntwintig seconden voor de warme maaltijd. Gelukkig zijn er ook veel volgelingen van Jezus die regelmatig stille tijd houden en op zondag naar de kerk gaan. Maar op de ruim honderd uren die ons per week ter beschikking staan, is dat nog maar weinig.

Er is ook vaak onrust in de stille tijd. Het is moeilijk om ons hart tot rust te brengen en de aandacht op zo'n moment onverdeeld te schenken aan tekst, overdenking en gebed. We denken vaak aan andere dingen en

willen eigenlijk verder of snel gaan slapen. Maar aandacht kun je oefenen. Onrust kan afnemen als je overzicht hebt over jouw tijd. Vaak worden we geleefd, in plaats van dat we zelf leven. De tijd heeft ons, in plaats van dat wij de tijd hebben.

We zijn geschapen om *in relatie met God te leven*. Dan is het ook goed om in ons leven in alle rust aandacht te hebben voor zijn Woord, voor overdenking en gebed. De kwaliteit van ons leven zal toenemen als we hier tijd voor maken. Het vraagt wel een voortdurende oefening.

Aandacht en tevredenheid

Er zijn maar weinig dingen die zo gelukkig maken als tevredenheid. Blij zijn met wat je hebt of hebt bereikt. Natuurlijk moeten we altijd kritisch zijn op onze tevredenheid. Ze mag niet voortkomen uit luiheid of gierigheid. Maar het is belangrijk dat we leren leven in tevredenheid met wat we hebben gekregen. Dan zal de kwaliteit van ons leven toenemen, ook als we soberder leven.

Een belangrijk begin daarvan is *stoppen met klagen*. Mensen die klagen zijn vooral bezig met wat zij niet hebben, en hebben te weinig aandacht voor wat zij wel hebben. Dit bederft de sfeer, en het bederft ook het ervaren van de werkelijkheid. Mopperen werkt ondermijnend.

Dat wil niet zeggen dat je nooit mag klagen. De oudere generatie, ook in onze tijd, kenmerkt zich door het motto: niet klagen, maar dragen. Vaak wordt dat tegen mensen gezegd die lijden onder ziekte of verdriet. Daar pleiten we niet voor. De klacht is ook een goede manier om je hart te luchten. Het is zelfs een vorm van gebed, kijk maar naar de Psalmen. De klacht van de lijdende mens vraagt om een aandachtig luisteren en niet om een snelle oppepper.

Tel je zegeningen

Een oude wijsheid is dat je jouw zegeningen moet tellen. En die levenskunst zijn we aan het verliezen. Het zou goed zijn als de volgelingen van Jezus weer meer aandacht krijgen voor hun zegeningen. Vaak klagen we met onze mond vol. Als we kiezen voor een sobere levensstijl zullen we ons als vanzelf oefenen in minder willen en meer tevreden zijn.

Hoofdstuk 8

Aandachtsvelden

Nu de wil er is

Een andere levensstijl vraagt een beslissing, een keuze. In de hoofdstukken tot nog toe hebben we vooral gewerkt aan de wil om te veranderen. We hebben gezien dat de Bijbel van ons gerechtigheid vraagt en zorg voor de arme medemens. We hebben gezien dat het bij de integriteit van de christen hoort om hiermee aan de slag te gaan. Hoe je omgaat met geld en goed is een voluit geestelijke zaak. Als je serieus Jezus wilt volgen zul je moeten kiezen en delen.

We hebben gepleit voor *soberheid* als levensstijl die solidariteit met de armen uitdrukt, en die respect toont voor de schepping en haar Schepper. Als dan de wil er is om stappen te zetten, hoe dan verder?

In de laatste twee hoofdstukken willen we een aanzet geven voor het doen van meer gerechtigheid, barmhartigheid en gulheid vanuit een soberder levensstijl. Het gevaar van het gebruik van zulke grote woorden is dat we lamgeslagen worden. Hoe kunnen we beginnen? Waar moeten we beginnen? En maakt het veel verschil? Maar met *soberheid* kunnen we allemaal direct beginnen. Daar is niets groots aan! Wel kunnen we wegen wijzen die we daarbij kunnen gaan. Daarnaast pleiten we voor gezamenlijkheid. Het is goed om met andere christenen samen te werken aan een soberder levensstijl en elkaar daarin te stimuleren en te corrigeren.

In dit hoofdstuk willen we eerst vier verschillende aandachtsvelden behandelen. Gerechtigheid en zorg voor de armen kunnen op verschillende manieren bevorderd worden. Ruwweg kunnen we die indelen in: minder consumeren en dus meer weg kunnen geven; eerlijke handel en prijzen; vreemdelingen en vluchtelingen; minder het milieu belasten en zo de leefomgeving van de armen beschermen.

Minder is meer

Een manier die iedereen verwacht bij *soberheid* is: minder kopen, minder besteden, minder uitjes, minder vakanties, minder uitspattingen, minder

luxartikelen. En dat kan gemakkelijk. We hebben eigenlijk van alles te veel. Hoeveel overdaad hebben we nodig, als zo veel mensen in de wereld verkommeren? We hoeven niet mee te gaan met de mensen om ons heen. De wereld van meer genieten, meer seks, meer willen, meer reizen, meer kicks, meer drank en meer weelde is de onze niet.

Van minder consumeren profiteren de armen in tweede instantie. Bijvoorbeeld als we het geld dat we overhouden geven aan ontwikkelingswerk of andere vormen van armoedebestrijding. En verder als we het investeren in goede projecten of uitgeven aan groene en duurzame producten.

We hoeven niet te kiezen voor minder inkomsten. Het probleem is niet een hoog inkomen, maar veel uitgaven. We kunnen als we meer gaan verdienen, ook meer weggeven. Toch zouden we in een keuze voor soberheid ervoor kunnen kiezen minder te gaan werken en minder te verdienen. Minder geld hebben helpt erbij om minder te consumeren.

Als we minder consumeren en minder gericht zijn op inkomsten, zouden we ervoor kunnen kiezen minder te gaan werken. Niet om te lummelen, maar om tijd te kunnen steken in *meer aandacht*: aandacht voor mensen die het minder hebben of aandacht voor projecten in arme landen of dicht bij huis. Ook aandacht voor het gezinsleven of de kerk zal op de lange termijn een betere samenleving opleveren. Tijd is tegenwoordig een schaars goed. Daarom zijn mensen met tijd over heel waardevol in onze samenleving. Vrijwilligers die zich inzetten voor goede doelen zijn onbetaalbaar.

Een belangrijke vorm van minderen is het uitbreiden van *rustmomenten* in het leven. De zondagsrust is een belangrijk voorbeeld daarvan, maar ook andere momenten in de week vragen onze aandacht. De maaltijd als moment van rust en ontmoeting, avonden samen thuis zijn, ontmoetingen zonder haast, vriendschappen dichtbij, mobieltjes uit, stille tijd, koffiepauzes et cetera. Als we leren tot rust te komen op de plek waar we zijn, zal dat heel veel besparing opleveren.

We hebben gezien dat materiële rijkdom meestal gepaard gaat met geestelijke armoede. Als we loskomen van onze hebzucht en consumptiedrang zullen we ook ervaren dat ons geestelijk leven meer tot bloei zal komen. God belooft immers meer nabijheid als we gehoorzaam zijn (Jes. 58). In ons gebedsleven kunnen we ook de armen voor God brengen, bidden voor projecten, bidden voor meer geloof en barmhartigheid onder christenen in de wereld. Het is ook een punt van gebed op welke gebieden van ons persoonlijk leven God soberheid vraagt. Dat kan voor iedereen anders zijn.

Als we groeien in geestelijk leven, zal onze sobere levensstijl verder groeien en daar profiteren de armen van.

Een andere grote winst van een bewust soberder levensstijl is dat mensen om ons heen zien dat het geloof betekenis voor ons heeft. Er ontstaan gesprekken over de keuzes die je gemaakt hebt. Mensen zien dat we niet alles uit dit leven hoeven te halen, omdat we uitzicht hebben op een eeuwig leven. Mensen zien dat we ons vertrouwen niet stellen op menselijke zekerheid, maar op God. Dit zal mensen om ons heen aan het denken zetten. En als de Heilige Geest onze woorden kracht bijzet, zullen meer mensen Jezus gaan volgen in hun leven. De beweging van liefde voor de naaste zal groeien, de gerechtigheid zal toenemen, en de armen en verdrukten zullen worden opgericht.

Eerlijkheid duurt het langst

God leert ons in de Bijbel dat ieder mens een kans moet hebben in zijn levensonderhoud te kunnen voorzien. Een belangrijk aandachtsgebied voor het ondersteunen van armen is dan de eerlijke handel, *fair trade*. Dit is een heel complex gebied. Het gaat dan om vragen als: hebben de boeren in de arme landen een eerlijke prijs gekregen? Is er sprake van uitbuiting, van te lage lonen voor arbeiders, van schadelijke werkomstandigheden? Hebben zuidelijke landen een eerlijke kans om hun producten op onze markt af te zetten?

Er zijn verschillende organisaties die ons informatie hierover geven. Je kunt daarbij denken aan Fair Trade, Solidaridad, Max Havelaar en Eerlijke Handel. Het kost tijd om je te verdiepen in de verschillende producten. Dit vraagt wil en inzet. Maar we kunnen niet langer voorbijgaan aan schrijnende vormen van onrecht.

We kunnen door ons consumentengedrag laten zien wat we belangrijk vinden. Helaas lijkt het er nog op dat onze invloed marginaal is, maar dat ontslaat ons niet van de plicht ermee te beginnen. Als iedereen denkt: het maakt niet uit, dan verandert er nooit iets. Het heeft ook te maken met onze integriteit.

Als we niet alleen letten op de prijs van producten, maar ook op wat het produceren ervan werkelijk kost (aan mens en milieu), dan zullen we ontdekken dat we beduidend minder nodig hebben. Dit bevordert een soberder leven. We zijn wel meer geld kwijt aan deze producten zelf waardoor we minder overhouden om weg te geven. Toch komt deze vorm van soberheid de armen ten goede, omdat die structureel bijdraagt tot een eerlijke handel.

Vreemdeling en vluchteling

Een bijzondere groep waar we aan moeten denken bij het eerlijk verdelen van kansen is de groep van de vreemdelingen. Miljoenen mensen zijn door rampen, economische mogelijkheden, oorlogen, droogte of onderdrukking gevlucht van de plaats waar zij thuis zijn naar een plek waar zij zich graag thuis willen voelen. Maar er zijn veel redenen waardoor dat zich thuis voelen niet lukt. Ze wonen tijdelijk in vluchtelingenkampen of asiellooszoekerscentra. Zij zijn niet welkom. Zij begrijpen de nieuwe cultuur nog niet. Zij zijn op een plek terechtgekomen waar gebrek is. En ga zo maar door.

In de Bijbel worden de vreemdelingen steeds in één adem genoemd met weduwen en wezen. Zij hebben rechten, net als elke Israëliet. Er zijn maar weinig uitzonderingen daarop. We leven nu in een tijd dat er vreemdelingenhaat is, veel angst voor terrorisme of oprukkende islamisering. Als we gasten economisch niet nodig hebben, sturen we hen het liefst terug. Er is weinig interesse in elkaars cultuur.

Vreemdelingen en vluchtelingen hebben op dit moment niet dezelfde kansen als mensen die thuis zijn op de plek waar zij wonen.

Dit vraagt om aandacht, zeker vanuit de kerk. We zijn allemaal te gast op deze aarde die van God is. Vreemdelingen zijn ook kinderen van God. Christenen behoren voorop te gaan in gastvrijheid. Zeker als je bedenkt dat veel immigranten christen zijn. Maar ook niet-christenen behoren we op te vangen, te helpen bij het leren van de taal en het huisvesten. We zullen onze angst voor het vreemde moeten overwinnen. En het zou nog wel eens zo kunnen zijn dat we delen in een (geestelijke) overvloed die vluchtelingen en vreemdelingen met zich meebrengen.

Duurzaam is duurder

We hebben de aarde gekregen om haar te bewonen en te bewerken. Het is al decennialang duidelijk dat de mensheid roofoverval pleegt op de aarde. Een groene theologie is in opkomst. De mens is rentmeester, en de Heer zal ons ter verantwoording roepen. Vanuit dat oogpunt is het al vanzelfsprekend dat volgelingen van Jezus rekening houden met het milieu. We kunnen niet eindelijk consumeren en vervuilen.

Maar we zien ook dat de armen veel meer de rekening van de milieucrisis betalen dan de rijken. De klimaatverandering heeft overstromingen, orkanen en droogtes tot gevolg. Deze komen het hardst aan in de arme landen, ook al weten westerse landen met al hun media de stormen en overstromingen in eigen land het meest in beeld te brengen. De rijke landen kunnen allerlei

voorzieningen treffen en hebben noodfondsen voor mensen die in eigen land slachtoffer zijn van rampen. Het geld dat hiervoor wordt aangewend, gaat in zekere zin ook ten koste van geld voor rampen of ontwikkelingswerk in de arme landen.

Een manier om te meten hoe milieubewust je leeft is kijken naar je *ecologische voetafdruk*. Hoeveel belast jij persoonlijk het milieu en hoe zou de wereld eruitzien als iedereen op dezelfde voet zou leven als jij? Het zou goed zijn als we zoeken naar een inrichting van ons leven waarbij we niet meer voor onszelf claimen dan ons toekomt. Dat is niet meer dan eerlijk. Laten we zo leven dat als iedereen zo zou leven de aarde in balans blijft. Natuurlijk zijn er verschillen tussen het wonen in een koud klimaat en in een warm klimaat. Maar we kunnen ernaar streven dat onze ecologische voetafdruk kleiner wordt.

Daarbij is energieverbruik een belangrijke factor. Zolang we gebruik maken van fossiele brandstoffen die een geweldige CO₂-uitstoot geven, moeten we terug in het energieverbruik.

Een andere belangrijke factor is onze voeding. Vlees en melkproducten belasten het milieu ongelooflijk, omdat vee een grote CO₂-uitstoot heeft. Gemiddeld kost de productie van een kilo vlees(waren) 14,7 keer meer energie dan de productie van een kilo plantaardige voeding. Om een kilo kalfsvlees te produceren heb je honderd keer zo veel energie nodig als om een kilo aardappels te produceren. Met het water dat verbruikt wordt voor de Nederlandse rundvleesconsumptie, kan een derde van de hele wereldbevolking een jaar lang in haar drinkwaterbehoefte voorzien. Heel veel voedsel dat direct aan arme mensen gegeven zou kunnen worden, verdwijnt nu in een dier. Wereldwijd voert men jaarlijks 735 miljard kilo graan aan de totale veestapel.

We zijn in Nederland gewend om naar de prijs te kijken. Als we iets willen hebben en we kunnen het ons veroorloven, dan kopen we het. Maar als het gaat om het milieu zullen we niet naar de prijs moeten kijken maar naar *wat het de samenleving, de aarde, kost*. De rekening daarvan wordt nu voor het grootste deel betaald door de armen. Bewuste soberheid houdt rekening met de kosten.

Dat betekent aan de ene kant dat we geld overhouden door op luxe en milieubelastende zaken te bezuinigen: minder vlees, minder reizen, zorgvuldiger stoken. Hierdoor zouden we meer kunnen weggeven.

Aan de andere kant zullen we voor ons levensonderhoud meer geld kwijt zijn omdat biologische en eerlijke producten duurder zijn. Meerdere dagen

per week vegetarisch eten levert een grote bijdrage tot een beter milieu, maar kan iets duurder zijn. Het vergt meer creativiteit en wellicht investeringen om maaltijden gezond en in balans te houden. Ook investeringen in energiebesparing zoals isolatie of zonnepanelen kosten geld. Dit maakt dat we minder kunnen weggeven, maar het is wel een structurele bijdrage aan een leefbaar milieu voor de arme en verdrukte.

Zelfkiezen

De verschillende aandachtsvelden doen tegelijk een beroep op ons. Maar we zullen er allemaal verschillend mee omgaan. De een zal het meer aanspreken om gewoon te minderen en royaler weg te geven. Een ander voelt meer bij structurele gerechtigheid en geeft liever meer geld uit aan minder producten. Weer een ander besluit minder te gaan werken en meer te investeren in aandacht voor gezin, familie en omgeving. Hierbij is er geen goed of fout. Het voornaamste is dat deze overwegingen gemaakt worden en dat we steeds inzien dat het een geestelijke zaak is.

Alle genoemde aandachtsvelden zijn belangrijk. Er is helaas een grens aan wat we kunnen doen. Ons inkomen is in de meeste gevallen beperkt. We kunnen met veel minder toe, en soberheid mag voelbaar zijn. Maar we kunnen waarschijnlijk niet alles biologisch inslaan, *fair* kopen en ook nog veel weggeven. We zullen een keuze moeten maken, accenten moeten leggen. Het is ook van belang dat we over onze keuzes bidden.

Laten we niet te snel denken dat de grens bereikt is. We kunnen met meer aandacht en creativiteit steeds weer groeien in soberheid. Ook kunnen we steeds meer leren genieten van de kleine dingen, en steeds weer kunnen we met minder toe.

God wil geen armoede. Maar daar zijn de meesten van ons nog ver van verwijderd.

Hoofdstuk 9

Kiezen en delen

De praktijk

Hoe begin je met een soberder levenshouding? Hoe houd je het vol? Hoever ga je erin? Wanneer ben je klaar? Nadat we verschillende aandachtsvelden hebben onderscheiden in hoofdstuk 8, willen we nu allerlei tips voor de praktijk achter elkaar zetten. Er is een veelheid aan mogelijkheden, een veelheid aan informatie, een veelheid aan onrecht en armoede. In dit hoofdstuk willen we mogelijke wegen wijzen waardoor we niet blijven steken in de machteloosheid. We kunnen een begin maken!

Een van de gevolgen van soberheid is dat je wat meer geld overhoudt om weg te geven. Het werkt motiverend vooraf te kiezen welke doelen je daarmee wilt ondersteunen. Als je ziet dat je met dat geld mensen steunt, doe je het ergens voor. Om een en ander goed in beeld te krijgen kun je een speciale giro- of bankrekening openen waar je dat geld op zet. Iedere keer als je wat overhoudt, of als je gul wilt zijn, maak je het daarnaar over. Je bent dan dan 'kwijt'. Het is handig om automatisch maandelijks een bedrag hierop te storten, zodra het salaris binnen is. Paulus adviseert immers ook om giften vooraf te reserveren en niet pas op het laatst te kijken wat er overblijft (vgl. 2 Kor. 9:5). Zo ontstaat er een fonds waaruit het heel leuk delen is, want het geld is er al. Zeker in de maand december kun je eens goed uitpakken.

Een speciale giftenrekening is ook handig bij de opgave voor de belastingen.

Niet iedereen kan alles. Wat voor de aandachtsvelden gold, geldt ook voor de wegen die in dit hoofdstuk gewezen worden: iedereen doet er haar of zijn voordeel mee. We leggen allemaal eigen accenten, we zijn immers niet allemaal hetzelfde. Er zijn verschillen in levensfase, inkomen, verantwoordelijkheden en gezondheid. Het belangrijkste is dat we in ons leven serieus werk willen maken van meer soberheid ten gunste van de armen en verdrukten.

Het gaat er ook niet om of de een verder is dan de ander, of dat de een het beter doet dan de ander. Hoewel we er in het vervolg voor pleiten sober-

heid gezamenlijk te doen, en elkaar daarin te stimuleren, moeten we niet de ander de maat nemen. Uiteindelijk is het onze eigen keuze hoe we ons leven inrichten. Laten we daarbij wel bedenken dat we voor Gods aangezicht leven en dat integriteit en oprechtheid heel belangrijk zijn.

Dit hoofdstuk geeft slechts een *selectie van mogelijkheden*. Heel veel mensen hebben goede ideeën over soberheid, bezuinigingen en gulheid. Er is heel veel knowhow over deelgebieden als zending, eerlijke handel, energiebesparing en bijbelstudie. Reden te meer om steeds met anderen in gesprek te blijven. In dit hoofdstuk willen we een aantal punten op een rijtje zetten, waardoor we heel concreet aan het denken worden gezet. Als dat lukt, is dit hoofdstuk geslaagd.

Heel nadrukkelijk willen we stellen dat in dit hoofdstuk de persoonlijke mening van de schrijver doorklinkt. Maar dat wil niet zeggen dat je op punten niet heel anders kunt denken. De tips en aanwijzingen zijn niet de enige juiste.

Deltawerken

In Nederland zijn er talloze Alpha-groepen. Dat is heel fijn! Veel mensen leren daar over de grondbeginselen van het geloof, en er komen ook veel mensen tot geloof. De formule werkt goed: samen eten, samen praten. Je werkt aan een sfeer van vertrouwen, waardoor je heel persoonlijke dingen met elkaar kunt delen.

Zou het geen goed idee zijn ook Delta-groepen in de gemeente te starten? De Δ (delta) is de Griekse letter d van diaken, van dienen, van doen. We hebben hard deltawerken nodig, want het water staat ons aan de lippen. We hebben ook bondgenoten nodig om elkaar te stimuleren en te corrigeren in het doen van goede werken. Het is belangrijk om jouw levensstijl met andere christenen te bespreken.

Je kunt met zo'n groep elk moment starten. Bij wijze van spreken zodra je vijf mensen (huishoudens) bij elkaar hebt, of als vervolg op een Michacursus (zie www.michacursus.nl).

Het uitgangspunt van een Δ -groep is dat het een *geestelijke* zaak is hoe je met je geld en je tijd omgaat. Het gaat om de integriteit van jouw geloof. De Bijbel zegt immers veel over geld en goed.

Bij een Δ -groep kun je denken aan een groep die regelmatig samenkomt. Je werkt aan onderling vertrouwen, je doet een bijbelstudie en je bidt voor elkaar. Je spreekt met elkaar over de materiële kant van het geloofsleven. Hoeveel doen we? Wie dienen we? Hoe doen we het als we soberder willen gaan leven?

Je kunt samen kiezen welke aandachtsgebieden je met elkaar onder de loep neemt. Je kunt afspraken maken over energiebesparingen en het delen van goederen. Je kunt informatie uitwisselen over projecten die je samen steunt of recepten die lekker zijn en toch vegetarisch of goedkoop.

Je zou zelfs zover kunnen gaan, als je het daarover eens bent, dat je elkaars bestedingspatroon tegen het licht houdt en adviezen geeft over hoe het soberder kan. Vaak heb je zelf een blinde vlek. Veiligheid in de groep is daarbij wel een voorwaarde.

Maar *samen houd je het langer vol*. Je zet niet als enige die eerste stap. Als je samen een fonds instelt, heb je minder het gevoel van de druppel op de gloeiende plaat. Je kunt taken verdelen. De een verdiept zich in projecten en geeft daar informatie over door. Een ander regelt roosters voor het delen van een auto of het bestuderen van bijbelteksten. Weer een ander verzint activiteiten of doet gezamenlijke inkopen bij groene winkels of Fair Trade zaken.

Ieder huishouden heeft voor zichzelf een behoorlijke buffer ingebouwd als reserve. Er kunnen zich onverwachte situaties voordoen, waardoor je terug moet vallen op die reserve. Ook dat zou een functie van een groep kunnen worden. Je hebt het dan wel over leden van een groep die elkaar heel goed kennen, wellicht familie zijn of lange tijd aan dezelfde gemeente verbonden zijn. Je kunt besluiten elkaar te steunen in moeilijke tijden. Dan hoeft niet ieder huishouden op zichzelf een reserve op te bouwen, maar dan doe je dat als groep. Je kunt dan met minder buffer toe, zonder dat je een groter risico loopt in de problemen te raken.

Veel mensen die dit lezen zullen hier zenuwachtig van worden. Dat is niet de bedoeling. Een Δ -groep mag je niet opgedrongen worden. Het kan een hulpmiddel zijn, maar het is niet de enige juiste vorm. Maar de vorm van een groep werkt voor heel veel andere mensen wel goed. Laten we het idee van de kleine groep niet te snel schrappen. Vroeger werden veel mensen zenuwachtig van kleine kringen en Alpha-groepen, maar dat wordt ook steeds minder. Leerhuizen, huiskringen en cellen doen het inmiddels heel goed.

In het vervolg van dit hoofdstuk zal regelmatig aangegeven worden wat de bijdrage van een groep zou kunnen zijn.

Aandacht

Een belangrijk punt is dat we geïnformeerd willen zijn. Er is een eindeloze hoeveelheid informatie voorhanden over armoede, onrecht, milieucrisis, hebzucht, ontwikkelingsprojecten, zending, goede doelen, politieke struc-

turen et cetera. Dit kun je als gewoon mens niet allemaal bijhouden. Maar je kunt wel keuzes maken. Per aandachtsveld kun je je laten informeren. Zeker als je werkt met Δ -groepen kun je een heel eind komen in het verzamelen van relevante informatie over levensstijl en projecten die je (samen) ondersteunt.

Een belangrijke vorm van aandacht blijft altijd weer *bijbelstudie en gebed*.

Het loont de moeite om eens de zogenaamde belijdenis van Accra te lezen (zie bijlage 2). Die werd opgesteld door de Wereldbond van Protestantse Kerken (WARC – World Alliance of Reformed Churches) in augustus 2004 na afloop van hun samenkomst in het Ghanese Accra. De PKN heeft deze verklaring, zij het met kanttekeningen, overgenomen. Ook is het goed om je eens te verdiepen in de millenniumdoelen die in 2000 door regeringsleiders van 189 landen zijn gesteld om vóór 2015 de belangrijkste wereldproblemen aan te pakken (zie bijlage 3).

Op talloze websites kun je informatie vinden over de verschillende aandachtsvelden. Een avondje surfen levert al heel veel op (zie bijlage 4).

Aandacht voor de arme landen, voor projecten die daar lopen, voor het geloof en de theologie daar, vormt ook een geweldig punt van motivatie voor een soberder leven, zoals we in hoofdstuk 6 zagen. Als we vergeten waar we het voor doen, dan houden we een soberder levensstijl niet lang vol.

Minderen

Soberheid begint bij minder nodig hebben, minder willen hebben. Om daar grip op te krijgen is het handig om (tijdelijk) met een huishoudboekje te werken om inzicht te krijgen in je uitgavenpatroon. Wat is eigenlijk niet nodig? Waar kun je op bezuinigen? Waar zit een lek? We kunnen gemakkelijk minder op snacks, luxeartikelen, frisdranken, wijn en bier. Deze producten zijn vaak ook milieubelastend.

Het helpt ook als je een overzicht maakt van energieverbruik, vakanties, van autokilometers privé, afschrijving op huishoudelijke apparaten. Op al deze punten kun je met jezelf afspraken maken over meer soberheid.

Het is belangrijk om een boekhouding bij te houden om te weten of je geld overhoudt, ook na aftrek van hogere kosten voor eerlijke en groene producten. Dan weet je wat je in het fonds voor jouw goede doel kunt storten.

Heel veel boodschappen doen we zonder erbij na te denken. We laden gewoon onze kar vol. Het is goed als we een *maandbudget* met onszelf afspreken, waar we ons aan houden.

Veel mensen kopen iets omdat het een *lekker gevoel* geeft. Ook uit frustratie kunnen mensen aan het kopen gaan, gewoon om er wat vrolijker van te worden. Het is goed als we dit soort gevoelens onder ogen zien. Je kunt toch ook op andere manieren blij worden. Bijvoorbeeld door goed te doen, door aandacht te geven of te ontvangen, door naar muziek te luisteren. Door bezig te zijn met een hobby, door te wandelen, door naar mooie dingen te kijken. Laten we meer genieten van wat gratis is: de zon, de liefde, de buitenlucht.

Heel vaak kopen we dingen omdat ze goedkoop zijn. We kunnen ze ons veroorloven. Laten we ons oefenen bij aankopen onszelf de vraag te stellen: heb ik het echt nodig?

Moet dan alles saai worden? Kan er nooit wat? Feesten moet je vieren, je mag best eens gek doen, en ook iets voor jezelf kopen omdat je ervan geniet heeft een functie. Maar we noemen iets al gauw een uitzondering. We vinden al gauw dat we iets verdiend hebben en dat we onszelf best eens mogen verwennen. Je zou hiervoor een schema kunnen maken. Je kunt hiervoor een budget afspreken. En als het bijzonder is, geniet je er meer van.

Koop geen spullen omdat ze in de *mode* zijn, of omdat ze je status verhogen. Kleren, auto's en andere gebruiksgoederen zijn in principe functioneel.

Laten we goed onderscheid maken tussen hobby's en hypes. Een hobby hebben is goed. Daar mag ook best geld aan uitgegeven worden. Maar heel vaak gaan we mee in hypes. We schaffen ineens een ezel, olieverf, canvas en een baret aan omdat we het idee hebben opgevat om te gaan schilderen. Of we kopen weer een nieuw fitnessapparaat omdat er een strak lijf wordt beloofd. Heel vaak blijven we na een hype zitten met spullen die hun weg vinden naar rommelmarkten of vuilnisbakken.

Iedere maand hebben we *vaste lasten*. Staan die werkelijk vast, of kunnen we ook daarop bezuinigen? We kunnen kijken of kosten omlaag kunnen. Soms zijn afbetalingen niet echt nodig geweest en kunnen we op termijn minderen. Wellicht zijn niet alle lijfrentepremies en verzekeringspremies die we betalen echt nodig. Met wat minder angst voor de toekomst kunnen we vaak met minder opgebouwde reserves toe.

Je zou voor jezelf ook eens kunnen kijken hoe het is om echt drastisch te korten. Je *probeert* een maand lang van een minimumloon rond te komen. Je laat een maand de auto staan. Of je zet een maand lang de kachel wat lager en loopt met een trui rond in huis. Aan de ene kant leert het je meer

te waarderen wat je normaal hebt, aan de andere kant word je wellicht creatiever in soberheid.

Samenwerken in een groep kan op dit punt een grote bijdrage leveren. Vaste lasten kunnen omlaag als we individueel minder buffer hoeven in te bouwen. We kunnen gezamenlijk doen met kleding en spullen die we niet voortdurend nodig hebben (smoking, overall, galajurk, babykleertjes, caravan, tent, katoenen luiers etc.). Veel dingen kun je coöperatief inkopen: lange ladders, grasmaaiers, racefietsen, fietsendragers, bagageboxen, gereedschap, boeken, beamers, spellen, speelgoed et cetera. Al dit soort dingen schaffen we het liefst zelf aan, want we willen niet zonder zitten of we zijn bang dat anderen er niet zuinig mee zijn. Maar als je per groep of per gemeente een website maakt waarop iedereen kan aangeven wat hij of zij wel wil uitlenen, kunnen veel onnodige uitgaven voorkomen worden. Je kunt ook goede afspraken maken over zorgvuldig gebruik en over de verantwoordelijkheid van de gebruikers.

Een vorm van samenwerking die we apart belichten is het *delen van de auto*. Op het internet vind je genoeg voorbeelden van manieren waarop je een auto kunt delen met een of meer andere huishoudens en hoe je daarover afspraken maakt. Je kunt bijvoorbeeld met vijf gezinnen (uit de wijk, de kerk of de Δ -groep) ervoor kiezen niet meer dan vier auto's te hebben. Met een beetje organisatie moet dat lukken. Op een website zou je heel gemakkelijk roosters kunnen maken om te kijken welke auto's beschikbaar zijn. Voor zomervakanties zou je desnoods nog een extra auto kunnen huren. Het is niet moeilijk in te zien dat je heel veel vaste lasten bespaart (verzekering, belasting en afschrijving) als je minder auto's efficiënter gebruikt. Ook worden er minder kilometers gemaakt, omdat je gedwongen wordt wat meer na te denken.

Dit ligt gevoelig bij de gemiddelde Nederlandse autobezitter. We hebben graag zelf een wagen voor de deur. Maar waarom? Bij een goede organisatie hoeft je maar op twee punten te veranderen: je denkt even na wanneer je een auto nodig hebt en iemand anders moet in 'jouw' auto mogen rijden.

Een andere mogelijkheid, die meestal buiten ons blikveld ligt, is een dag in de maand vasten. Niet om je de andere dag gelijk extra vol te eten, maar om jezelf te bepalen bij de overvloed die je hebt. De tijd die je overhoudt op zo'n dag (je eet en kookt immers niet) zou je kunnen gebruiken voor bijbelstudie en gebed.

Eerlijker

Het is heel belangrijk om bij het kopen van producten te letten op de eerlijkheid ervan. In winkels vind je heel gemakkelijk eerlijke bananen, chocoladeproducten en koffie. Voor andere producten moet je meer je best doen. Er is goede informatie te krijgen op de websites van Fair Trade en Fair Food (zie bijlage 4).

Katoen wordt vaak onder vreselijke omstandigheden geproduceerd. Er worden geweldig veel bestrijdingsmiddelen gebruikt met milieuvervuiling en ziekten (kanker) als gevolg. Ook is de verwerking van katoen energieverlindend en verstoren de subsidies vanuit het Westen de balans op het platteland. In naaiateliers maken mensen lange dagen onder beroerde arbeidsomstandigheden en voor slechte lonen. We betalen in het Westen daardoor veel te weinig voor onze kleding.

Veel eerlijke kleding kun je online kopen. Met een beetje zoeken kom je heel wat sites tegen. Er is beduidend meer keus voor vrouwen dan voor mannen. Maar dit zal verbeteren als de vraag naar mannenkleding groter wordt. Ook is het wel lastig dat je niet kunt passen en bij ruilen zit je nog wel eens met extra verzendkosten. Maar ook dat kan verbeteren als de omzet van deze winkels groter wordt.

Hoe ga je met rente om? Vind je dat je met geld dat je overhebt ook geld moet verdienen? Deze vraag zullen we verschillend beantwoorden.

Veel mensen beleggen hun geld, en rijke mensen betalen rente over het geld. Dat lijkt eerlijk. Maar zolang geld veel kost, is het moeilijk voor armen om krediet te krijgen.

We kunnen er ook voor kiezen ons geld onder te brengen bij banken die ons geld groen en eerlijk beleggen. Bij die banken kun je rente krijgen, maar je kunt er ook voor kiezen je rente direct aan een goed doel te geven. Je weet in ieder geval dat mensen niet uitgebuit worden met jouw geld. We kunnen vrij gemakkelijk armen aan krediet helpen, als we afstappen van het idee dat we het hoogste rendement willen behalen.

Het is heel moeilijk om in je eentje of in een kleine groep structurele veranderingen door te voeren op het gebied van eerlijkheid. Maar wie enige invloed heeft, in het onderwijs, in de politiek, in het vluchtelingenwerk, in het bedrijfsleven of waar dan ook, kan een verschil maken door zijn stem te laten horen. Er mag geen grens zijn tussen wat we principieel vinden en wat we in het dagelijks leven doen.

Je kunt in een groep elkaar heel goed helpen bij het vinden van eerlijke

producten. Omdat je niet alle producten overal kunt krijgen, kun je afspreken dat je die voor elkaar meeneemt.

Groen

Een heel grote winst is er te behalen als we minder vlees eten en minder zuivelproducten gebruiken. Het is iets van de laatste decennia dat we in Nederland zo veel vlees eten. We hebben het niet nodig, het is pure luxe. We zijn doorgeschoten met als gevolg dierenleed, honger in de wereld en een geweldige belasting van het milieu. Laten we er gewoon mee stoppen. Kies voor twee dagen biologisch vlees in de week. Geniet er op die dagen van en eet de rest van de week vegetarisch. Er zijn goede kookboeken voor vegetarisch eten. In een Δ -groep kun je dit ook met elkaar oefenen. Je levert echt niet in aan genot als je minder vlees eet.

Ook drinken we in Nederland verhoudingsgewijs veel melkproducten. Hierop kun je eenvoudig minderen. Bovendien is zuivel niet eens heel gezond.

Het is wel van belang dat je weet wat je doet. Jezelf informeren over welk dieet in balans is, hoort erbij.

Voor sommigen is het een mogelijkheid om zelf een moestuin aan te leggen.

Je kunt er ook voor kiezen wekelijks een biologisch groentepakket te ontvangen.

De auto stoot veel CO₂ uit. Vliegen vormt helemaal een zware milieubelasting. Niet alle kilometers die we maken zijn nodig. Laten we ons steeds weer afvragen hoeveel verre reizen we per jaar nodig hebben, en of we de auto niet wat meer kunnen laten staan. En wat doet de wintersportindustrie de bergen en het milieu veel geweld aan!

Groeps gesprekken over dit onderwerp kunnen heel motiverend werken. Het is heel frustrerend als je het gevoel hebt dat jij de enige bent die ervoor kiest zo min mogelijk te vliegen, niet op wintersport te gaan en veel te fietsen.

Een kortingsabonnement voor het openbaar vervoer stimuleert het gebruik van bus en trein behoorlijk.

Laten we bij ons kopen aandacht hebben voor milieuvervuilers als bleekmiddelen, chemicaliën, batterijen, apparatuur, verf, wegwerpartikelen, plastics, mobieltjes et cetera. Het is schrikbarend hoeveel van dit soort (afgedankte) producten er in onze huizen rondslingeren. Slordigheid hierbij wreekt zich heel erg op het milieu.

Omdat we het direct in onze portemonnee voelen, heeft energie besparen al wel de aandacht. Maar we kunnen hiermee vaak nog veel verder gaan. Ook dit is een leuk thema voor een gespreksgroep. Je zou met elkaar een wedstrijd kunnen houden wie de grootste verlaging van de energierekening in het komende jaar haalt. Je kunt denken aan zuiniger stoken (m.b.v. slimme thermostaten), korter of minder douchen, een trui aantrekken, geen airco, geen droger, geen halfvolle wasmachines laten draaien, minder televisiekijken, minder lichten laten branden, spaarlampen gebruiken, water koken met een fluitketel, geen nieuwe vaatwasser kopen, boilers tien graden lager, het huis isoleren. (Om het maar bij de gemakkelijke acties te houden. Er zijn natuurlijk ook heel ingrijpende investeringen mogelijk.)

Het is in Nederland heel gewoon om midden in de winter *verse bloemen* op tafel te hebben. Maar de teelt van een gemiddeld boeket van twintig bloemen kost net zo veel aardgas als achttien keer de was doen op veertig graden Celsius. Ondanks het feit dat veel bloementelers in Nederland veel energiebesparende maatregelen hebben genomen. Aandacht voor de tijd van het jaar, de plek waar bloemen zijn gekweekt en het type teelt kan heel veel energie besparen. Er zijn al tuinders die bewust op koude teelt zijn overgegaan en voor het kweken van de ene bloem is meer energie nodig dan voor de andere.

Maar ook voor bloemen geldt dat je er veel meer van geniet als je ze niet als vanzelfsprekend op tafel hebt staan. Ze mogen dan ook best wat meer kosten, zodat de tuinders met minder kweken hetzelfde inkomen houden.

De laatste jaren heeft de cultuur van de attenties een hoge vlucht genomen. Vaak betreft het vergankelijke of vervuilende artikelen. Ergens met lege handen aankomen vinden we tegenwoordig onbeleefd. We zouden ons daarop best wel eens kunnen bezinnen. Vriendschap kan toch ook gevierd worden zonder dat het moet worden uitgedrukt in presentjes.

Gulheid

Naast werken aan gerechtigheid en heelheid, is er ook gulheid. We geven weg van onze overvloed. Dit is een heel gewoon gebruik in de bijbelse tijd en in de kerk. Je ondersteunt de armen met een aalmoes, een gift.

Een percentage dat altijd weer genoemd wordt is de tien procent. In de Bijbel wordt gesproken over tienden (Lev. 27:30; Deut. 14 en 26) en ook de Belastingdienst houdt tien procent aan voor de aftrekbaarheid van giften.

Is het de bedoeling dat wij tienden geven? Ik zou niet weten waarom. De tienden in de Bijbel speelden vooral een rol in het onderhoud van de tempeldienst en was maar in beperkte mate voor de armen bestemd. En waarom zou aftrekbaarheid van de belasting onze gulheid moeten bepalen?

Het percentage is voor iedereen verschillend. Tien procent hakt er bij iemand met een AOW'tje behoorlijk in, terwijl iemand met twee keer modaal er niet zo heel veel van merkt. En wat is tien procent? Is dat tien procent van je bruto-inkomen of van je netto-inkomen? Je kunt ook uitgaan van tien procent inclusief het geld dat je bij aftrek terugkrijgt van de belasting. Dat betekent bij twee keer modaal al bijna vijftien procent van het verzameleninkomen.

Het is belangrijk dat we niet vastzitten aan percentages. We hebben verschillende inkomens, lasten, verantwoordelijkheden, gezinssamenstellingen et cetera. Het kan voor jezelf helpen als je de hoogte van jouw giften vastzet op een bepaald percentage. Uiteindelijk gaat het erom wat *jouw hart je ingeeft*. Maar laten we niet te snel denken dat we heel gul zijn. Je mag het best merken dat je wat weggeeft. Voor sommigen begint dat pas bij vijftig procent.

Het helpt als je de bank een opdracht geeft automatisch maandelijks een bedrag van jouw inkomen over te maken naar de speciale *giftenrekeningen*. Je kunt het beter maar vast reserveren.

Het is belangrijk je bij jouw gulheid steeds weer te realiseren wat het voor jou betekent dat je regelmatig bidt: 'Geef ons heden ons dagelijks brood.'

Voor het kiezen van *goede doelen* is het belangrijk dat je geïnformeerd bent. Ook daarvoor geldt dat iedereen zijn eigen keuzes maakt. De een geeft gauw aan noodhulp, een ander kiest voor structurele doelen. De een blijft dicht bij huis, een ander kiest voor zending ver weg. De een kiest voor microkrediet, omdat iedereen een eerlijke kans moet krijgen in zijn eigen levensonderhoud te kunnen voorzien, een ander kiest voor het slaan van waterputten, omdat water levensnoodzakelijk is.

Als christenen moeten we ook bedenken wat we willen met het goede werk dat gedaan wordt. Noodhulp en ontwikkelingswerk zijn heel belangrijk. Te lang had het zendingswerk geen oog voor de lichamelijke nood van mensen. Daar is de laatste veertig jaar terecht verandering in gekomen. Maar we lopen het gevaar door te schieten. We kiezen er vaak voor om alleen hulp te geven en niet meer over het geloof te beginnen.

Dit heeft ook goede redenen. Heel lang ging het verkondigen van het westerse christendom hand in hand met hulp en die hulp werkte manipulerend. Dat is niet goed.

In de bijbelstudies hebben we gezien dat bij Jezus en zijn leerlingen de verkondiging van het evangelie gepaard ging met daden en wonderen. Het ging hun om heel de mens. In de keuze van onze goede doelen moeten we rekening houden met beide aspecten van het menselijk bestaan. Het is belangrijk om te redden en te helpen, om mensen in leven te houden. Het is ook belangrijk om hun over Jezus te vertellen, om te verkondigen dat de liefde van Christus ons drijft.

Als christen ligt het voor de hand bij het kiezen van goede doelen in aanmerking te nemen of organisaties werken vanuit deze totaalvisie op hulp en zending.

Tijd

Veel mensen zijn druk. Er wordt hard gewerkt, en we moeten van alles. We hebben vaak meer geld dan tijd, en dus besteden we veel werk uit, betalen we gemakkelijk wat meer geld voor kant-en-klaar eten, en dient gemak de mens. Aan de andere kant wordt er aan veel mensen getrokken om vrijwillig een taak voor een (sport)vereniging, kerk, stichting of school te doen. Daardoor is het hebben van tijd een bijzondere gave.

Er zijn mensen die bewust kiezen voor *meer vrije tijd* en minder werken. Dan blijft er meer tijd over voor het gezin, voor mantelzorg, vrijwilligerswerk en voor geestelijke groei. Dat vraagt moed in een tijd waarin veel werken, verdienen en presteren de trend is. Als je op een feestje moet 'toegeven' dat je geen betaald werk doet, wek je al gauw de indruk niets te doen. Signalen vanuit Den Haag doen hier ook geen goed aan.

Toch blijkt dat vrijwilligerswerk een heel belangrijke factor is in Nederland. Ook het kerkelijk vrijwilligerswerk is onbetaalbaar. Kerkelijke vrijwilligers besparen de maatschappij veel geld. Uit een onderzoek dat in Rotterdam is uitgevoerd blijkt dat het daar om 120 miljoen euro per jaar gaat. Voor heel Nederland zou er sprake zijn van een maatschappelijk rendement van ruim 3 miljard euro per jaar. Het is opvallend dat de omvang van vrijwilligerswerk pas indruk maakt als het vertaald wordt in geld.

Het is duidelijk dat onrecht en armoede worden bestreden als mensen zich vrijwillig inzetten voor doelen als vluchtelingenwerk, voedselbanken, diaconale doelen, daklozenopvang, wereldwinkel, kringloop en ga zo maar door.

In Nederland worden mensen al vroeg *ouderen* genoemd. Vaak staan zij daar zelf ook van te kijken. De overheid wil dat mensen langer doorwerken, maar veel ouderen maken gebruik van prepensioenregelingen en stappen met hun

vijfenzestigste uit het arbeidsleven. Hierdoor zijn er geweldig veel mensen met tijd. Veel ouderen doen vrijwilligerswerk, passen op kleinkinderen en werken hier of daar. Maar er is ook een tendens onder ouderen dat nu eindelijk de tijd is aangebroken waarin zij kunnen doen wat zij willen. Het is hun tijd. Zij hebben hun bijdrage nu wel geleverd. Diverse keren per jaar op vakantie gaan en verder genieten van het leven is het uitgangspunt.

In het kader van soberheid is het een uitdaging om te zoeken naar een balans tussen een welverdiende oude dag en vrije tijd die goed besteed wordt. Hoe besteed je als oudere jouw tijd en geld, en welke rol speelt jouw geloof daarbij?

De kerkelijke gemeente

Het thema soberheid is een belangrijk thema voor de kerkelijke gemeente. We hebben gezien dat het met de integriteit van de gelovigen te maken heeft. Het is niet de bedoeling dat het elke zondag in de preek over soberheid moet gaan. Er zijn veel meer belangrijke thema's om over te preken. Maar een sobere levensstijl die je overal in terugziet zou gemeengoed moeten zijn.

Het is opvallend dat het vaak de *kerkrentmeesters* zijn die aandringen op soberheid. Maar dan hebben zij het niet over de persoonlijke levensstijl van de gelovigen, maar over het uitgavenpatroon van de kerkelijke gemeente. Er komt te weinig geld binnen, en daarom moeten de uitgaven en investeringen omlaag. Er wordt zuinig gekeken bij investeringen in pastoraat, jeugdwerk, eredienst en kerkgebouwen.

Maar dit is niet de eerste vorm van soberheid die een kerkelijke gemeente moet nastreven. Natuurlijk moet er sprake zijn van goed rentmeesterschap. Maar een kerkelijke gemeente zou niet zuiniger moeten zijn dan haar leden. Waarom zou het huis van de gemeente er veel armoediger uit moeten zien dan dat van de gemeenteleden? Wat gebeurt er met een gemeente als zij bezuinigt op evangelisatie, goede werken en kerkelijk leven? Hier is geen sprake van een gekozen soberheid. Blijkbaar geven gemeenteleden hun geld liever uit aan andere dingen dan aan hun kerkelijke gemeente, waardoor er tekorten ontstaan. Dit is een identiteitsprobleem van de kerk, omdat de leden andere dingen belangrijker vinden.

Vanuit het college van *diakenen* zou de oproep tot soberheid veel vaker mogen klinken. Vaak brengen diakenen wel de goede doelen onder de aandacht en wordt er geld ingezameld. Maar het gebeurt maar heel weinig dat zij de weelde en de hebzucht van veel kerkelijke christenen onder de aandacht durven brengen.

Het zou daarom goed zijn als juist vanuit de colleges van diakenen het initiatief zou komen om vormen van Δ -groepen op te zetten in gemeentes. Zij kennen de gemeente. Zij weten wat er leeft en welke projecten er zijn.

Het is vanzelfsprekend dat *voorgangers* in de gemeente ook het voorbeeld geven als het gaat om integer christen-zijn. Dat zij niet onfeilbaar zijn weet iedereen, maar zij moeten bereid zijn te leven zoals het hoort.

Daarbij past om te beginnen tevredenheid met hun beloning. Zeker fulltime predikanten verdienen voldoende en genieten veel mooie secundaire voordelen als collectief pensioen en studieverlof. Helaas komen predikanten regelmatig in de pers met klachten over koopkracht en verschillen met het bedrijfsleven. We willen alles kunnen wat in deze wereld normaal wordt gevonden. In plaats van in het nieuws te komen met allerlei klachten, zouden we bekend moeten staan om onze tevredenheid.

Een belangrijke kostenpost voor de predikant is de bijtelling voor de bewoning van de *pastorie*. Vaak leven we boven onze stand in een veel te duur huis. Soms gaat het om historische gebouwen, maar ook willen gemeentes hun predikant graag een mooi huis aanbieden. Vaak noemt men als reden dat het huis geen bezwaar mag zijn voor een predikant (of diens partner) om een beroep aan te nemen. Ook is het vaak normaal dat er een studeerkamer aan huis is.

Vanuit het oogpunt van soberheid zouden we de grootte van de *pastorieën* eens tegen het licht moeten houden. Ten onrechte wekken we de indruk dat de kerk rijk is. We onderstrepen het notabel zijn van de predikant. We verspillen veel geld dat ook aan de armen besteed had kunnen worden.

Er gaat ook heel veel geld om in het beheer van *kerkgebouwen*. Vaak bewonen gemeentes onpraktische, dure kerkgebouwen. We steken heel veel geld in het behouden van monumenten en orgels. We betalen ons blauw aan stookkosten en restauraties. We zullen ons ernstig moeten afvragen of we daarmee wel op de goede weg zijn. Cultuur moet je niet zomaar verloren laten gaan, maar de kerk is geen vereniging tot het behoud van cultureel erfgoed. Schoonheid van de ruimte, traditie en klank zijn belangrijk voor het gevoel op zondagmorgen, maar ten koste waarvan mag dat gaan?

Als kerk zijn we er niet voor onszelf, maar voor de wereld. Als we alleen voor ons eigen heil gemeente van Christus zijn, schieten we ons doel voorbij. Werken aan onze integriteit door soberheid is een goede manier om steeds stil te staan bij onze roeping. Want als vanzelf komt de rest van de wereld in beeld: de arme dichtbij en ver weg, de verkondiging van het evangelie, de zichtbaarheid van ons christen-zijn, het najagen van gerechtigheid voor

vluchtelingen, de dankbaarheid voor alles wat we van God hebben ontvangen, het delen van het brood en de wijn. We worden zoutend zout, omdat we van ons afkijken naar de naaste. Zo onderscheiden we ons als christenen van de rest van de wereld en worden we een licht dat op de standaard is gezet (Matt. 5:13-16).

Ten slotte

Paulus schrijft aan de Efeziërs: Door zijn genade bent u nu immers gered, dankzij uw geloof. Maar dat dankt u niet aan uzelf; het is een geschenk van God en geen gevolg van uw daden, dus niemand kan zich erop laten voorstaan. Want hij heeft ons gemaakt tot wat wij nu zijn: in Christus Jezus geschapen om de weg te gaan van de goede daden die God mogelijk heeft gemaakt (2:8-10).

Het gaat er niet om dat we door onze daden de genade van God moeten verdienen. Maar het gaat wel om de integriteit van ons volgen. Zoals Johannes schrijft: Hoe kan Gods liefde in iemand blijven die meer dan genoeg heeft om van te bestaan, maar zijn hart sluit voor een broeder of zuster die hij gebrek ziet lijden? (1 Joh. 3:17)

Bijlage 1

Verwerkte literatuur

- Blomberg, Craig L.: 'Neither Poverty nor Riches, a biblical theology of possessions', in: *New Studies in Biblical Theology*, IVP 1999 (vooral verwerkt in deel II).
- Crijns, Hub, Peter de Bie en Maarten Baltussen (redactie): *Gelijker = Rijker, Over rijkdom, verdeling en sociale ethiek*, Kok 1999.
- Derkse, Wil: *Een levensregel voor beginners*, Benedictijnse spiritualiteit voor het dagelijks leven, Lannoo 2003 (vooral verwerkt in hfd. 7).
- Escobar, Samuel: *A time for mission*, The challenge for global Christianity, Inter-varsity Press 2003 (vooral verwerkt in hfd. 6).
- Goudzwaard, B. en H.M. de Lange: *Genoeg van te veel - genoeg van te weinig*, Wissels omzetten in de economie, derde, herziene en uitgebreide druk, Ten Have 1991.
- Haan, Roelf: *Economie van de eerbied*, Kanttekeningen bij het bijbelse spreken over geld en goed, Meinema 2005 (vooral verwerkt in deel II).
- Hagoort, Henk (redactie): 'Geld en goed', in: *Theologische verkenningen Bijbel & Praktijk*, tweede druk, Kok 1998 (vooral verwerkt in deel II).
- Knijff, H.W. de: *Tussen woning en woestijn*, Milieuzorg als aspect van christelijke cultuur, Kok 1995 (vooral verwerkt in hfd. 2).
- Lee, Hans van der: *Verkondig het Koninkrijk*, Een bijbelse visie voor diacnaat onder armen in de derde wereld, Telos 2001 (vooral verwerkt in deel II).
- Leest, C. van der: *Bezitten en weggeven*, Bijbelse gedachten over geldbesteding, De Vuurbaak 1984 (vooral verwerkt in deel II).
- Ramachandra, Vinoth: *Subverting Global Myths*, Theology and the Public Issues shaping our World, SPCK 2008.
- Sarot, Marcel: *Het goede leven*, Idealen van een goed leven in confrontatie met de tragiek van het bestaan, tweede druk, Boekencentrum 2003 (vooral verwerkt in hfd. 1 en 2).
- Sider, Ronald J.: *Rich Christians in an Age of Hunger*, Moving from affluence of generosity, fifth edition, Thomas Nelson 2005 (vooral verwerkt in hfd. 1, 4, 9 en deel II).

- Stoppels, Sake, e.a. (redactie): *Barmhartigheid en gerechtigheid*, Handboek diacóniewetenschap, tweede druk, Kok 2004.
- Stott, John: *Issues Facing Christians Today*, fourth edition, Zondervan 2006.
- Straaten, A.J. van: *Woeker en het verbod op rente*, Een verkenning naar inzichten onder drie wereldgodsdiensten gedurende drie millennia, Boom 2002.
- Verbeek, Gerard: *Recht in overvloed*, Damon Budel 2005.

Bijlage 2

De belijdenis van Accra

‘De huidige economische wereldorde – die armen uitsluit en de aarde plundert – is fundamenteel in strijd met het christelijk geloof. De integriteit van ons geloof staat op het spel als we als kerken hierover blijven zwijgen.’

Dat concludeerde de Wereldbond van Hervormde/Gereformeerde Kerken (WARC – World Alliance of Reformed Churches) in augustus 2004 na afloop van de samenkomst in het Ghanese Accra. Centraal tijdens de assemblee stond het thema geloof en economie.

De verklaring die na afloop werd uitgegeven spreekt duidelijke taal. In november 2005 besluit de Generale Synode van onze kerk de verklaring te aanvaarden als oproep om in gehoorzaamheid aan Jezus Christus geloofskeuzes te maken ten aanzien van onze omgang met de aarde en met elkaar.

Voor een uitgebreide inleiding op deze belijdenis kun je terecht op de site van de PKN in het archief: ‘Accra’s Appèl roept Protestantse Kerk op tot geloofskeuze’ of op de site van Stichting Oikos.

Wereldbond van Hervormde/Gereformeerde Kerken (WARC)
24ste Algemene Vergadering, Accra, Ghana
30 juli – 13 augustus 2004
(zoals overeengekomen door de Algemene Vergadering)

Verbond voor gerechtigheid in de economie en op de aarde

Inleiding

1. In antwoord op de dringende oproep van de Zuid-Afrikaanse leden die in 1995 in Kitwe bijeenkwamen en vanwege de toenemende urgentie van het wereldwijde economisch onrecht en ecologische verwoesting, nodigde de 23ste Algemene Vergadering (Debrecen, Hongarije, 1997) de lidkerken van de Wereldbond van Hervormde/Gereformeerde Kerken (WARC) uit om een

proces in te gaan van 'herkenning, educatie en confessie (processus confessionis)'. De kerken dachten met elkaar na over de tekst van Jesaja 58:6 '... de banden van het juk te ontbinden, verdrukten vrij te laten en elk juk te verbreken', terwijl zij het geroep hoorden van broeders en zusters over de hele wereld en er getuige van waren hoe de door God gegeven schepping bedreigd wordt.

2. Sindsdien hebben negen lidkerken zich geëngageerd tot een geloofsverplichting, sommige kerken hebben zich begeven in het proces om tot een verbondsluiting te komen en andere hebben het onderwerp bestudeerd en hebben onderkend hoe ernstig de crisis is. Bovendien heeft de WARC, samen met de Wereldraad van Kerken, de Lutherse Wereld Federatie en regionale oecumenische organisaties, consultaties in alle regio's van de wereld gehouden, van Seoul/Bangkok (1999) tot Stony Point (2004). Aanvullende consultaties hebben plaatsgevonden met kerken uit het Zuiden in Buenos Aires (2003) en met kerken uit het Zuiden en Noorden in Londen Colney (2004).

3. Bijeengekomen in Accra, Ghana, voor de Algemene Vergadering van de WARC, hebben we de slavenkerkers van Elmina en Kaaprust bezocht, waar miljoenen Afrikanen tot koopwaar werden gemaakt, verkocht en onderworpen aan de gruwelen van onderdrukking en dood. De uitspraak 'nooit weer' is tot een leugen geworden door de nog steeds doorgaande mensenhandel en de onderdrukking door het wereldwijde economische systeem.

4. Vandaag komen we tot een besluit aangaande onze geloofsverplichting.

Het onderscheiden van de tekenen der tijden

5. We hebben gehoord dat de geknechte schepping in afwachting van haar bevrijding nog steeds zucht en in barensood is (Rom. 8:22). We worden uitgedaagd door het roepen van hen die lijden en door de wonden van de schepping zelf. Wij zien een dramatische overeenkomst tussen het lijden van de mensen en de schade aan de rest van de schepping.

6. De tekenen van de tijden zijn alarmerender geworden en moeten geïdentificeerd worden. De oorzaken van de massale bedreiging van het leven zijn bovenal het product van een onrechtvaardig economisch systeem dat verdedigd en beschermd wordt door politieke en militaire macht. Economische systemen zijn een zaak van leven of dood.

7. We leven in een schandelijke wereld die Gods oproep van leven voor allen ontkent. Het jaarlijkse inkomen van de rijkste 1% is gelijk aan dat van de armste 57%, en iedere dag sterven 24.000 mensen door hongersnood en ondervoeding. De schuld van arme landen neemt voortdurend toe ondanks de

terugbetalingen die de oorspronkelijke leningen vele malen overtreffen. Oorlogen om hulpbronnen nemen de levens van miljoenen mensen, terwijl miljoenen anderen sterven aan ziekten die te voorkomen zijn. De wereldwijde hiv- en aids-pandemie teistert het leven in alle delen van de wereld en treft de armste delen waar generieke geneesmiddelen niet beschikbaar zijn. Het merendeel van de mensen dat in armoede leeft zijn vrouwen en kinderen en het aantal mensen dat in absolute armoede (minder dan 1 US dollar per dag) leeft, neemt nog steeds toe.

8. Het beleid van onbeperkte groei in geïndustrialiseerde landen en het winststreven van multinationale ondernemingen hebben de aarde geplunderd en het milieu ernstig geschaad. In 1989 verdween er iedere dag één biologische soort en in 2000 zelfs ieder uur. Klimaatverandering, de uitputting van visvoorraden, ontbossing, bodemerosie en de bedreiging van schoon water zijn slechts enkele van de verwoestende effecten. Gemeenschappen zijn ontwricht, bestaanszekerheid is verloren gegaan, kustgebieden en de Pacifische eilanden worden bedreigd door overstroming en stormen nemen toe. Hoge niveaus van radioactiviteit bedreigen gezondheid en milieu. Levensvormen en culturele kennis worden gepatenteerd voor financieel gewin.

9. Deze crisis houdt direct verband met de ontwikkeling van de neoliberale economische globalisering, die gebaseerd is op de volgende overtuigingen: ongeremde competitie, consumentisme en onbeperkte economische groei en accumulatie van rijkdom zijn het beste voor de hele wereld; het in eigendom hebben van privébezittingen brengt geen sociale verplichtingen met zich mee; kapitaalspeculatie, liberalisering en deregulering van de markt, privatisering van nutsbedrijven en nationale hulpbronnen, onbeperkte toegang voor buitenlandse investeerders en importen, belastingverlagingen en onbeperkt kapitaalverkeer zullen iedereen rijkdom brengen; sociale verplichtingen, bescherming van de armen en de zwakken, vakbonden en de relaties tussen mensen zijn ondergeschikt aan de processen van economische groei en kapitaalaccumulatie.

10. Dit is een ideologie die beweert dat er geen alternatief is en die een eindeloze hoeveelheid offers vraagt van de armen en de schepping. Deze ideologie doet de valse belofte dat zij de wereld kan redden door het scheppen van rijkdom en voorspoed, claimt zeggenschap over het hele leven en eist een totale overgave die gelijkstaat aan afgoderij.

11. Wij erkennen dat de situatie gruwelijk en gecompliceerd is. We zijn niet op zoek naar eenvoudige antwoorden. Als zoekers naar waarheid en gerechtigheid en kijkend door de ogen van machteloze en lijdende mensen, zien we dat de huidige wereld(wan)orde geworteld is in een extreem com-

plex en immoreel economisch systeem dat verdedigd wordt door imperiale macht ('empire'). Met het gebruik van het begrip 'imperiale macht' ('empire') bedoelen we het samenvallen van economische, culturele, politieke en militaire macht dat een systeem vormt waarin machtige staten die hun eigen belangen beschermen en verdedigen, domineren.

12. In de klassieke liberale economie zijn staten er om privé-eigendom en marktcontracten te beschermen. Door de strijd van de arbeidersbeweging begonnen staten de markten te reguleren en sociale voorzieningen te verzorgen. Sinds de jaren tachtig is, als gevolg van de transnationalisering van het kapitaal, het neoliberalisme begonnen de welzijnsfuncties van de staat te ontmantelen. Onder het neoliberalisme is het doel van de economie het verhogen van de winsten en omzet voor de eigenaren van productie en financieel kapitaal, wat gepaard gaat met uitsluiting van het merendeel van de mensen en met vermarkting van de natuur.

13. Net zoals de markten zijn de politieke en juridische instituties die hen beschermen geglobaliseerd. De regering van de Verenigde Staten van Amerika en haar bondgenoten gebruiken, samen met internationale financiële en handelsinstellingen (Internationaal Monetair Fonds, Wereldbank en Wereld Handels Organisatie), politieke, economische of militaire allianties om de belangen van kapitaalbezitters te beschermen en te bevorderen.

14. We zien dat de economische crisis op een dramatische manier samen gaat met de integratie van economische globalisering en een geopolitiek die gesteund wordt door een neoliberale ideologie. Dit is een wereldomspannend systeem dat de belangen van de machtigen verdedigt en beschermt. Het beïnvloedt en betovert ons allemaal. Zo'n systeem van accumulatie van rijkdom ten koste van de armen wordt in de Bijbel beschouwd als ontrouw aan God en als verantwoordelijk voor menselijk lijden dat te voorkomen is, en wordt de mammon genoemd. Jezus heeft ons geleerd dat we niet zowel God als de mammon kunnen dienen (Luc. 16:13).

Geloofsbelijdenis ten aanzien van economisch onrecht en ecologische vernietiging

15. Een verplichting vanuit het geloof kan, afhankelijk van regionale en theologische tradities, op uiteenlopende manieren uitgedrukt worden: als belijdenis, als het samen belijden, als geloofsovertuiging, als trouw aan het verbond van God. Wij kozen voor een belijdenis, niet in de betekenis van een klassieke doctrinaire belijdenis, want de WARC kan zo'n belijdenis niet opstellen, maar om de noodzaak en de urgentie te laten zien van een daadwerkelijk antwoord op de uitdagingen van onze tijd en op de oproep van Debrecen. We nodigen lidkerken uit om ons gezamenlijk getuigenis te ontvangen en erop te antwoorden.

16. Sprekend vanuit onze reformatorische traditie en ziende de tekenen van de tijden, bevestigt de Algemene Vergadering van de WARC dat economische gerechtigheid wereldwijd essentieel is voor de integriteit van ons geloof in God en ons discipelschap als christenen. We geloven dat de integriteit van ons geloof op het spel staat als we zwijgen of weigeren te handelen ten aanzien van het huidige systeem van neoliberale economische globalisering en daarom belijden we tegenover God en elkaar:

17. Wij geloven in God, Schepper en Behoeder van alle leven, die ons roept als partners in de schepping en verlossing van de wereld. We leven in de belofte dat Jezus Christus is gekomen opdat allen een leven in overvloed zullen hebben (Joh. 10:10). Geleid en staande gehouden door de Heilige Geest stellen we ons open voor de realiteit van onze wereld.

18. Wij geloven dat God Heer is over de gehele schepping. 'Van de Heer is de aarde en haar volheid' (Ps. 24:1).

19. Daarom verwerpen wij de huidige economische wereldorde die ons door het wereldwijde neoliberale kapitalisme wordt opgelegd en elk ander economisch systeem, waaronder absolute planeconomie, dat het verbond van God tart door de armen, de kwetsbaren en de hele schepping uit te sluiten van de volheid van leven. We verwerpen iedere claim van economische, politieke of militaire macht die Gods heerschappij over het leven omverwerpt en handelt in strijd met Gods rechtvaardige regering.

20. Wij geloven dat God een verbond heeft gesloten met de gehele schepping (Gen. 9:8-12). God heeft op aarde een gemeenschap tot stand gebracht die gegrondvest is in het visioen van gerechtigheid en vrede. Het verbond is een genadegave, die niet op de markt te koop is (Jes. 55:1). Het is een economie van genade: als een huishouden voor alle schepselen. Jezus laat ons zien dat het een inclusief verbond is waarin de armen en gemarginaliseerden voorrang krijgen, en Hij roept ons op om gerechtigheid voor de 'minste van deze' (Matt. 25:40) in het midden van de levensgemeenschap op te richten. De gehele schepping is gezegend en opgenomen in dit verbond (Hos. 2:18 ev).

21. Daarom verwerpen wij de cultuur van buitensporig consumptisme en wedijverende hebzucht en het egoïsme van de neoliberale wereldmarkt, en ieder ander systeem dat pretendeert dat er geen alternatief is.

22. Wij geloven dat iedere economie van het huishouden van leven, dat ons is gegeven door Gods verbond om het leven te onderhouden, reenschap verschuldigd is aan God. Wij geloven dat de economie er is om de waardigheid en het welzijn van mensen in gemeenschappen te dienen, binnen de grenzen van de duurzaamheid van de schepping. We geloven dat mensen geroepen zijn om God te verkiezen boven de mammon en dat het belijden van ons geloof een daad is van gehoorzaamheid.

23. Daarom verwerpen wij de ongereguleerde accumulatie van rijkdom en onbeperkte groei die al miljoenen levens heeft gekost en een groot deel van Gods schepping vernietigd heeft.

24. We geloven dat God een God van gerechtigheid is. In een wereld van corruptie, uitbuiting en hebzucht is God op een bijzondere manier de God van de behoeftigen, de armen, de verschoppelingen en de misbruikten (Ps. 146:7-9). God roept op tot rechtvaardige verhoudingen met al het geschapene.

25. Daarom verwerpen wij iedere ideologie of economisch regiem dat winst boven mensen laat gaan, geen zorg draagt voor de hele schepping en dat de gaven van God die bedoeld zijn voor iedereen, privatiseert. Wij verwerpen iedere leer die – in naam van het evangelie – diegenen rechtvaardigt die zo'n ideologie ondersteunen of zich er niet tegen verzetten.

26. We geloven dat God ons roept om aan de zijde te gaan staan van hen die slachtoffers zijn van onrecht. We weten wat de Heer van ons vraagt: recht te doen en getrouwheid lief te hebben en ootmoedig te wandelen met God (Mi. 6:8). Wij zijn geroepen om ons te verzetten tegen iedere vorm van onrecht in de economie en tegen milieuvernietiging, 'zodat het recht als water golft en gerechtigheid als een immer vloeiende beek' (Am. 5:24).

27. Daarom verwerpen wij iedere theologie die beweert dat God alleen met de rijken is en dat armoede een fout is van de armen. Wij verwerpen iedere vorm van onrecht die rechtvaardige relaties – gender, ras, invaliditeit of kaste – vernietigt. We verwerpen iedere theologie die verklaart dat menselijke belangen boven de natuur gaan.

28. We geloven dat God ons roept om het roepen van de armen en het zuchten van de schepping te horen en om Jezus Christus na te volgen die is gekomen om te zorgen dat allen leven hebben, leven in overvloed (Joh. 10:10). Jezus brengt de verdrukten gerechtigheid en brood aan degenen die honger hebben; Hij bevrijdt de gevangenen en geeft blinden het gezicht (Luc. 4:18); Hij steunt en beschermt de vertrapte, de vreemdeling, de wees en de weduwe.

29. Daarom verwerpen wij iedere kerkelijke praktijk of leer die de armen en de zorg van de schepping niet tot haar opdracht rekent en die troost geeft aan diegenen die komen om 'te stelen, te slachten en te verdelgen' (Joh. 10:10) in plaats van om de 'goede herder' te volgen die is gekomen om leven te geven aan allen (Joh. 10:11).

30. Wij geloven dat God mannen, vrouwen en kinderen van alle plaatsen samenroept, rijk en arm, om de eenheid van de kerk en zijn opdracht hoog te houden, zodat de verzoening waartoe Christus oproept, zichtbaar kan worden.

31. Daarom verwerpen wij iedere poging in de kerken om een scheiding aan te brengen tussen gerechtigheid en eenheid.

32. Wij geloven dat we geroepen zijn in de Geest om rekenschap af te leggen van de hoop die door Jezus Christus in ons is, en geloven dat gerechtigheid zal zegevieren en vrede zal heersen.

33. Wij verplichten ons om te streven naar een wereldwijd verbond voor gerechtigheid in de economie en op de aarde in Gods huisgezin.

34. Wij belijden deze hoop nederig, omdat we weten dat ook wij onder het oordeel staan van Gods gerechtigheid. We erkennen de medeplichtigheid en schuld van hen die bewust of onbewust profiteren van het huidige neoliberale economische systeem; we erkennen dat hieronder ook kerken en leden van onze eigen reformatorische traditie vallen en daarom roepen we op tot een schuldbelijdenis. We erkennen dat we bevangen zijn geraakt door de cultuur van consumentisme, door de wedijverende hebzucht en egoïsme van het huidige economische systeem. Deze zijn maar al te vaak zelfs onze spiritualiteit binnengedrongen. We belijden onze zonde dat we de schepping misbruiken en dat we onze taak als rentmeesters en partners van de natuur niet vervullen. We belijden onze zonde dat het gebrek aan eenheid in onze reformatorische familie onze mogelijkheden heeft aangetast om helemaal in dienst van God te staan.

35. Wij geloven, in gehoorzaamheid aan Jezus Christus, dat de kerk geroepen is om te belijden, te getuigen en te handelen, zelfs wanneer overheden en menselijke wetten het hun verbieden en bestraffing en lijden het gevolg zijn (Hand. 4:18 ev). Jezus is Heer.

36. Wij loven samen God, Schepper, Verlosser, en Geest, die 'machtigen van de troon heeft gestort en eenvoudigen verhoogd, hongerigen met goederen vervuld en rijken ledig weggezonden' (Luc. 1:52 ev).

Naar een verbond voor gerechtigheid

37. Door samen ons geloof te belijden, sluiten we een verbond in gehoorzaamheid aan God, als een blijk van ons vertrouwen in wederzijdse solidariteit en in betrouwbare relaties. Dit helpt ons samen te werken aan gerechtigheid in de economie en op de aarde, zowel in onze gezamenlijke wereldwijde context als in onze uiteenlopende regionale en lokale situaties.

38. Op deze gemeenschappelijke weg hebben sommige kerken al hun engagement uitgesproken in een geloofsbelijdenis. We dringen er bij hen op aan dat zij doorgaan hun belijdenis in concrete handelingen te vertalen, zowel regionaal als lokaal. Andere kerken hebben er al een begin mee gemaakt om zich te verbinden met dit proces en activiteiten te ondernemen,

en wij dringen er bij hen op aan op die weg verder te gaan met educatie, belijden en actie. Omdat wij ons in het verbond wederzijds verantwoordelijk weten, dringen we erop aan bij de kerken die zich nog aan het beraden zijn, om meer aan educatie te doen en verder in de richting van een belijgend spreken te gaan.

39. De Algemene Vergadering roept de lidkerken op om, op basis van deze verbindende relatie, de moeilijke en profetische taak op zich te nemen om deze belijdenis uit te leggen aan de plaatselijke gemeenten.

40. De Algemene Vergadering dringt er bij lidkerken op aan om deze belijdenis in de praktijk te brengen door de aanbevelingen met betrekking tot economische gerechtigheid en ecologische kwesties van de Commissie van Publieke Zaken op te volgen.

41. De Algemene Vergadering bindt de WARC op het hart samen met andere kerkgemeenschappen, de oecumenische gemeenschap, gemeenschappen van andere geloofsovertuigingen, civiele bewegingen en volksbewegingen te werken aan een rechtvaardige economie en integriteit van de schepping, en roept onze lidkerken op om hetzelfde te doen.

42. Nu verklaren wij met heel ons hart dat we onszelf, onze tijd en onze energie in zullen zetten om de economie en de aarde te veranderen, te vernieuwen en te herstellen, omdat we het leven kiezen, opdat wij en ons nageslacht zullen leven (Deut. 30:19).

(Vertaling vanuit het Engels door Stichting Oikos.)

Bijlage 3

Wat zijn de millenniumdoelen?

Van de site www.michacursus.nl.

In 2000 hebben regeringsleiders van 189 landen afgesproken vóór 2015 de belangrijkste wereldproblemen aan te pakken. Er zijn acht concrete doelstellingen vastgelegd: de millenniumdoelen.

Millenniumdoel 1: halvering van de armoede

Het percentage mensen dat in extreme armoede leeft, is in 2015 ten minste voor de helft teruggebracht ten opzichte van 1990. Extreme armoede betekent dat iemand minder dan een dollar per dag te besteden heeft. In 1990 waren dat 1,2 miljard mensen wereldwijd. In 2015 moet dat aantal zijn teruggebracht tot de helft: 600 miljoen.

Millenniumdoel 2: iedereen naar school

Onderwijs is een basisrecht. Toch gaan er wereldwijd 104 miljoen kinderen niet naar school, en is 1 op de 6 mensen analfabeet. In ontwikkelingslanden is het percentage kinderen dat niet naar school gaat twintig procent. Goed onderwijs is van groot belang voor de bestrijding van armoede. Daarom moeten in 2015 alle kinderen in alle landen basisonderwijs volgen.

Millenniumdoel 3: man en vrouw gelijkwaardig

In 2015 moeten alle mannen en vrouwen gelijkwaardig zijn. Mannen en vrouwen hebben formeel dezelfde rechten. Dit is vastgelegd in internationale mensenrechtenverdragen. In de praktijk blijkt dit echter niet voldoende om discriminatie en achterstelling van vrouwen tegen te gaan.

Millenniumdoel 4: minder kindersterfte

Het aantal kinderen dat in ontwikkelingslanden voor de vijfde verjaardag overlijdt moet in 2015 met twee derde zijn teruggebracht ten opzichte van 1990. Dit is het vierde millenniumdoel. Wereldwijd sterven ruim 10 miljoen

kinderen voor hun vijfde levensjaar. In Afrika zijn dat ongeveer 1 op de 5 kinderen, in Nederland 1 op de 200.

Millenniumdoel 5: betere gezondheid van moeders

Jaarlijks overlijden meer dan een half miljoen vrouwen aan de gevolgen van hun zwangerschap. In de millenniumdoelen is vastgelegd dat moedersterfte in 2015 met driekwart moet zijn teruggebracht ten opzichte van 1990.

Millenniumdoel 6: bestrijding van hiv/aids

Voor het jaar 2015 moet de verspreiding van aids, malaria en andere dodelijke ziektes zijn gestopt. Wereldwijd zijn er 39 miljoen mensen besmet met het hiv/aidsvirus. Het grootste deel daarvan, 25 miljoen mensen, leeft in het midden van Afrika. In deze regio is aids de belangrijkste doodsoorzaak.

Millenniumdoel 7: duurzaamheid van milieu

Meer mensen leven in een duurzaam milieu in 2015. Dat wordt bereikt door integratie van duurzame ontwikkeling in nationaal beleid en halvering van het aantal mensen zonder toegang tot veilig drinkwater.

Millenniumdoel 8: mondiale afspraken

Dit gaat over wat rijke landen moeten doen om de andere zeven millenniumdoelen te kunnen realiseren. Voorbeelden zijn het maken van afspraken over goed bestuur, de ontwikkeling van een eerlijk handelssysteem en het vinden van een oplossing voor het schuldenvraagstuk.

Lees meer op <http://www.millenniumdoelen.nl> of <http://www.un.org/millenniumgoals>.

Bijlage 4

Relevante websites

Christelijke organisaties voor ondersteuning armen

www.geloofwaardige-economie.nl

‘Werken aan een Geloofwaardige Economie’ is een programma van drie organisaties: Protestantse Kerk/Kerk in Actie, het landelijk bureau disk en Oikos.

www.kerkinactie.nl

Ieder mens heeft recht op respect en een menswaardig bestaan, ongeacht geloof, politieke overtuiging, ras, sekse of nationaliteit. Daar werkt Kerk in Actie aan, vanuit haar christelijke identiteit. Kerk in Actie wil werken in navolging van Jezus Christus, die oproept tot getuigenis, tot naastenliefde, tot dienstbaarheid en tot het bevorderen van gerechtigheid. Kerk in Actie voert haar werk uit in opdracht van de plaatselijke protestantse gemeenten in Nederland.

www.michacampagne.nl

Deze campagne roept christenen in Nederland op om hun verantwoordelijkheid te nemen voor de armoede en het onrecht in de wereld, veraf en dichtbij, en aan de slag te gaan. De Micha Campagne wordt ondersteund door diverse christelijke (hulp)organisaties en kerken.

www.michacursus.nl

De Michacursus wil het verschil maken tussen helpen en aan het lot overlaten. Hij biedt handvatten aan christenen die met hart en handen verbonden willen zijn met hun naaste, dichtbij en veraf, en met de gehele schepping.

www.oikocredit.org

Oikocredit gelooft dat arme mensen in staat zijn hun lot in eigen hand te nemen om een beter bestaan op te bouwen. Als ze maar krediet krijgen. Zij zijn een instrument voor sociaal-ethische investeringen en stimuleren wereldwijde gerechtigheid door investeringen om te zetten in kredieten aan projecten in ontwikkelingslanden.

www.solidaridad.nl

Volgens Solidaridad – vernieuwer in armoedebestrijding – is eerlijke en duurzame handel het beste middel om de levensstandaard van mensen in ontwikkelingslanden structureel te verbeteren.

www.stichtingoikos.nl

Stichting Oikos is een oecumenische organisatie die zich sterk maakt voor armoedebestrijding en duurzame ontwikkeling. Oikos spoort politici én burgers in Nederland aan om actie te ondernemen tegen armoede en onrecht in de wereld.

www.tear.nl

Tear verbindt mensen in de strijd tegen armoede. Al 35 jaar. Zij steunt projecten van lokale kerken en christelijke organisaties in Afrika, Azië en Latijns-Amerika en biedt mensen in Nederland mogelijkheden om hierbij betrokken te zijn.

www.timetoturn.nl

Door middel van de stichting Time to Turn willen jongeren elkaar stimuleren om vanuit hun geloof een andere levensstijl te ontwikkelen en om in actie te komen. Want in je eentje is het heel moeilijk om de strijd met materialisme en onrecht aan te binden.

Eerlijke handel

www.eerlijkehandel.nu

De Coalitie voor Eerlijke Handel (CEH) is een samenwerkingsverband van organisaties uit het maatschappelijk middenveld, die zich gezamenlijk inzetten voor rechtvaardige wereldhandel middels eerlijke internationale handelsregels in multi- en bilaterale handelsverdragen, handelsbeleid en implementatie.

www.fairtrade.nl

Fair Trade Original bestaat sinds 1959 en is de grondlegger van de ontwikkelingshandel. Door ontwikkelingshandel vinden producten van boeren, ambachtslieden en van bedrijven met een goed sociaal beleid, hun weg naar de exportmarkt.

www.fairwear.nl

Fair wear zet zich als stichting in voor goede arbeidsomstandigheden in de kledingproductie.

www.nieuw.wereldwinkels.nl

In de Wereldwinkel gaan commercie en idealen hand in hand. De Wereldwinkel verkoopt authentieke producten met een hedendaags tintje uit ontwikkelingslanden. Elk product is met zorg en volgens eerlijke handelscriteria ingekocht.

www.oxfamnovib.nl

‘Wij zijn ervan overtuigd dat mensen in ontwikkelingslanden heel goed zelf een bestaan kunnen opbouwen. Daarom steunen wij hun projecten, helpen we lokale organisaties te versterken, en voeren we campagnes om blokkades op te ruimen. Zodat handel eerlijk wordt, en onderwijs voor iedereen beschikbaar komt.’

Vluchteling en vreemdeling

www.opendoors.nl

Open Doers steunt christenen die wonen in landen waar zij vanwege hun geloof worden vervolgd of verdrukt. Dat houdt onder meer in: het brengen van bijbels en bijbelse lectuur naar landen die daarvoor gesloten zijn, het geven van bijbelse training in landen waar dat heel moeilijk of verboden is en het verlenen van sociale hulp (bijv. slachtoffers van vervolging).

www.vluchteling.org

Stichting Vluchteling zet zich op humanitaire gronden in voor de opvang en begeleiding van vluchtelingen en voor ontheemden – vluchtelingen binnen de eigen landsgrenzen – in Afrika, Azië, Latijns-Amerika en Oost-Europa.

www.vluchtelingenwerk.nl

Vluchtelingen die in Nederland aankomen, kunnen meestal niet terugval- len op een netwerk van familie of bekenden. Daarom steunt Vluchtelingen- Werk Nederland hen. Duizenden vrijwilligers en betaalde medewerkers van VluchtelingenWerk bieden vluchtelingen dagelijks praktische begeleiding tijdens de asielpcedure en bij het opbouwen van een nieuw bestaan in de Nederlandse samenleving.

Milieu

www.autodate.nl

De Vereniging voor Gedeeld Autogebruik heeft als doel het gedeeld auto- gebruik bekend te maken en te stimuleren. Sinds 1995 fungeert de vereniging als professionele, onafhankelijke schakel tussen overheid, aanbieders en gebruikers. Particulier en zakelijk.

www.cenet.nl

Het CEN is een platform van 15 christelijke organisaties die zich sinds 1998 samen inzetten voor de zorg voor de schepping.

www.fairfood.org

Fairfood is een internationale campagne- en lobbyorganisatie zonder winst- oogmerk, die de voedingsmiddelenindustrie aanspoort haar ketens te ver-

duurzamen. Zo wil Fairfood een bijdrage leveren aan de bestrijding van wereldwijde honger en armoede.

www.kerkenmilieu.nl

De projectgroep Kerk en Milieu is een onderdeel van de Raad van Kerken in Nederland. 'Als oecumenische projectgroep richten we ons allereerst op mensen binnen de kerken. We willen hen aanspreken op het vlak van liturgie, diaconie, bezinning en concrete actie.'

www.milieudedefensie.nl

Milieudedefensie pakt milieuproblemen aan in binnen- en buitenland. 'Ondersteund door veel mensen zoeken we naar oplossingen, samen met overheden en bedrijven. Want het kán anders. Milieuproblemen zijn oplosbaar.'

www.voetafdruk.nl

Deze website geeft uitleg over de mondiale voetafdruk. Dit is de ruimte die we per persoon innemen op aarde. De mondiale voetafdruk laat zien dat er grenzen zijn aan het gebruik van de aarde.

www.wakkerdier.nl

Wakker Dier is de grootste dierenbeschermingsorganisatie die zich exclusief richt op het afschaffen van de bio-industrie. Ze wil mensen wakker maken.

Vrijwilligerswerk

www.stichtingpresent.nl

'Onze organisatie wil midden in de maatschappij staan en een brug vormen tussen: een groot potentieel aanbod van flexibel beschikbare vrijwilligersgroepen die hun tijd en mogelijkheden beschikbaar stellen en mensen die daarmee geholpen kunnen worden.'

Armoedebestrijding

www.voedselbank.nl

De Voedselbank verzamelt levensmiddelen die kwalitatief nog goed zijn, maar om een of andere reden niet verkocht kunnen worden en deelt die uit aan particuliere huishoudens die onvoldoende geld overhouden om in hun levensonderhoud te kunnen voorzien.